

Tartu Ülikool
Õigusteaduskond
Tsiviilõiguse õppetool

Krista Kirspuu

**Varalise kahju hüvitamise üldpõhimõtted ja
kahjuhüvitise vähendamine VÕS § 140 lg 1 järgi**

Magistritöö

Juhendaja mag.iur Ele Liiv

Tallinn 2010

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Varalise kahju hüvitamise põhimõtted	8
1.1 Varalise kahju mõiste ja liigid	8
1.2 Restitutsioon varalise kahju hüvitamise eesmärgina	12
1.3 Preventsioon varalise kahju hüvitamise eesmärgina	13
1.4 Karistamine varalise kahju hüvitamise eesmärgina	14
2. Kahjuhüvitise vähendamise eesmärk	22
2.1 VÕS § 140 lg 1 kooskõla põhiseadusega	27
2.2 Kaalutusõiguse olemasolu VÕS § 140 lg 1 järgi hüvitise vähendamisel	34
3. Kahjuhüvitise vähendamise aluseks olevad asjaolud	38
3.1 Majanduslik olukord kahjuhüvitise vähendamise alusena	43
3.1.1 Kahju hüvitamiseks kohustatud isiku majanduslik olukord kahjuhüvitise vähendamise alusena	43
3.1.2 Kahjustatud isiku majanduslik olukord	51
3.2 Vastutuse iseloom	53
3.2.1 Riskivastutuse ja süülise vastutuse eristamise vajadus	53
3.2.2 Süü vormide mõju kahjuhüvitise vähendamisel	55
3.3 Isikutevahelised suhted	60
3.4 Kindlustuse olemasolu	65
3.5 Muud asjaolud	68
3.6 Kahjuhüvitise vähendamise aluseks olevate asjaolude omavaheline seos	71
4. Tõendamiskoormis	73
Kokkuvõte	78
Summary	84
Kasutatud kirjanduse loetelu	89
Kasutatud normatiivmaterjalide loetelu	90
Kasutatud kohtupraktika loetelu	91
Kasutatud muud materjalid	93
Kasutatud lühendid	93

Sissejuhatus

Eraõiguse norme võib nende sisu järgi jagada rangeks ja õiglaseks õiguseks. Range õiguse järgimisega saavutatakse õiguskindlus ja õigusselgus, õiglase õiguse võimaldab üksikjuhtumi õiglase lahenduse, kuid toob kaasa kohtuotsuste ettearvamatus.

Tuleb tõdeda, et kuigi range õigus tagab õigusselguse ja hõlbustab õiguse rakendamist, areneb siiski ühiskond sotsiaalses ja majanduslikus mõttes väga kiiresti, ning sellest tulenevalt on tekkinud vajadus paindlike normide järele. See aga ei muuda asjaolu, et normi sisustamiseks on vaja teada teoreetilisi lähtekohti, millele tuginedes seda normi tõlgendada. Käesoleva töö autori arvates ei saa põhjendatud olla tsiviilõiguse kommentaarides tihti korduv väide, et erinevatele õiguslikele probleemidele peab lahenduse andma kohtupraktika.

Normaalne oleks, kui õiguse subjektid kujutaksid mingilgi määral ette, millised võivad olla nende tegude või tegematajätmistele õiguslikud tagajärjed. Samuti oleks oma ülesandeid ausalt täitval advokaadil kliendi parema nõustamise huvides vaja teada, millist lahendit võib teatud asjaolude korral oodata.¹

Eesti õiguskirjanduses puudub võlaõigusseaduse § 140 lg 1 põhjalikum analüüs. Vähestes avaldatud kommentaarides esineb vaieldavaid seisukohti. Sätte lisamine võlaõigusseadusesse ei ole diskussiooni tekitanud hoolimata sellest, et VÕS § 140 lg-s 1 sätestatu tekitab küsimuse, kas see norm on kooskõlas põhiseadusega. Põhiseaduse § 25 sätestab, et igal on õigus talle ükskõik kelle poolt õigusvastaselt tekitatud moraalse ja materiaalse kahju hüvitamisele. Kahjuhüvitise vähendamine riivab seega PS-§-s 25 sätestatud põhiõigust. PS § 11 lg -s 1 sätestatu järgi tohib õigusi ja vabadusi piirata ainult kooskõlas põhiseadusega.

Käesoleva töö üheks eesmärgiks on välja selgitada, kas PS §-s 25 sätestatud põhiõiguse riive on õigustatud. Riive põhjendamiseks tuleb tuvastada PS §-s 25 sätestatud

¹ Vutt, M. Kohtupraktika analüüs Riigikohtus. Kas luuakse teadust, uusi õiguse allikaid või...? - Juridica 2009, nr 8, lk 527.

põhiõigusega kollideeruva põhiõiguse või muu põhiseaduslikku järku õigusväärtuse olemasolu ning seejärel leida vastus küsimusele, kas riive on püstitatud eesmärgi saavutamiseks sobiv, vajalik ja mõõdukas. Vastuse leidmiseks tuleb mh sisustada VÕS § 140 lg 1 sätestatud kahjuhüvitise vähendamise aluseks arvesse võetavaid asjaolusid.

Töö eesmärgiks on leida vastus ka küsimusele kas ja millises ulatuses sisaldab VÕS § 140 lg 1 kaalutusõigust. Määratlemata õiguspõhiste sisustamiseks tuleb avatud loetelus toodud asjaolusid hinnata. VÕS § 140 lg-s 1 sätestatust nähtub, et „kohus võib kahjuhüvitist vähendada“. Autori arvates tekitab kasutatud väljend küsimuse, kas VÕS § 140 lg 1 kohustab tegema kohtunikku kaalutusotsust.

VÕS § 140 lg-s 1 sätestatakse, et kohus võib kahjuhüvitist vähendada, kui kahju hüvitamine täies ulatuses oleks kohustatud isiku suhtes äärmiselt ebaõiglane või muudel põhjustel mõistlikult vastuvõtmatu. „Äärmiselt ebaõiglane“ ja „mõistlikult vastuvõtmatu“ on määratlemata õiguspõhised. Kahjuhüvitise vähendamise otsustamisel peab kohus arvesse võtma vastutuse iseloomu, isikutevahelised suhted, poolte majandusliku olukorra ja võimaliku kindlustuse olemasolu. Asjaolude loetelu, mida kohus peab arvesse võtma, ei ole sätte sõnastusest tulenevalt piiratud. Kohus võib arvesse võtta ka teisi asjaolusid, mis konkreetse asja lahendamisel tähtsust omavad. Seega on tegemist avatud loeteluga, mille rakendamisel tuleb juhinduda õiglusest ja mõistlikkusest. Ainuüksi õigluse idee ja mõistlikkusega ei ole võimalik veenvalt normi sisustada.

Avatud normide negatiivse poolena heidetaksegi ette, et need ei anna mingeid juhiseid kohaldamiseks. Veelgi enam, osutatakse, et ainuke funktsioon avatud normidel on see, et kohtunikud saaksid põhjendada otsust õigluse ja mõistlikkusega, kuigi nad ise otsustavad selle järgi, mis nende arvates kõige õiglasem on.²

Eesti kohtupraktikat analüüvides tuleb asuda seisukohale, et VÕS § 140 lg-t 1 sisustatakse mitmeti. Normi kohaldamine valmistab teatud juhtudel isegi raskusi. Käesolev magistritöö püüab leida vastuseid küsimusele, kuidas peaks kohus VÕS § 140 lg-t 1 kohaldama. Seetõttu on töö eesmärgiks uurida kahjuhüvitise vähendamisega seotud probleeme ja pakkuda probleemidele lahendusi.

² Taekema, H.S.; Zermans, M.I.J. Understanding Dutch Law. Haag 2004, lk 213.

Oluline on autori arvates teema ka seetõttu, et Euroopa Liidu liikmesriikide jaoks välja töötatud lepinguväliselt tekitatud kahju printsiipides sisaldub samuti kohtu diskretsiooniõigusena väljendatud kahju hüvitamise vähendamist lubav säte. Selle art 6:202 sätestab järgmist: “ Juhul, kui see on õiglane ja mõistlik ning kui kahju ei ole tekitatud tahtlikult, võib isiku kahju hüvitamise kohustusest kas osaliselt või täielikult vabastada, kui täies ulatuses vastutus oleks kahju tekitanud isikule vastutusest või kahju suurusest või selle ärahoidmise vahenditest lähtuvalt ebaproportsionaalne.“ Avaldatud on arvamust, et artiklis 6:202 väljendub põhimõte, et ebanormaalne lahknevus vastutuse olemuse ja tekkinud kahju suuruse vahel võib kaasa tuua selle, et kahju hüvitamise jätmine täielikult kahjutekitaja kanda võib näida vastuvõetamatu. Peab olema mingi võimalus, mis annab võimaluse konkreetse juhtumi asjaolusid arvestades teha aus ja õiglane otsus.³ Tulenevalt selle regulatsiooni sarnasusest VÕS § 140 lg-ga 1 on autor seisukohal, et töö järeldused võivad tähtsust omada Euroopa liikmesriikide lepinguväliselt tekitatud kahju printsiipide art 6:202 sisustamisel.

Asjakohane on märkida, et VÕS § 140 lg-ga 1 sarnane säte ei ole omane kõikide Euroopa riikide tsiviilõigustele. Autorile teadaolevalt sisaldub sarnane regulatsioon peale Eesti ka Hollandi, Taani, Sloveenia, Ungari, Hispaania, Soome, Rootsi, Norra, Portugali, Šveitsi ja Leedu tsiviilõigustes. Saksa uude tsiviilkoodeksisse kaaluti samuti kohtu poolt kahjuhüvitise vähendamise võimaluse sätte lisamist. Kavandatud tsiviilkoodeksi § 255a oleks andnud kohtule võimaluse kahjuhüvitist vähendada, kui kahjuhüvitis oleks kõiki asjaolusid arvesse võttes olnud kahjutekitaja jaoks liiga suur, kuid kahjuhüvitise vähendamine ei oleks olnud võimalik, kui kahju tekitati tahtlikult või raske hooletuse tõttu.⁴ Hoolimata eeltoodud kavatsustest jäi norm uuest seaduse parandusest välja. Arvestades, et Saksa tsiviilkoodeksi sätted on olnud olulisteks allikateks VÕS kahju hüvitamise regulatsiooni väljatöötamisel, viitab see asjaolu veelgi normi eesmärgi väljaselgitamise vajadusele.

Eelnimetatud eesmärkide saavutamiseks käsitletakse magistritöö alguses kahju hüvitamise üldpõhimõtteid ning seejärel keskendutakse VÕS § 140 lg-ga 1 seotud teemadele.

³ C. Bar. Principles of European Law Non-Contractual Liability Arising out of Damage Caused to Another Prepared. Oxford 2009, p 971.

⁴ G. H. Treitel. Remedies for Breach of Contract. A Comparative Account. Oxford 1988, p 178.

Käesoleva töö autor peab taolist ülesehitust oluliseks seetõttu, et kahju hüvitamise vähendamine on lahutamatult seotud kahju hüvitamise põhimõtetega. VÕS § 140 lg 1 mõttest ja normi asendist seaduses tuleneb, et kahjuhüvitise vähendamist on võimalik kaaluda alles peale seda, kui on kindlaks tehtud kahju hüvitamiseks kohustatud isiku poolt tasumisele kuuluv hüvitise suurus. Käesolev töö keskendub varalise kahju ja sellega seonduva kahjuhüvitise vähendamisele. Töö taoline piiritlemine on vajalik seetõttu, et autor on seisukohal, et mittevaralise kahju hüvitist ei ole võimalik VÕS § 140 lg 1 järgi vähendada. VÕS § 127 lg 6 sätestab, et kui kahju tekitamine on kindlaks tehtud, kuid kahju täpset suurust ei saa kindlaks teha, muu hulgas mittevaralise kahju tekitamise ja tulevikus tekkiva kahju korral, otsustab hüvitise suuruse kohus. Seega peab mittevaralise kahju eest rahalise hüvitise välja mõistmisel kohus niikuinii juba arvestama rikkumise olemust, rikkuja süüd, poolte majanduslikku olukorda jne. Ka Riigikohus on oma 27.09.2005.a. kohtuotsuses osutanud, et mittevaralise kahju eest rahalise hüvitise väljamõistmisel peab kohus, sõltumata poolte taotlustest, arvestama rikkumise laadi ja raskust, rikkuja süüd ning selle astet, poolte majanduslikku olukorda, kannatanu enda osa kahju tekkimises jt asjaolusid, millega arvestamata jätmise võiks kaasa tuua ebaõiglase hüvitise määramise.⁵ 22.10.2008.a. lahendis on Riigikohus selgelt väljendanud, et VÕS § 140 reguleerib üksnes varalise kahju eest mõistetava hüvitise vähendamist.⁶ Tuleb esile tuua, et alama astme kohtud ei ole selle seisukohaga siiski nõustunud. Nii Harju Maakohtu 17.02.2009.a. otsuses⁷, 01.04.2009.a otsuses⁸ kui ka 09.06.2009.a otsuses⁹ vähendati kahjuhüvitist viidates VÕS §-le 140 lg 1. Harju Maakohtu 17.02.2009.a otsus jäeti Tallinna Ringkonnakohtu 01.07.2009.a otsusega muutmata, millest järeldub, et apellatsioonikohus nõustus mittevaralise kahjuhüvitise vähendamise võimalusega VÕS § 140 lg 1 järgi.¹⁰

Kuna kohtul tuleb mittevaralise kahjuhüvitise väljamõistmise otsustamisel arvestada sisuliselt kõiki VÕS § 140 lg 1 sätestatud asjaolusid, on autor seisukohal, et teistkordsel hindamisel puudub mõte.

Autor on seisukohal, et kavandatava ringhäälinguseaduse, kriminaalmenetluse seadustiku, tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja võlaõigusseaduse muutmise seadusega soovitakse Eesti

⁵ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 27.09.2005.a. otsus nr 3-2-1-81-05, p 17.- RT III 2005, 30, 303.

⁶ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 22.10.2008.a otsus nr 3-2-1-85-08, p 14.- RT III 2008, 41, 282.

⁷ Harju Maakohtu 17.02.2009.a otsus tsiviilasjas nr 2-07-27714.

⁸ Harju Maakohtu 01.04.2009.a otsus tsiviilasjas nr 2-08-1410.

⁹ Harju Maakohtu 09.06.2009.a otsus tsiviilasjas nr 2-08-2088.

¹⁰ Tallinna Ringkonnakohtu 01.07.2009.a otsus tsiviilasjas nr 2-07-27714.

õiguses kehtestada karistuslikud kahjuhüvitised. See kehtib ka varalise kahju kohta, kuigi nimetatud seaduse eelnõus seda ei möönda. Autor leiab, et sellest tulenevalt on vajalik käsitleda käesolevas töös preventiooni ja karistuslike kahjuhüvitiste erinevaid eesmärke. Karistuslike kahjuhüvitise väljamõistmise võimaluse sätestamisel on autori arvates otsene mõju kahjuhüvitise vähendamise regulatsioonile. Lisaks sellele, et Mandri-Euroopa õigustraditsioonide järgi puuduvad tsiviilõiguses karistuslikud kahjuhüvitised, välistavad karistuslikud kahjuhüvitised autori arvates VÕS § 140 lg 1 kohaldamise. Puudub loogiline põhjendus, kuidas oleks võimalik kahjuhüvitisi, mille eesmärgiks on kohustatud isiku karistamine, vähendada.

Töös püstitatud eesmärkide saavutamiseks on autor kasutanud võrdlevat meetodit eelkõige teiste riikide õiguskirjanduse ja kohtupraktika käsitlemisel ja analüütilist meetodit Eesti õiguskirjanduse ja kohtupraktika käsitlemisel.

1. Varalise kahju hüvitamise põhimõtted

Kahju hüvitamise õiguses on olulised küsimused selle kohta, mida loetakse konkreetses õiguskorras kahjuks, mille hüvitamist võib nõuda ning kuidas jagunevad kahjustavast sündmusest tulenevad tagajärjed kahjukannataja ja kahju hüvitamiseks kohustatud isiku vahel.

Eesti õiguskirjanduses on osutatud, et küsimus sellest, milline kahju ning millises ulatuses pooltevahelises suhtes hüvitamisele kuulub, võib olla juriidiliselt oluliselt keerulisem kui probleem kahjunõude olemasolust.¹¹

Varalise kahju olemasolu kui negatiivseid tagajärgi isiku varalises seisundis võib käsitleda mitmest aspektist. Töö autor peab vajalikuks varalise kahju olemasolu käsitleda sellest vaatenurgast, kas varalisel kahjul on turuväärtus olemas või ei ole.

1.1 Varalise kahju mõiste ja liigid

Võlaõigusseaduse (VÕS) § 128 lg 1 jagab võimaliku tekkiva kahju kaheks: varaliseks kahjuks ja mittevaraliseks kahjuks. Varaline kahju jaotatakse omakorda otseseks varaliseks kahjuks ning saamata jäänud tuluks. Käesolevas punktis kuulub käsitlemisele varalise kahjuga seonduv. Tuleb esile tuua, et võlaõigusseaduses puudub kahju legaaldefiniitsioon.

Osutatud on, et varaline kahju kujutab endast üldjuhul igasuguseid mittevabatahtlikult saabunud negatiivseid tagajärgi.¹² Kahju on iseenesest iga kaotus, mida keegi kannab oma eluhüvede – tervis, kehaline puutumatus, oma isiku – väarikus, au või oma vara osas.¹³ Kahjuks on iga huvi kahjustamine, kusjuures tähtsust ei oma, kas tegemist on varaliselt hinnatava või mittevaralise huviga. Kahju tekitab ka rahalise kohustusega koormamine, kui

¹¹ I. Kull, M.Käerdi, V.Kõve. Võlaõigus I. Üldosa. Tallinn 2004, lk 255.

¹² I. Kull, M.Käerdi, V.Kõve. Osutatud töö, lk 260.

¹³ P. Schlechtriem. Võlaõigus. Üldosa. Tallinn 1999, lk 69.

kahjustatu pole oma varanduslikust seisundist tulenevalt võimeline rahalist kohustust täitma.¹⁴

Defineerides kahju kui igasuguseid mittevabatahtlikult saabunud negatiivseid tagajärgi või huvide kahjustamist, ei öelda siiski palju, kui võrd kahju ei ole midagi õigusväliselt kindlaksmääratud, mida õiguskord peaks tunnustama.

Kuivõrd võlaõigusseaduse § 127 lg 1 sätestab, et kahju hüvitamise eesmärk on kahjustatud isiku asetamine olukorda, mis on võimalikult lähedane olukorrale, milles ta oleks olnud, kui kahju hüvitamise kohustuse aluseks olevat asjaolu ei oleks esinenud, siis tuleb asuda seisukohale, et kahju tuleb vaadelda kui diferentsi, võrreldes varalist olukorda ilma kahjustava sündmusteta ja tegelikult olemasolevat varalist olukorda.

Diferentsihüpoteesi järgi kahju olemasolu kindlaksmääramiseks on vajalik hüpoteetilise õigushüvede olukorra väljaselgitamine.¹⁵ Sisuliselt toob diferentsihüpotees ja selle kaudu toimuv tegeliku ning hüpoteetilise varalise olukorra võrdlus välja need kahjulikud tagajärjed (diferents), mis on võlasuhtest tuleneva kohustuse rikkumise või õigusvastase kahju tekitamise tagajärjeks.¹⁶ Samas on võimalik kahju kindlaks teha tihti vaid hindava vaatlemisega, mitte ainult kahe varalise olukorra palja kõrvutamise. Näiteks on kahju tekitaja kohustatud hüvitama kahju ka siis, kui kahjustava sündmuse tõttu on kolmandad isikud teinud kahjukannatanule annetusi, mis on suuremad kui tekkinud kahju.¹⁷

Eelistena diferentsihüpoteesi juures, mis võimaldab hüvedeolukorra võrdluse teel arvestada kahjustava sündmuse kõiki tagajärgi, võib märkida järgmisi:

1. Üldvaatlus võimaldab eeliste arvestamist, mis kahjustatu on saanud seoses kahjustava sündmusega, nagu näiteks säästetud toidu või majutuskulud haiglas viibimise korral.
2. Kahjustavast sündmusest tekib kogukahju kohta ainult üks kahjuhüvitusnõue, millel on üks aegumistähtaeg.
3. Diferentsihüpotees võimaldab arvestada kahjustatud või hävinud hüvede väärtuse kõikumisi.

¹⁴ H.Heinrichs. Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. München 1994, S 339.

¹⁵ H.Heinrichs. Osutatud töö, S 340.

¹⁶ I. Kull, M.Käerdi, V.Kõve. Osutatud töö, lk 265.

¹⁷ H.Heinrichs. Osutatud töö, S 341.

4. Hüvitamisele kuuluva kahju hulka kuulub diferentsihüpoteesi järgi ka saamata jäänud tulu.¹⁸

Muidugi seonduvad küsimusega - milliseid eeliseid konkreetselt tuleb kahju vähendavana arvestada, rasked hindamisprobleemid. Samas sätestab VÕS § 127 lg 5, et kahjuhüvitisest tuleb maha arvata igasugune kasu, mida kahjustatud isik sai kahju tekitamise tagajärjel, eelkõige tema poolt säästetud kulud, välja arvatud juhul, kui kasu mahaarvamine oleks vastuolus kahju hüvitamise eesmärgiga. Selle normi eesmärgiks on välistada kannatanu rikastumine kahju tekitaja kahju hüvitamise kohustuse läbi, st kannatanu ei tohi pärast kahju tekkimise aluseks olevat sündmust olla paremas olukorras, kui ta muidu oleks olnud.¹⁹

Reaalne kahju, kahjustumine natuuras on kahju mõiste lähtepunktiks, st kahju hüvitamise kohustuse eseme määratlemise aluseks. Sellest alati ei piisa. Näiteks aknaklaasi lõhkumisest tekitatud kahju võib olla erinev, olenevalt sellest, kas tegemist on lammutamisele määratud või kasutuseloleva majaga.²⁰

Varalise kahju olemasolu võib hinnata selle kaudu, kas kahjustatud hüvel on varaline väärtus. Selle võib jagada:

- 1) varalisel kahjul on olemas turuväärtus, nn. kommertsialiseerumistees
- 2) varaline kahju turuväärtuse puudumise korral

Esiteks võib asuda seisukohale, et asjaolu, kas rahas mõõdetav kahju on olemas, sõltub sellest, kas hüve on varaliselt hinnatav, st kas kahju on võimalik rahas kompenseerida. Valdav on selline seisukoht, et hüved, mille jaoks on olemas turg, on varaliselt hinnatavad hüved. Seejuures pole oluline, kas asjal on materiaalne tarbimisväärtus ja kui suur see selle olemasolu korral on. Nii näiteks ei kaota kunstiteos oma omadust kui varaline ese seeläbi, et teda ainult vaadata saab.²¹ Otsustav argument kommertsialiseerumisteesi

¹⁸ P.Schlechtriem. Osutatud töö, lk 71-72.

¹⁹ P.Varul jt. Võlaõigusseadus I. Üldosa (§§ 1-207).Kommenteeritud väljaanne. Tallinn 2006, lk 446.

²⁰ P.Schlechtriem. Osutatud töö, lk 69-70.

²¹ H.Heinrichs. Osutatud töö, S 344.

tunnustamiseks seisneb selles, et varalise ja mittevaralise kahju eristamiseks ei ole ilmselt muud kriteeriumi.²²

Asjaolu, kas kannatanu on kahjustatud õigushüve suhtes kulutusi teinud või mitte, ei ole oluline. Hüve varaline väärtus ei sõltu viisist, kuidas kannatanu on selle saanud - kas ostnud või saanud kingiks, oluline on asja turuväärtus.²³

Varaline kahju võib esineda ka siis, kui hüve pole turul omandatav (ühekordsed kunstiesemed, antiikesemed).²⁴ Hoolimata sellest, et turg antud asjadele puudub, on ka nimetatud asjade kahjustamisega tekitatud kahju vajalik hüvitada. Seega tuleb asuda seisukohale, et varaline kahju võib esineda nii juhul, kui hüvel on olemas turuväärtus kui ka sel juhul, kui see puudub.

Võlaõigusseaduse § 128 lg 2 sätestab, et varalise kahjuna tuleb vaadelda ka saamata jäänud tulu, kusjuures lg 4 järgi on saamata jäänud tuluks eelkõige kasu, mida isik oleks vastavalt asjaoludele, eelkõige tema poolt tehtud ettevalmistuste tõttu, tõenäoliselt saanud, kui kahju hüvitamise aluseks olevat asjaolu ei oleks esinenud.

Kaotatud kasutuseelist vaadeldakse samuti varaliselt hinnatava hüvena. Seejuures ei ole oluline, kas kaotatud kasutuseelisest oleks saanud tulu või mitte. Kui kannatanu oleks asja kasutanud ka ainult mugavuse tõttu (näiteks kergem tööle sõita), on tegemist siiski varalise kahjuga. Kui kahjustatakse asja, mille ainus eesmärk on häid emotsioone tekitada (näiteks parfüüm), ei eita varalist kahju keegi. Teisiti ei saa see olla ka kaotatud kasutuseelise korral.²⁵ Siiski on avaldatud ka seisukohta, et kaotatud kasutuseelis võib kujutada endast hüvitatavat varalist kahju juhul, kui omanik ei saa ajutiselt lisakulutusi tegemata kasutada tema enda poolt kasutatavat asja või kui tal jääb saamata tulu.²⁶

Üldreeglina võib põhimõtteliselt öelda, et asjaolu, kas varaline kahju on olemas, sõltub eelkõige sellest, kas kahjustatud hüvel on varaline väärtus. Kahtlemata tõstatab varalise

²² Ibid, S 345.

²³ Ibid, S 346.

²⁴ Ibid, S 347.

²⁵ Ibid, S 349.

²⁶ P.Schlechtriem. Osutatud töö, lk 75.

kahju arvestamine kahjustatud hüve varalise väärtuse kaudu küsimuse, kas kahjuna peaks arvestama ainult selliseid hüvesid, mis kujundavad igapäevast normaalset elu, välistades näiteks teatud määral luksuskaupade kahjustamisest tekkinud kahju. Samuti tekitab küsimusi asjaolu, kas kaotatud kasutuseelise eest hüvitise väljamõistmisel tuleks arvestada vaid igapäevaseks normaalseks eluks vajaminevaid asju (külmkapp, televiisor) välistades hobi korras kasutatavad asjad (näiteks muusikainstrumendid, sporditarbed). Käesoleva töö autor on seisukohal, et tulenevalt totaalarstitutsiooni põhimõttest, st sellest, et hüvitada tuleb kogu tekitatud kahju, ei ole võimalik eeltoodud viisil hüvitamisele kuuluvat kahju eristada. Samas võib aga vastavate eelduste olemasolul omada see asjaolu tähtsust kahjuhüvitise vähendamise otsustamisel VÕS § 140 lg 1 järgi.

1.2 Restitutsioon varalise kahju hüvitamise eesmärgina

Kahju hüvitamise eesmärgi saavutamise vahendiks on restitutsioon. Endise olukorra taastamine ehk restitutsioon võib toimuda põhimõtteliselt kahel viisil: kas rahasumma maksmise teel või muul viisil, mis tähendab sisuliselt naturaalarstitutsiooni ehk kahju hüvitamist viisil, millega kahjustatud isik üritatakse asetada realselt (ja mitte üksnes rahaliselt) olukorda, milles ta oleks olnud ilma kahju tekitanud sündmuseta.²⁷

Kompenseerimise põhimõttel on kaks reeglit: 100 % reegel ja vastutusstandardi reegel.

100 % reegel sätestab, et kahjustatud isikutele hüvitatakse kogu varaline kahju ja selle, et nad saaksid õiglase hüvitise ka mittemateriaalsete kahjude eest. Vastutusstandardi reegli järgi arvestatakse hüvitis võrreldes kahjustatud isiku deliktieelset ja deliktijärgset finantsseisundit. Hüvitise suuruse kaudu säilitatakse kahjustatud isiku deliktieelne elatusstandard.²⁸

Varalise kahju hüvitamise korral võib üldise kahju hüvitamise eesmärgi (endise olukorra taastamine e. restitutsioon) sisustada kahesuguselt:

1) enamasti kaitseb seadus kahju hüvitamise kohustuse kaudu isiku vara selle väärtuse osas. Seadus üritab seeläbi tagada isiku vara väärtuse säilimise ja hüvitamisele kuuluv

²⁷ I. Kull, M.Käerdi, V.Kõve. Osutatud töö, lk 264.

²⁸ P.Cane, J.Stapleton. The Law of Obligation. Oxford 1998, p 163.

kahju võrdub rahasummaga, mis vastab isiku vara väärtuse vähenemisele kahju hüvitamise nõude tekkimise aluseks oleva sündmuse tagajärjel;

2) teatud juhtudel on varalise kahju hüvitamise eesmärk kaitsta isiku vara koosseisu sõltumata selle väärtusest. Vara kaitsmine selle koosseisus tuleb kõne alla praktiliselt üksnes asjade kahjustumise korral. Sellisel juhul võrdub hüvitamisele kuuluv kahju rahasummaga, mis on tarvis kulutada vara senise koosseisu taastamiseks (eelkõige vara koosseisu kuulunud ja hävinud asjade asendamiseks või kahjustatud asjade parandamiseks).²⁹

VÕS §-st 136 tuleneb, et üldreeglina hüvitatakse kahju rahalise kompensatsiooni maksmise teel. Kahjustatud isik võib teatud juhtudel siiski valida, kas ta soovib rahalist kompensatsiooni või hüvitamist naturaalistitutsiooni teel. Valik omab laiemat tähtsust ka käesoleva töö kontekstis VÕS § 140 lg 1 järgi kahjuhüvitise vähendamise otsustamisel. Näiteks juhul, kui kahjustatud isik nõuab hüvitamist naturaalistitutsiooni teel (kahjustatud jalgratta peab parandama kahju hüvitamiseks kohustatud isik ise, mitte ei anna parandamiseks rahasummat), siis hüvitise vähendamine ei ole võimalik.

1.3 Preventsioon varalise kahju hüvitamise eesmärgina

VÕS 127 lg 1 sätestab, et kahju hüvitamise eesmärgiks on kahjustatud isiku asetamine olukorda, mis on võimalikult lähedane olukorrale, milles ta oleks olnud, kui kahju hüvitamise kohustuse aluseks olevat asjaolu ei oleks esinenud. Seega on seaduse järgi kahju hüvitamise peamiseks eesmärgiks kahju kannatanule endise olukorra taastamine. Kuna seadus sätestab kohustuse taastada endine olukord, siis tuleb vaadelda kahju kui diferentsi varalise olukorra korral ilma kahjustava sündmuseta ja tegelikult olemasoleva varalise olukorra vahel. Kuivõrd kahju hüvitamise eesmärk seisneb ainuüksi selles, et kompenseerida kahju kannatajale osaks saanud negatiivseid tagajärgi, ei ole kahju hüvitamise eesmärgiks kahju tekitaja karistamine. Küll võib aga kahju hüvitamise õiguslik reguleerimine käitumisviise mõjutada, kuid see toimub eelkõige läbi normide, mis on kompenseerimiskohustuse aluseks.³⁰

²⁹ I. Kull, M.Käerdi, V.Kõve. Osutatud töö, lk 264.

³⁰ H. Heinrichs. Osutatud töö, S 338.

Tuleb märkida, et seisukoht, mille kohaselt on kahju hüvitamise eesmärgiks eelkõige üksnes endise olukorra taastamine, ei ole omane kõikidele õigussüsteemidele. Nii näiteks teenib Anglo-Ameerika õigussüsteemides kahju hüvitamise kohustus peale endise olukorra taastamise ka kahju tekitamise eest karistamise, preventsiiooni ja kahju tekitaja harimise eesmärki.³¹ Kahju hüvitamise preventsioonilist eesmärki (eri- ja üldpreventsioon) on märgitud ka Eesti kahju hüvitamise õiguses.³²

Kahju hüvitamise preventiivne eesmärk seisneb kahju ärahoidvas mõjus, kuid sellel on üksikisiku seisukohalt ka moraali ülalhoidev eesmärk. Eripreventsiooni mõju tekib siis, kui isikud üritavad kahjusid vältida hirmu tõttu, mida kahjuhüvitise maksmise kohustus neile kaasa võib tuua, üldpreventsiooni mõju toimib selle kaudu, et kahju hüvitamiseks kohustatud sätete järgi mõistetakse kahju tekkimisele viivat käitumist üldiselt hukka.³³

Käesoleva töö autor on seisukohal, et tavalises tsiviilvaidluses on preventsiiooni ja kompensatsiooni eesmärgid omavahel seotud. Võib asuda seisukohale, et kui üldse rääkida nn karistamisest, siis karistatakse kostjat ainult hagejale makstava kompensatsiooni määraneni. Kostja kohustus maksta kahjuhüvitist on seega karistus ainult väga piiratud mõttes. Kostja majanduslikku seisundit halvendatakse sellega, et ta peab tasuma tekitatud kahjude eest, kuid hagejale ei hüvitata rohkem võrreldes olukorraga, milles ta oleks olnud, kui kahju hüvitamise aluseks olevat asjaolu ei oleks esinenud. Selle kaudu osutatakse kahju tekitanud isikule, et tulevikus peaks ta teistmoodi käituma.

1.4 Karistamine varalise kahju hüvitamise eesmärgina

Üldiselt valitseb Mandri–Euroopa õigustraditsioonis üldine seisukoht, et tsiviilõiguses puuduvad karistuslikud kahjuhüvitised. See ei tähenda, et karistuslike kahjuhüvitiste väljemõistmise võimaluse sätestamist arutatud ei oleks.

Saksamaa õiguskirjanduses oli 19. sajandi lõpul karistuslike kahjuhüvitiste käsitus laialt levinud. Karistuslike kahjuhüvitiste peaideoloogiks peeti Rudolph Jheringit. Ta oli

³¹ H. Stoll. Penal Purposes in the Law of Tort.-Journal of Comparative Law, 1970, Vol 18, N 1, p 3.

³² T. Tampuu. Deliktiõigus võlaõigusseaduses. Üldprobleemid ja delikti üldkoosseisul põhinev vastutus. - Juridica, 2003, nr 2, lk 71.

³³ J. Kahru, E. Routamo, P.Stahlberg. Suomen vahinkokorvausoikeus. Helsinki 2006, s 32.

seisukohal, et kahjuhüvitise suurus tuleb siduda kahjutekitaja süü astmega. Selle seisukoha lisamine Saksa Tsiviilkoodeksisse oli isegi kaalumisel, kuid siiski heideti taolised ettepanekud kõrvale.³⁴

Võlaõigusseaduse § 127 lg-s 1 sätestatud kahju hüvitamise eesmärgiks on taastada kahjustatud isiku endine olukord, seega on nimetatud sättega väljendatud, et kahju hüvitamise kohustusel on eelkõige kompensatsioonifunktsioon, kahju hüvitamise kohustuse eesmärgiks ei ole kahjutekitaja karistamine.

Seisukohta, et kahju hüvitamise eesmärgiks ei ole kohustust rikkunud poole karistamine, on korduvalt väljendanud ka Riigikohus oma kohtuotsustes.³⁵

Siiski on viimasel ajal seoses ringhäälinguseaduse, kriminaalmenetluse seadustiku, tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja võlaõigusseaduse muutmise seaduse eelnõuga (656 SE I) tõusetunud küsimus, kas Anglo-Ameerika õigusele iseloomulik karistuslike kahjuhüvitiste väljamõistmine sätestatakse ka võlaõigusseaduses.

Kavandatav ringhäälinguseaduse, kriminaalmenetluse seadustiku, tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja võlaõigusseaduse muutmise seaduse § 4 sätestab, et võlaõigusseaduses tehakse järgmised muudatused:

- 1) paragrahvi 127 lõiget 1 täiendatakse teise lausega järgmises sõnastuses: „Esimeses lauses sätestatu ei välista, et kahju hüvitamise eesmärgiks on ka mõjutada kahju tekitajat hoiduma edasisest kahju tekitamisest.“;
- 2) paragrahvi 130 lõige 2 tunnistatakse kehtetuks;
- 3) paragrahvi 134 lõige 2 muudetakse ja sõnastatakse järgmiselt:
„(2) Isikule kehavigastuse tekitamisest või tema tervise kahjustamisest, isikult vabaduse võtmisest, samuti muu isikliku õiguse rikkumisest, sealhulgas isiku au teotamisest tekkinud kahju hüvitamise kohustuse olemasolu korral tuleb kahjustatud isikule mittevaralise kahju hüvitiseks maksta mõistlik rahasumma“;
- 4) paragrahvi 134 täiendatakse lõigetega 5 ja 6 järgmises sõnastuses:

³⁴ M. Viljainen. Vahinkorvauksen määrä. Helsinki 2008, s 158.

³⁵ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 21.12.2005.a otsus nr 3-2-1-137-05, p 11.-RT III 2006, 3, 26 ja Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 18.06.2008.a otsus nr 3-2-1-45-09, p 16

„(5) Mittevaralise kahju hüvitise määramisel arvestatakse rikkumise raskust ja ulatust ning kahju tekitaja käitumist ja suhtumist kahjustatud isikusse pärast rikkumist.

(6) Käesoleva paragrahvi lõikes 2 nimetatud mittevaralise kahju hüvitise määramisel võib kohus lisaks lõikes 5 sätestatule arvestada vajadust mõjutada kahju tekitajat hoiduma edasisest kahju tekitamisest, võttes seejuures arvesse kahju tekitaja varalist seisundit.³⁶

Arvestades asjaolu, et käesoleva peatüki eesmärgiks on käsitleda varalise kahju hüvitamise üldpõhimõtteid, keskendub käesoleva töö autor peamiselt VÕS § 127 muudatusettepanekule.

Viidatud eelnõu seletuskirjast nähtuvalt põhjendatakse VÕS § 127 lg 1 täiendamist sellega, et kohtud on seni lähtunud mittevaralise kahju eest hüvitise väljamõistmisel sellest, et taastada tuleb kahju tekkimise eelne olukord, võtmata sealjuures arvesse, et igal õiguskaitsvahendil on täita ka preventiivne funktsioon. Viimati nimetatu on põhjustanud olukorra, et kahjuhüvitised on välja mõistetud suuruses, mis ei motiveeri potentsiaalseid kahju tekitajaid hoiduma kahju tekitamisest.³⁷

Käesoleva töö autor on seisukohal, et seletuskirjas märgitud põhjused ei ole piisavad, et veenvalt motiveerida VÕS § 127 lg 1 muutmist. Eelnõu seletuskirjast nähtuvalt põhjendatakse käsitletava sätte muutmise vajadust asjaoluga, et eelkõige mittevaralise kahju korral väljamõistetavad hüvitised, mitte ainult ei taastaks kahju tekitamise eelset olukorda, vaid kahju hüvitamise kohustus peaks lisaks rikkujat mõjutama ka edasistest rikkumistest hoiduma. Seega on eelnõu seletuskirja kohaselt sätte muutmise suunatud vaid mittevaralise kahju korral hüvitise väljamõistmisele.

Arvestades asjaolu, et VÕS § 127 lg 1 on kohaldatav kõikide kahju hüvitamise nõuete korral ning see ei sõltu sellest, kas kahju hüvitamise nõue tuleb lepingulise või muu kohustuse rikkumisest, sh kahju õigusvastasest tekitamisest ning samuti on VÕS § 127

³⁶ Ringhäälinguseaduse, kriminaalmenetluse seadustiku, tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja võlaõigusseaduse muutmise seadus (656 SE I). Arvutivõrgus. Kättesaadav. <http://www.riigikogu.ee/page=en-vaade&op=ems&eid=886980&u=20100602130941>.

³⁷ Ringhäälinguseaduse, kriminaalmenetluse seadustiku, tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja võlaõigusseaduse muutmise seaduse eelnõu seletuskiri. Arvutivõrgus. Kättesaadav. <http://www.riigikogu.ee/page=en-vaade&op=ems&eid=886980&u=20100602130941>.

sätteid kohaldatavad muudest seadusest tulenevatele kahjuhüvitusnõuetele, siis tuleb käesoleva töö autori arvates asuda seisukohale, et kahju hüvitamise kohustuse olemasolu tuvastamise üldsätte muutmise vaid ühe kahju liigi tarbeks ei ole põhjendatud. Seda seisukohta ei kummuta käesoleva töö autori arvates ka asjaolu, et üheks tõlgendusargumendiks käsitletava sätte mõtte muutmise väljaselgitamiseks selle kohaldamisel peaks olema seadusandja eesmärk, mis väljendub muuhulgas ka seaduseelnõude seletuskirjas.³⁸

Nagu eelpool märgitud, kavandatakse võlaõigusseaduse § 127 lg 1, mis sätestab, et kahju hüvitamise eesmärk on kahjustatud isiku asetamine olukorda, mis on võimalikult lähedane olukorrale, milles ta oleks olnud, kui kahju hüvitamise kohustuse aluseks olevat asjaolu ei oleks esinenud, muudatust viisil, et paragrahvi 127 lõiget 1 täiendatakse teise lausega järgmises sõnastuses: „Esimeses lauses sätestatu ei välista, et kahju hüvitamise eesmärgiks on ka mõjutada kahju tekitajat hoiduma edasisest kahju tekitamisest“.

Eelmises punktis käsitletu põhjal tuleb järeldada, et kahju hüvitamise preventiivne funktsioon sisaldub juba kehtivas õiguses. Kuivõrd õiguskaitsevahendi eesmärgiks on ka motiveerida isikuid käituma viisil, et nad ei tekitaks oma tegudega teistele kahju, tuleb asuda seisukohale, et kavandatavas VÕS § 127 lg 1 muudatuses täiendavalt preventioonilise eesmärgi rõhutamine, sätte teise lause lisamisega kannab endas karistusliku kahjuhüvitise sätestamise ideed. Kuigi käsitletava eelnõu seletuskirjas seda eitatakse, ei ole käesoleva töö autori arvates preventioonilise eesmärgi rõhutamist võimalik muul viisil, kui karistuslike kahjuhüvitiste sätestamisena, veenvalt selgitada.

Karistuslike kahjuhüvitiste eesmärkideks peetakse:

- 1) kostja karistamine
- 2) eripreventsioon – takistada kostjat õigusrikkumist kordamast
- 3) üldpreventsioon – ära hoida olukordi, et teised panevad toime sarnaseid õigusrikkumisi
- 4) õigusrahu taastamine
- 5) eraõiguse maksmapanek
- 6) nende kahjude hüvitamine, mida muul viisil kompenseerida ei saa

³⁸ A. Aarnio. Õiguse tõlgendamise teooria. Tallinn 1996, lk 178.

7) hageja advokaadikulude hüvitamine.³⁹

Deliktilise kahju hüvitamise eesmärk on kompenseerida, taastada endine olukord. Deliktilise kohtuasja olemuslik eesmärk on kompenseerida kahjustatud isikule rahasumma, mis võrdub kahjudega, mida ta kandis delikti tõttu.⁴⁰ Tavaarusaama kohaselt ei seostata delikti tõttu tekitatud kahju hüvitamist karistamisega.⁴¹

Karistuslikke kahjuhüvitisi on oma olemuselt peetud ka karistusõiguslikku laadi eraõiguslikeks trahvideks tsiviilsüsteemis, kus puuduvad kriminaalprotsessi laadsed tagatised.⁴² Kriminaalmenetlusõigus näeb ette spetsiifilised süüdistatavat kaitsvad põhimõtted ja instituudid, mida tsiviilkohtumenetlus ei tunne: näiteks kahtluste tõlgendamise süüdistatava kasuks, kaitsja kohustusliku osavõtu kriminaalmenetluses, enese mittesüüstamise privileegi ning kohtuliku arutamise vahetuse ja suulisuse põhimõtte (tsiviilkohtumenetluses on lubatud ja levinud tagaseljaotsused ning asja lahendamine kirjaliku menetluse teel).⁴³ Käesoleva töö autor on seisukohal, et juba eeltoodu tõttu on lubamatu sätestada võlaõigusseadusesse karistusliku kahjuhüvitiste väljamõistmise võimalus.

Käesoleva töö autor peab vajalikuks osutada, et karistuslikud kahjuhüvitised ei ole vastuvõetavad ka sel põhjusel, et võrreldes karistusseadustikuga ei täpsusta võlaõigusseadus neid tegusid, mis võivad vastutust suurendada ning kahjuhüvitise suurust mõjutada. Võimalikud kahju tekitajad ei oska seega seostada võimalike karistuste suurust ja õigusvastaseid tegusid. Seega oleks ebaloogiline, kui karistusõiguse mõttes küllaltki ebaselged kahju hüvitamist sätestavad normid saaksid karistusõigusliku konteksti.

Tsiviilõigusliku süü vormid nii lepingulises kui ka lepinguvälises võlasuhtes iseloomustavad küll rikkumise raskusastet, kuid vastutuse kohaldamisel ei ole üldjuhul tähtsust sellel, millises vormis konkreetsel juhul süü esineb. Süü vormidel võib olla tähendus siis, kui seadus või leping näeb ette tagajärjed sõltuvalt sellest, millise

³⁹ S. Daniels, J. Martin. Myth and Reality in Punitive Damages. – Minnesota Law Review, 1990, N 1, p 7.

⁴⁰ J. Goldberg. Two Conceptions of Tort Damages: Fair v. Full compensation. – DePaul Law Review, 2006, N 2, p 435.

⁴¹ P. Cane, J. Stapleton. Osutatud töö, 157.

⁴² J. Perczek. On Efficiency, Punishment, Deterrence and Fairness: A Survey of Punitive Damages Law and A Proposed Jury Instruction. – Suffolk University Law Review, 1993, N 3, p 827.

⁴³ K. Sein. Kas Eesti õiguses tuleks lubada karistuslikke kahjuhüvitisi? – Juridica, 2008, nr 2, lk 94

raskusastmega oli konkreetsel juhul rikkumine.⁴⁴ Probleemid seoses karistuslike kahjuhüvitiste väljamõistmisega seisnevad selles, et võlaõigusseaduse muutmise seaduse seletuskiri eitab karistuslike kahjuhüvitiste sätestamist. Seega ei seosta seadus tagajärgi sellega, millise raskusastmega oli rikkumine.

Eesti õiguses karistuslike kahjuhüvitiste sätestamine oleks vastuolus ka asjaoluga, et kriminaalmenetluses ja tsiviilkohtumenetluses on erinevad tõendamisstandardid ning tõendamisreeglid.

Esiteks kehtivad kriminaalmenetluses tunduvalt kõrgemad tõendamisstandardid võrreldes tsiviilkohtumenetlusega. Teiseks sätestab võlaõigusseaduse § 1050 lg 1 kahju õigusvastase tekitaja süü presumptsiooni, see tähendab seda, et õigusvastaselt kahju tekitanud isiku süüd eeldatakse.

Süü presumptsioon kergendab kannatanul lasuvat asjaolude tõendamise koormust, sest ta ei pea tõendama, millised nõudeid kahjustatud isik on rikkunud. Süü presumptsioon ei tähenda tahtluse või raske hooletuse eeldamist, mistõttu rikkunud pool peab vastutusest vabanemiseks tõendama üldjuhul seda, et ta polnud hooletu.⁴⁵ Kriminaalmenetluses kehtib aga süütuse presumptsioon, mis tähendab, et keegi ei ole kohustatud oma süütust tõendama. On avaldatud arvamust, et vastuolu see siiski ei tekitaks, kuivõrd VÕS § 1050 lõike 1 kohaselt kahju tekitaja süüd küll eeldatakse, kuid tahtlust ja ettevaatamatust (mis on reeglina karistuslike kahjuhüvitiste määramise eelduseks) peab tõendama hageja.⁴⁶ Võlaõigusseaduse muutmise seadusega soovitakse muuta §-s 134 sätestatud, täiendades seda lõikega 5, mille kohaselt mittevaralise kahju hüvitise määramisel arvestatakse rikkumise raskust ja ulatust ning kahju tekitaja käitumist ja suhtumist kahjustatud isikusse pärast rikkumist. Nagu eeltoodust nähtub, ei seosta kavandatav muudatus kahjuhüvitise suurust tahtluse või raske hooletusega. Seega ei lasu hagejal kohustust neid asjaolusid tõendada, nii et vastuolu eeltoodud süü ja süütuse presumptsiooni kohaldamisel siiski tekib. Käesoleva töö autor leiab, et eeltoodu veenab veelgi selles, et karistusõiguse mõttes küllaltki ebaselged kahju hüvitamist sätestavad normid ei tohiks saada karistusõiguslikku konteksti.

⁴⁴ I. Kull, M.Käerdi, V.Kõve. Osutatud töö, lk 199

⁴⁵ Ibd, lk 199.

⁴⁶ K.Sein. Osutatud töö (2008), lk 94.

Karistuslike kahjuhüvitiste pooldajad väidavad, et paadunud kostjate püüded kahjustada karistuslike kahjuhüvitiste doktriini on lihtsalt tavalised manipulatsioonid ajalooliselt hästi põhjendatud reegli vastu. Väidetakse, et karistuslike kahjuhüvitiste vastasteks on hästi finantseeritud tööstus- ja kindlustussektor, kes püüavad oma huve kaitsta.⁴⁷

Samuti väidavad karistuslike kahjuhüvitiste pooldajad, et vähemalt väga laiduväärse käitumise korral saaksid kahjustatud isikud karistusliku kahjuhüvitise korral täieliku või peaaegu täieliku kahjuhüvitise neile tekitatud kahju eest.⁴⁸

Selle argumendi puhul võib küsida, miks peab täielik kompensatsioon olema eriliselt tähtis väga laiduväärse käitumise korral ning miks pole täieliku hüvitamist kannatanule ette nähtud tavalise hooletu käitumise korral. Kui laiduväärse käitumisega kahjustatud isikutel oleks suurem õigus nõuda suuremat kompensatsiooni võrreldes teiste kahjustatud isikutega, siis peaks eesmärk olema saavutatud teisel viisil, kui karistusliku kahjuhüvitusega.⁴⁹ Eriti laiduväärse käitumise korral saab kahjuhüvitist samamoodi arvestada nagu tavalise kahjuhüvitise arvestamisel, asetades hageja positsioonile, milles ta oleks olnud, kui kostja tegu ei oleks olnud. Samuti võib sätestada teatud tegude puhul õigust nõuda puhtmajanduslikku kahju, mittevaralist kahju jne. Sellisel viisil - ümber muutes karistuslikud kahjuhüvitised kompensatorseteks kahjuhüvitisteks - võiks karistuslikud kahjuhüvitised nõ tsiviliseerida.⁵⁰

Küsimused seoses sellega, miks peaks teatud viisil õiguse kahjustamise puhul olema kompensatsioon suurem, kerkivad ka käsitletava võlaõigusseaduse muutmise seadusega seondult. Käesoleva töö autor on seisukohal, et saavutada seletuskirjas märgitud eesmärk ehk sisuliselt võimaldada kahjustatud isikul kergemini nõuda mittevaralise kahju hüvitamist piisanuks kavandatava VÕS § 134 lg 2 muudatusest. Seadusandaja tahe on suunatud sellele, et muuta senine regulatsioon, mille järgi oli mittevaralise kahju eest rahalise hüvituse väljamõistmine võimalik vaid erandlikel juhtudel. Hõlbustades kahjustatud isiku jaoks mittevaralise kahju väljanõudmist, võib eeldada, et

⁴⁷ J. Perczek. Osutatud töö, p 828.

⁴⁸ G. Heriot. Civilizing Punitive Damages: Lessons from Restitution. Loyola of Los Angeles Law Review, 2002, N 36, p 879.

⁴⁹ Ibid, p 880.

⁵⁰ Ibid, p 880.

väljamõistetavad hüvitised suurenevad juba muutunud regulatsiooni järgides. Kehtiv regulatsioon sätestab selgelt, et mittevaralise kahju korral on kahjuhüvitist võimalik välja mõista vaid väga erandlikel juhtudel. Kui regulatsiooni leevendatakse ning seadus sätestab täiendavalt, et kahjustatud isikutel eeldatakse teatud juhtudel mittevaralise kahju tekkimist, nagu selle sätestab näiteks VÕS § 130 lg 2, siis sellega väärtustatakse suuremalt vaimset isikupuutumast. Seadusandja tahtena väljendatud vaimse isikupuutumast suurem väärtustamine toob loogiliselt kaasa väljamõistetavate kahjuhüvitiste suurenemise. Tulenevalt sellest puudub igasugune tarvidus muuta VÕS § 127 lg-s 1 sätestatut.

Karistuslike kahjuhüvitiste sätestamise vajadust põhjendatakse ka sellega, et vältida efektiivselt väga laiduväärset käitumist.⁵¹ Argument on veenev, kui see hoiab ära sellise käitumise, kuid küsimus on selles, et kas see väide on tõene ja millistel juhtudel?⁵² Ka võlaõigusseaduse muutmise seaduses puudub igasugune argumentatsioon selle kohta, et karistuslikud kahjuhüvitised hoiavad ära teatud liiki rikkumised. Näib, et seda eeldatakse. See eeldus ei ole aga käesoleva töö autori arvates piisav karistuslike kahjuhüvitiste regulatsiooni sätestamiseks.

Eeltoodu alusel tuleb asuda seisukohale, et karistuslike kahjuhüvitiste kehtestamine Eesti õiguses ei ole kohane. Esiteks on Eesti õiguses karistuslike kahjuhüvitiste sätestamine vastuolus asjaoluga, et kriminaalmenetluses ja tsiviilkohtumenetluses on erinevad tõendamisstandardid ning tõendamisreeglid. Teiseks ei ole tõendatud, et karistuslike kahjuhüvistega loodetud eesmärki saavutatakse. Kolmandaks on võimalik selle eesmärgini, mida sisuliselt soovitakse läbi karistuslike kahjuhüvitiste sätestamise saavutada, jõuda ka teisel viisil.

⁵¹ Ibid, p 879.

⁵² Ibid, p 880-881.

2. Kahjuhüvitise vähendamise eesmärk

Kahju tekitaja kohustust hüvitada kahjustatud isikule kogu tekkinud kahju piiravad VÕS üldosa sätetes:

- 1) VÕS § 127 lg 2 sätestatud rikutud kohustuse või normi eesmärgi teooria,
- 2) VÕS § 127 lg 3 sätestatud kahju ettenähtavuse reegel,
- 3) VÕS § 127 lg-s 5 kahju tekkimisest saadud kasu mahaarvamise kohustus,
- 4) VÕS § 139 kahjustatud isikust tulenevate asjaolude arvestamine ning
- 4) VÕS § 140 sätestatud kohtu õigus konkreetse juhtumi asjaolusid arvestades vähendada kahjuhüvitist.

Kui rikutud kohustuse eesmärgi teooriat, kahju ettenähtavuse reeglit ja kahjustatud isikust tulenevate asjaolude arvestamist on Eesti õiguskirjanduses põhjalikult käsitletud,⁵³ siis sama ei saa öelda VÕS § 140 kohta. Kuigi VÕS § 140 lg 1 sätestab esmapilgul erandi (sh. ka võrreldes VÕS § 127 lg-tes 2, 3 ja 5 sätestatuga) kahju täieliku hüvitamise põhimõttest, ei ole viidatud sätte lisamine võlaõigusseadusesse Eestis diskussiooni tekitanud.

Vastupidine oli olukord Hollandis, kus õigusteadlased kritiseerisid VÕS §-ga 140 sarnase sätte lisamist tsiviilkoodeksisse, kuna nende meelest kuulus selline norm pigem sotsiaalhooldusõiguse, mitte eraõiguse valdkonda.⁵⁴

Osaliselt võib Eestis taoline ükskõikne suhtumine olla põhjustatud sellest, et kahjuhüvitise vähendamise võimalus sisaldus ka varemkehtinud Tsiviilkoodeksis. Nii võis TsK § 462 lg 2 järgi kohus kodaniku poolt tekitatud kahju hüvitamise suurust vähendada, sõltuvalt tema varalisest olukorrast. Tuleb aga arvestada, et TsK § 462, lg 2 ja VÕS § 140 lg 1 on võrreldavad vaid osaliselt.

TsK § 462 lg 2 järgi võis kohus vähendada hüvitise suurust, kui kahjutekitaja oma varalise olukorra tõttu ei olnud ilmselt võimeline hüvitama tekitatud kahju täies ulatuses või kui

⁵³ K. Sein. Ettenähtavus ja rikutud kohustuse eesmärk kui lepingulise kahjuhüvitise piiramise alused. Doktoritöö. Tartu 2007.

⁵⁴ S. A. Hartkamp. Judicial Discretion under the New Civil Code of Netherlands. - The American Journal of Comparative Law, 1992, N 3, p 560.

kahjutekitaja ise ja tema perekonnaliikmed oleks sattunud kahju täies ulatuses hüvitamise korral majanduslikult äärmiselt raskesse olukorda.⁵⁵

VÕS § 140 on TsK § 462 lg-s 2 sätestatuga võrreldes tunduvalt avatum norm. Juba sättes sisalduv näidisloetelu asjaoludest, mis annavad võimaluse täielikust kahju hüvitamise põhimõttest kõrvale kalduda, on laiem. Kohtupraktika seda asjaolu siiski alati ei arvesta, lähtudes kahjuhüvitise vähendamise otsustamisel vaid kohustatud isiku majanduslikust olukorrast. Näitena võib tuua Harju Maakohtu 19.10.2009.a kohtuotsuse, milles kohus tuvastas, et hagejale põhjustatud kahju suuruseks tuleb hinnata 250 000 krooni. Arvestades kohustatud isiku majanduslikku olukorda leidis kohus, et põhjendatud on vähendada kahjuhüvitist 150 000 kroonini.⁵⁶

VÕS §-le 140 piisava tähelepanu pööramata jätmist võib põhjendada ka juurdunud arusaamaga, et säte on harva kasutatav. Avaldatud on arvamust, et VÕS § 140 rakendamine saab võimalik olla vaid erandjuhtudel.⁵⁷

Tuleb siiski asuda seisukohale, et taoline arvamus võib ekslik olla. Juba iseenesest normi avatus ja sellest tulenev normi kohaldamise paindlikkus viitab sellele, et sättel võib olla kaugeleulatuv mõju. Seda väidet toetab ka Soome kohtupraktika. Alljärgnevalt nähtub, et Soomes on VÕS § 140 lg 1 sarnasele sättele tuginemine juba ainuüksi kõrgemas kohtus olnud muljetavaldavalt suur.

Erinevalt Eestist, kus seadusandja ei pidanud vajalikuks sätet seaduseelnõus põhjendada ja selgitada,⁵⁸ on Hollandi seadusandja VÕS § 140 lg 1 sarnase sätte lisamist tsiviilseadustikku põhjendanud. Põhjenduseks on toodud, et säte, mille kohaselt on kohtul õigus teatud asjaoludel kahjuhüvitist vähendada, on vajalikuks täienduseks mõnedele uutele Hollandi tsiviilkoodeksi sätetele, nagu näiteks 6:165. Nimetatud norm sätestab, et vaimse või füüsilise puudega isik ei ole vastutusest vabastatud lepinguväliselt tekitatud

⁵⁵ J. Anajeva, P. Kask, E. Laasik. Eesti NSV Tsiviilkoodeks. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn 1969, lk 498-499.

⁵⁶ Harju Maakohtu 19.10.2009.a kohtuotsus tsiviilasjas nr 2-07-33462.

⁵⁷ J. Lahe. Süü deliktiõiguses. Doktoritöö. Tartu 2005, lk 110.

⁵⁸ Võlaõigusseaduse eelnõu seletuskiri. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://web.riigikogu.ee/ems/saros-bin/mgetdoc?itmid=ems&server=ragne1>.

kahju eest. Tulemust võrreldi Saksa tsiviilkoodeksi §-s 826 sätestatuga, mis paneb taolistele isikutele vastutuse selle järgi, mis on õige ja õiglane.⁵⁹

Kuna seadusandja ei ole VÕS § 140 lg-t 1 põhjendanud tekib küsimus, mis on sätte eesmärgiks.

Soome õiguskirjanduses on kohtu poolt kahjuhüvitise vähendamise eesmärgina nimetatud võimalust tasakaalustada kahjuhüvitise täielikust tasumisest tuleneda võivat ebaõiglust⁶⁰ ja võimaldada nõrgema poole kaitset.⁶¹

Šveitsis on põhjendatud VÕS §-ga 140 lg 1 sarnast sätet sellega, et sellistel juhtudel, kus kahju hüvitamiseks kohustatud isikul lasub ainult kerge süü, peab õiguskord võimalust mööda ära hoidma selle, et ühe inimese õnnetus ei tooks kaasa õnnetust veel teisele isikule - vastutavale poolele.⁶²

Kahjuhüvitise vähendamise regulatsiooni vajadust on põhjendatud ka väitega, et see võimaldab kaitsta isikut rahalise koormise eest, juhul, kui isik kasutab oma põhiõigust olla aktiivne ja tegutseda.⁶³

Võlaõigusseaduse kommenteeritud väljaande autorid märgivad, et VÕS § 140 eesmärgiks on anda kohtule alus kalduda konkreetse juhtumi asjaolusid silmas pidades kõrvale kahju hüvitamise põhimõttest ning vähendada kahjuhüvitist, kui kahju täieliku hüvitamise kohustus oleks üksikjuhtumi asjaolusid arvestades kohustatud isiku suhtes äärmiselt ebaõiglane või muudel põhjustel mõistlikult vastu võtmatu.⁶⁴ Samuti on Eesti õiguskirjanduses märgitud, et VÕS § 140 kaudu üritab seadusandja teatud kahjuriske osaliste vahel hajutada.⁶⁵

Autori arvates Eestis avaldatud seisukohad VÕS § 140 eesmärgi kohta liiga üldsõnalised. Autor püüab avada VÕS § 140 lg 1 eesmärgi sätte põhiseadusele vastavuse ja

⁵⁹ S. A. Hartkamp. Osutatud töö, p 560.

⁶⁰ J. Kahru, E. Routamo, P. Stahlberg. Osutatud töö, s 440.

⁶¹ M. Hemmo. Vahinkorvauksen sovitelu ja moderni korvusoikeus. Helsingi 1994, s 4.

⁶² R. Brehm. Das Obligationenrecht. Band VI., Abertung. Bern 1990, S 146.

⁶³ C. Bar. The Common European Law of Torts. Volume One. Oxford 1998, p 615.

⁶⁴ P. Varul jt. Osutatud töö (2006), lk 490-491.

⁶⁵ I. Kull jt. Osutatud töö, lk 281.

kaalutusõiguse kontrolli kaudu. Täpsem normi sisustamine ning selle kaudu ka täiendavalt normi eesmärgi leidmine toimub läbi normis sisalduvate üksikute elementide analüüsi.

Seonduvalt kahjuhüvitise vähendamisega peab autor vajalikuks rõhutada, et VÕS § 140 lg 1 kohaldamise eelduseks on kahjuhüvitusnõude rahuldamine st kohus peab tuvastama, et kõik kahju hüvitamise nõude rahuldamise eelduseks olevad elemendid on tõendatud. Alles peale seda kui on tuvastatud tasumisele kuuluv kahjuhüvitise suurus saab asuda kaaluma hüvitise vähendamise põhjendatust.

VÕS § 140 lg 1 kohaldamise raskustele viitab alljärgnevalt esiletoodud kohtupraktika, mis autori arvates veenab veelkord vajadusele sisustada põhjalikumalt VÕS § 140 lg-t 1. Tartu Maakohtu otsusest tsiviilasjas nr 2-07-22093 nähtub, et kostja taotles kahjuhüvitise vähendamist VÕS § 140 lg 1 alusel, kuid otsuse põhjendavas osas ei ole kohus seda taotlust analüüsinud.⁶⁶ Harju Maakohtu otsusest tsiviilasjas nr 2-09-1460 nähtub eelviidatuga samasugune olukord – kostja poolt taotlus kahjuhüvitise vähendamiseks esitati, kuid otsuse põhjendavast osast ei nähtu, et kohus selle kohta oleks seisukohta avaldanud.⁶⁷

Kohtupraktikast nähtuvalt ei ole eristatud VÕS § 139 lg 2 ja VÕS § 140 lg 1 tulenevat kohtu võimalust vähendada kahjuhüvitist. Harju Maakohtu 25.02.2010.a otsusest nähtuvalt leidis kohus, et VÕS § 140 lg 1 kohaldamiseks puudub alus mh seetõttu, et kahjuhüvitist on juba vähendatud kannatanu osa tõttu kahju tekkimisel.⁶⁸ Autor on seisukohal, et sellisel põhjusel kahjuhüvitise vähendamata jätmine ei ole õige. Kui leiab tõendamist, et kahju tekkimine oli osaliselt põhjustatud kahjustatud isiku enda poolt tuleb ikkagi kindlaks määrata kahjuhüvitise konkreetne suurus ja alles seejärel saab asuda hindama kahjuhüvitise vähendamise põhjendatust VÕS § 140 lg 1 järgi. Autori arvates ei oma tähtsust asjaolu, et mõnikord tuleb kohtul hinnata tõenäosust kui suures ulatuses tekkis kahju kahjustatud isikust tulenevast asjaolust. Puudub veenev põhjendus, miks ei võiks peale seda kohus täiendavalt kaalutusõiguse alusel otsustada kahjuhüvitise vähendamist VÕS § 140 lg 1 alusel, kui asjaolud seda õigustavad.

⁶⁶ Tartu Maakohtu 14.05.2010.a otsus tsiviilasjas nr 2-07-22093.

⁶⁷ Harju Maakohtu 28.04.2010.a otsus tsiviilasjas nr 2-09-1460.

⁶⁸ Harju Maakohtu 25.02.2010.a otsus tsiviilasjas nr 2-07-14968.

Harju Maakohtu 28.02.2008.a. otsuses leidis kohus, et kahju hüvitamise ulatuse määramisel tuleb lugeda põhjendatuks üksnes kulutusi, mis olid tingimata vajalikud sõiduki samasse seisukorda viimiseks. Hageja ei minimeerinud kulutusi remondi tegemisel. Kostja poolt kohtule esitatud ettevõtete pakkumuste kohaselt oli võimalik parandada kahjustus oluliselt väiksema kulutusega. Kohus leidis, et hageja valikut mõjutanud subjektiivse sisuga kaalutlused on asjaoludeks, mille tõttu tuleb VÕS § 140 lg 1 alusel kahjuhüvitist piirata. Hageja nõutud hüvitise summas 4 720 krooni asemel mõistis kohus kostjalt hageja kasuks välja 2500 krooni.⁶⁹ Tallinna Ringkonnakohus nõustus oma 23.09.2008.a otsuses Harju Maakohtu otsusega jättes selle muutmata.⁷⁰ Autor on seisukohal, et samamoodi nagu eelneva näite puhul on eksitud VÕS § 140 kohaldamisega. Asjaoludest nähtuvalt oleks õigem olnud kohaldada VÕS § 139 lg-st 1 tulenevat võimalust vähendada kahjuhüvitist, kuna kahju tekkis osaliselt kahjustatud isikust tulenevatest asjaoludest.

Kohtupraktika järgi on raskusi valmistanud ka VÕS § 140 lg 1 ja VÕS § 103 lg 2 kohaldamine. Harju Maakohtu 24.11.2008.a otsusest nähtuvalt tekkis kostja korteris köögisegisti juures asuva veetoru purunemise tõttu veeuputus alumisel korrusel olevates korterites. Maakohus leidis, et kostja mõjusfääris ei saanud olla kahju ulatuse vähendamine, kuna veeavarii toimus tööpäeval ja ajal, mil kostja oli tööl. Asjas leidis tõendamist, et vesi jooksis peaaegu 2 tundi, kusjuures esialgselt ei õnnestunud hoolimata vee kinnikeeramisest santehniku poolt leket peatada. Kuna veejooksu ei suudetud võimalikult kiiresti sulgeda, sest kostja oli tööl, siis leidis kohus, et kogu kahjuhüvitise väljamõistmine kostjalt oleks äärmiselt ebaõiglane ja vastuvõtmatu ning vähendas hüvitist 50 % ulatuses.⁷¹ Tallinna Ringkonnakohtu 25.09.2009.a otsusega jäeti Harju Maakohtu 24.11.2008.a otsus muutmata.⁷² Sellega möönis apellatsioonikohus maakohtu otsuse põhjenduste õigsust. Autor ei saa viidatud otsuste seisukohtadega nõustuda. Kui kohtud leidsid, et kahju tekkimine (kasvõi osaliselt) oli kahju hüvitamiseks kohustatud isiku mõjusfäärist väljas oleks pidanud kohaldama VÕS § 103 lg-t 2, mille kohaselt on kohustuse rikkumine vabandatav, kui võlgnik rikkus kohustust vääramatu jõu tõttu. Vääramatu jõud on asjaolu, mida võlgnik ei saanud mõjutada ja mõistlikkuse põhimõttest lähtudes ei saanud temalt oodata, et ta lepingu sõlmimise või lepinguvälise kohustuse

⁶⁹ Harju Maakohtu 28.02.2008.a otsus tsiviilasjas nr 2-07-27424.

⁷⁰ Tallinna Ringkonnakohtu 23.09.2008.a otsus tsiviilasjas nr 2-07-27424.

⁷¹ Harju Maakohtu 24.11.2008.a otsus tsiviilasjas nr 2-08-8332.

⁷² Tallinna Ringkonnakohtu 25.09.2009.a otsus tsiviilasjas nr 2-08-8332.

tekkimise ajal selle asjaoluga arvestaks või seda väldiks või takistava asjaolu või selle tagajärje ületaks. Otsuste kirjeldavast osast võib siiski leida õigustust VÕS § 140 lg 1 kohaldamiseks, kuid põhjendus oleks pidanud olema teistsugune. Hagejaks oli kindlustusandja, kes regressi korras nõudis hüvitist kostjalt, kahju oli piisavalt suur. Kui asjas leidnuks tõendamist, et kostja jaoks on kogu hüvitise väljamõistmine ebamõistlikult koormav, siis VÕS § 140 lg 1 järgi oleks kahjuhüvitise vähendamine olnud põhjendatud.

2.1 VÕS § 140 lg 1 kooskõla põhiseadusega

Autori arvates tekitab VÕS § 140 lg-s 1 sätestatud norm küsimuse, kas nimetatud säte on kooskõlas põhiseadusega. Põhiseaduse § 25 sätestab, et igal on õigus talle ükskõik kelle poolt õigusvastaselt tekitatud moraalse ja materiaalse kahju hüvitamisele. Seega, kui kahju ei hüvitata täies ulatuses, mida VÕS § 140 lg-s 1 sätestatu võimaldab, on tegemist PS §-s 25 sätestatud õiguse piiramisega. Eelkõige tekib küsimus selle kohta kas, PS §-s 25 sätestatud põhimõtet saab piirata. Kui sellele küsimusele saab vastata jaatavalt, siis tuleb arutleda selle üle, millises ulatuses on piirangud põhjendatud.

Põhiõigused sisaldavad arvukalt sätteid, mis näevad ette vastava õiguse piiramise võimaluse. Lähtudes piiranguklausli olemasolust võib põhiõigused jaotada kolmeks:

- 1) lihtsa seadusereservatsiooniga põhiõigused,
- 2) kvalifitseeritud seadusereservatsiooniga põhiõigused ja
- 3) ilma seadusereservatsioonita põhiõigused.⁷³

PS § 11 lg 1 sätestab, et õigusi ja vabadusi tohib piirata ainult kooskõlas põhiseadusega. PS § 3 lg 1 esimeses lauses sätestatakse, et riigivõimu teostatakse üksnes põhiseaduse ja sellega kooskõlas olevate seaduste alusel. Eeltoodust nähtub, et seadusandja tohib põhiõigusi piirata ainult siis, kui Põhiseadus seda lubab. PS §-s 25 sätestatud põhiõigus on ilma seadusereservatsioonita põhiõigus, millest tulenevalt ei ole nimetatud sättest tulenevasse põhiõigusesse sekkumine lubatud. Seega võiks asuda seisukohale, et igasugune PS §-st 25 tuleneva põhiõiguse piiramine on põhiseadusevastane. Sellest tulenevalt oleks käsitlemise all olev VÕS § 140 lg-s 1 sätestatu põhiseadusevastane. Nagu edasisest analüüisist tuleneb, see siiski nii ei ole.

⁷³ E.-J. Truuväli. jt. Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn 2002, lk 80.

Vastavalt PS § 19 lg-s 2 sätestatule peab igauks oma õiguste ja vabaduste kasutamisel ning kohustuste täitmisel austama ja arvestama teiste inimeste õigusi ja vabadusi. Seega on iga õigus millegagi piiratud ning ka ilma piiranguklauslita põhiõigusi peab tohtima piirata.⁷⁴

See tõdemus ei anna veel vastust küsimusele, millal ilma seadusereservatsioonita põhiõigust piirata tohib. PS teksti autorite sihiks oli garanteerida mõned põhiõigused veelgi kõikehõlmavamalt kui kvalifitseeritud seadusereservatsiooniga põhiõigused. Selleks jäeti vastavas sättes mainimata sekkumisvõimalus. Sellest tulenevalt peab ilma seadusereservatsioonita põhiõiguste piiramine olema raskem kui seadusereservatsiooniga põhiõiguste piiramine. Järelikult ei saa lubada ilma seadusereservatsioonita õigusi piirata igal mõeldaval põhjusel, vaid selliste põhiõiguste piiramiseks peab olema kaalukas põhjus. Sääraseks kaalukaks põhjuseks saab olla ainult PS-s eneses sisalduv põhjus. Põhiõigused sisalduvad PS-s ja on õigusnormi hierarhias samal tasandil ülejäänud PS-se normidega. Sellest tulenevalt ei saa kõik PS normid õigustada ilma seadusereservatsioonita põhiõiguste riiveid.⁷⁵ Ilma seadusereservatsioonita tagatud põhiõigusi tohib piirata, kui selline piirang toetub kolmanda isiku kollideeruvale põhiõigusele või mõnele muule põhiseadusliku järku õigusväärtusele.⁷⁶

Kuna VÕS § 140 lg-s 1 sätestatu piirab oluliselt PS §-s 25 sätestatud põhiõigust, tekib küsimus, milline on PS §-s 25 sätestatud põhiõigusega kollideeruv põhiõigus või muu põhiseaduslikku järku õigusväärtus, mis proportsionaalse hindamise kaudu õigustaks PS §-s 25 sätestatud põhiõiguse riivet.

Käesoleva töö autor on seisukohal, et selleks põhiõiguseks on peamiselt PS §-s 10 sätestatud sotsiaaliigi põhimõttest tulenev põhiõigus, mille peamiseks väljenduseks PS-s on PS § 28 lg 2 lause 1: Eesti kodanikul on õigus riigi abile vanaduse, töövõimetuse, toitjakaotuse ja puuduse korral. Autor on seisukohal, et konkreetselt PS § 28 lg 2 lauses 1 sätestatu ei moodusta otseselt kollisiooni PS §-ga 25. PS §-st 25 tulenev õigus kollideerub PS § 10 sotsiaaliigi põhimõttest tulenevate õigustega.

⁷⁴ Ibid, lk 82.

⁷⁵ Ibid, lk 83.

⁷⁶ Ibid, lk 86.

PS §-s 10 on sätestatud põhiõiguste arenguklausel, sisaldades argumenti isikute põhiõigusliku kaitse laiendamise kasuks. Paragrahv formuleerib põhiõiguste arenguklausli üsna napisõnaliselt, mainides ainult, et muud õigused ei ole välistatud. Kui muud õigused ei ole välistatud, siis tähendab see seda, et põhiõigused ei ole PS-s ammendavalt loetletud. Seega sätestab § 10 põhiõiguste kataloogi avatuse. Avatus tähendab nii tõlgenduslikku avatust, s.t. PS-se tõlgendust on võimalik aja jooksul muuta, kui ka uute sätete PS-sse lisamise võimalust.⁷⁷

Sotsiaalse riigi põhiprintsiibi oluline sisu on lühidalt, et riik ei tohi oma kodanikke hätta jätta. Riik peab hoolitsema nende kodanike eest, kes ei suuda endale ise elatist teenida, ja tagama neile äraelamise. Riigi kohustusele vastab isiku õigus riigi abile puuduse korral. Garantii sisu ja ulatus on suuresti seadusandja kindlaks määrata, põhiseaduslik printsiip nõuab ainult elus püsimiseks hädavajaliku miinimumi tagamist.⁷⁸

Sotsiaalsetest õigustest rääkides viidatakse tihti vajadusele nende õiguste tagamisel arvestada riigi käsutuses olevate ressurssidega.⁷⁹ Põhiseadus siiski ei sätesta, et riigi rahalised ressursid oleksid sotsiaalsete õiguste tagamiseks määravad. Sotsiaalpoliitilisi eesmärke on võimalik saavutada erineva poliitikaga. Tõstes sotsiaalse riigi põhimõtte põhiseaduslikule tasemele ning tagades sotsiaalseid õigusi, kaldub PS eelkõige sotsiaaldemokraatliku sotsiaalkaitsemudeli poole, mis tähendab seda, et püütakse luua võimalikult universaalne sotsiaalsete õiguste võrk. See aga ei tähenda seda, et riik peaks asuma kohe hüve otsese andja rolli, kui põhiõigust saab tagada muude vahenditega.⁸⁰

Käesoleva töö autor on seisukohal, et sotsiaalse riigi printsiibiga saab õigustada ka hüvede ümberjaotust. VÕS § 140 lg-s 1 sätestatu on taoliseks näiteks.

Selle õigustuse leidmiseks peab käesoleva töö autor vajalikuks käsitleda PS § 19 lg-s 2 sätestatud põhiõiguste kolmikmõju ehk kehtivust eraisikute vahelistes suhetes.

Põhiõigused kehtivad eelkõige eraisiku ja avaliku võimu kandja vahelistes suhetes, kusjuures esimene on suhte õigustatud, teine kohustatud pool. Eraisikute omavahelisi

⁷⁷ Ibid, lk 104.

⁷⁸ Ibid, lk 106.

⁷⁹ Ibid, lk 251.

⁸⁰ Ibid, lk 252.

suhteid, mis on erinevalt avaliku õiguse vertikaalsest subordinatsiooni- ehk alluvussuhtest võrdsete õigussubjektide horisontaalsed koordinatsioonisuhted, reguleerib eraõigus. Siiski ei saa kellegi vabadus olla piiramatu. Sellest tulenevalt sätestavad põhiõigused lõppastmes ka eraisikute omavahelistes suhetes teatud õigusi ja kohustusi. Seda nähtust nimetatakse põhiõiguste teoorias põhiõiguste kolmikmõjuks. Põhiõiguste kolmikmõju puhul tuleb eristada konstruktsiooni- ja kollisiooniprobleemi. Pikka aega seisid vastamisi kaks teooriat: otsese ja kaudse kolmikmõju teooria. Otsese kolmikmõju teooria kohaselt kehtivad põhiõigused eraisikute vahel otse, ilma riigi osaluseta. Mõlema eraisiku õigused ja kohustused tekivad otse põhiõiguse alusel. On olemas ainult kaks eraisikut ja kaks vastassuunalist kollideeruvat subjektiivset õigust. Kaudse kolmikmõju teooria konstrueerib põhiõiguste mõju eraõiguslikele suhetele märksa keerulisemalt. Tegemist on kolme õigussuhtega kolme osaleja vahel. Eraisikute vaheline suhe rajaneb eraõiguse normidel. See suhe võib tuleneda näiteks lepingu- või kahjutasuõigusest. Eraisikute omavahelised subjektiivsed õigused on seega puhtalt eraõigusliku iseloomuga. Ühel eraisikul on põhiõiguse alusel õigus riigi kaitsele teise eraisiku – eraõigusliku õigussuhte teise poole – poolt ähvardava ohu eest. Teisel eraisikul on riigi vastu suunatud põhiõiguslik tõrjeõigus. Et mõlemal eraisikul on riigi suhtes vastassuunalised subjektiivsed õigused, peab riik selle kollisiooni rahuldama.⁸¹ Kui vaadelda ainult kahe eraisiku vahelist eraõiguslikku suhet, siis on õige otsese kolmikmõju teooria, sest põhiõigustest tulenevad õigused ja kohustused, millega tuleb eraõiguskäibes arvestada. Kui vaadelda ka põhiõigusest tulenevate eraõiguslike õiguste protsessuaalset realiseerimist, siis on õige kaudse kolmikmõju teooria. Protsessuaalse nõude adressaadiks on tsiviilkohus, mis eraõiguslikku vaidlust lahendab.⁸²

Antud juhul on PS § 25 järgi põhiõiguse kandjal õigus riigilt nõuda regulatsiooni, mille kaudu ta saab temale tekitatud kahju hüvitatud. Kahju hüvitamiseks kohustatud isikul tekib juhul, kui kahju hüvitamise tagajärjena ta laostuks majanduslikult, õigus nõuda riigilt abi puuduse korral. Tal on õigus inimväärikale elule ja õigus vabale eneseteostusele, mida majanduslik laostumine piirab. Sotsiaalriigi põhimõttest tuleneb riigi kohustus osutada majanduslikult laostunule abi.

Sotsiaalsed põhiõigused tekitavad hulgaliselt probleeme. Probleemid algavad nende finantsmõjust. Sotsiaalsed õigused võivad riigieelarvet rängalt koormata. Kui rahalised

⁸¹ Ibid, lk 162.

⁸² Ibid, lk 163.

vahendid sotsiaalsete põhiõiguste täitmiseks puuduvad, muutuvad need täitmata põhiõigusnormideks. Sotsiaalsed põhiõigused tähendavad ümberjaotamist. Ümber jaotada saab aga seda, mis on teistelt ära võetud. Ühe isiku sotsiaalsetele õigustele vastab seega teise isiku kõrgendatud maksukoormus. Seeläbi satuvad ühe isiku sotsiaalsed põhiõigused konflikti teise isiku liberaalsete tõrjeõigustega.⁸³

VÕS § 140 lg 1 regulatsioonist tulenevalt satuvad omavahel vastuollu kahjustatud isiku õigus kahju täielikuks hüvitamiseks kahju hüvitamiseks kohustatud isiku õigusega inimväärikale elule.

Igat kollisiooni on võimalik lahendada ainult kahel viisil – kas mõlemat poolt kuidagi piirates või tuues ühe poole ohvriks.⁸⁴

Põhiõigused saavad oma kaitsejõudu realiseerida üksnes siis, kui sobimatud, mittevajalikud ja ülemäärased piirangud on välistatud. Seadus on demokraatlikus ühiskonnas vajalik siis, kui see on püstitatud eesmärgi saavutamiseks sobiv (kohane), vajalik kitsamas tähenduses (tarvilik) ja proportsionaalne kitsamas tähenduses (mõõdukas). Sobiv on abinõu, mis soodustab eesmärgi saavutamist. Seejuures ei ole tarvis, et abinõu eesmärgi absoluutse kindlusega saavutaks. Ainult abinõud, mis ühelgi juhul ei soodusta eesmärgi saavutamist, on PS-ga vastuolus ja seega keelatud.⁸⁵

Isiku vaesusriskist päästmine selle kaudu, et osaliselt jäetakse tema poolt põhjustatud kahju tagajärjed kahjustatud isiku kanda, on käesoleva töö autori arvates kindlasti sobiv abinõu eelpool nimetatud mõttes selleks, et sotsiaalriigi põhimõtteid ellu viia.

Kui on olemas abinõu, mis kitsendab põhiõigust vähem, on aga eesmärgi saavutamiseks vähemalt sama efektiivne kui rakendatav abinõu, siis on viimane PS-ga vastuolus ja seega keelatud. Eelduseks on, et leebem vahend on ilma kahtluseta eesmärgi saavutamiseks sama kohane ega rõhu lisaks kolmandaid isikuid ega üldsust. Näiteks ei tohi alternatiivne vahend viia riigi talumatult kõrge finantskoormuseni.⁸⁶

⁸³ R. Alexy. Põhiõigused Eesti põhiseaduses. - Juridica, 2001, Eriväljaanne 2001, lk 28.

⁸⁴ R. Alexy, M. Ernits. Kollisioon ja kaalumise kui põhiõiguste dogmaatika põhiprobleemid. Juridica, 2001. nr 1, lk 6.

⁸⁵ E.-J. Truuväli. jt. Osutatud töö, lk 112.

⁸⁶ Ibid, lk 112.

Kahtlemata kitsendaks kahjukannataja põhiõigust vähem või jätaks üldse tema põhiõiguse, saada hüvitist kogu tekitatud kahju eest, riivamata kui kohustuse tagada materiaalses mõttes inimväärikas elu, võtaks hüve jaotajana otseselt täies ulatuses enda kanda riik. See asjaolu tõstaks kindlasti riigi finantskoormust. Seega tuleb asuda seisukohale, et kahjukannataja põhiõiguse piiramine valitud abinõuga on vajalik.

Abinõu mõõdukuse üle otsustamiseks tuleb kaaluda ühelt poolt põhiõiguse sekkumise ulatust ja intensiivsust, teiselt poolt aga eesmärgi tähtsust. Kaalumise eeldab võimalikult kõigi poolt- ja vastuargumentide nimetamist ja kohtu seisukohavõttu. Kui riivet õigustavad põhjused jäävad kaalumisel riivatud põhiõigusele alla, on avaliku võimu abinõu PS-ga vastuolus ja seega keelatud.⁸⁷

Abinõu mõõdukuse otsustamisel tuleb analüüsida kui intensiivselt võib VÕS § 140 lg-s 1 sätestatu riivata PS §-s 25 sätestatud põhiõigust. Käesoleva töö autor on seisukohal, et VÕS § 140 lg 1 ei võimalda kahjuhüvitist vähendada nullini. See oleks täielikus vastuolus kahju hüvitamise üldpõhimõtte – totaalrestitutsiooniga - ning kahjuhüvitise välja mõistmata jätmist ei toeta ka VÕS § 140 lg 1 sõnastus, mille kohaselt sätestab norm vaid kahju hüvitise piiramise võimaluse. Tõlgendamine säärasel viisil, mille kohaselt saaks kahjuhüvitise VÕS § 140 lg 1 alusel jätta sisuliselt välja mõistmata, oleks käesoleva töö autori arvates vastuolus ka PS §-s 11 sätestatuga. PS §-s 11 sätestatakse, et õigusi ja vabadusi tohib piirata ainult kooskõlas põhiseadusega. Need piirangud peavad olema demokraatlikus ühiskonnas vajalikud ega tohi moonutada piiratavate õiguste ja vabaduste olemust.

PS § 11 2.lause lõpus on sätestatud keeld moonutada riivega põhiõiguse olemust. Õiguse olemuse moonutamise keelu tõlgendamisel tuleb arvestada kahe mõõtmega. Kõigepealt võib arutleda selle üle, kas tõlgendada olemuse moonutamise keeldu objektiivselt või subjektiivselt, ning seejärel küsida, kas see keeld on absoluutne või relatiivne. Objektiivse teooria kohaselt ei tohi moonutada põhiõiguste olemust nii, et need kaotavad tähenduse kõigi või vähemalt suurema osa põhiõiguste kandjate jaoks. Seda seisukohta võib nimetada kollektivistlikuks. Subjektiivse teooria kohaselt ei tohi ükski piirang moonutada

⁸⁷ Ibid, lk 113.

põhiõiguste olemust nii, et põhiõiguse kandjale ei jää õigusest mitte midagi järele. Seda vaatenurka võib nimetada ka individualistlikuks. Põhiõigused on avaliku võimu vastu suunatud individuaalsed õigused, mistõttu on õigustatud subjektiivne ehk individualistlik lähenemine.⁸⁸

Subjektiivse teooria kohaselt ei tohiks seega PS §- 25 sätestatud põhiõigust piirata nii, et sellest midagi järele ei jää, kuid lähtudes olemuse moonutamise keelu subjektiivsusest ehk individualistlikust teoriast, võib arutleda ka selle üle, kas see keeld on absoluutne või relatiivne.

Absoluutse teooria kohaselt on olemas põhiõiguse tuum, mida ei tohi ühelgi tingimusel moonutada. Põhiõiguse kandjale peab jääma vähemalt kübekegi õigust. Seejuures ei ole oluline, millist kaalu omavad riive õigustamiseks esitatavad põhjused. Relatiivse teooria kohaselt on õiguse olemuse moonutamise keeld identne proportsionaalsusega kitsamas tähenduses ehk mõõdukusega. Kui riive on õigustatud, siis ei ole õiguse olemust moonutatud, samal ajal kui ebaproportsionaalne riive alati õiguse olemust moonutab ning on seega keelatud. Seetõttu on eelistatum subjektiivne relatiivne teooria.⁸⁹

Kuivõrd eelistatumaks on subjektiivne relatiivne teooria, siis tuleb asuda seisukohale, et teoreetiliselt on võimalik PS §-s 25 sätestatud põhiõigust piirata ka nii, et sellest mitte midagi järele ei jää. Küsimus on lihtsalt selles, kas on olemas proportsionaalne riive, mis PS §-s 25 sätestatud põhiõigust ei moonuta, võimaldades jätta kahjuhüvitise vähendamisel see täielikult välja mõistmata. Käesoleva töö autor on seisukohal, et taolisel viisil riive õigustus puudub. Sellest tulenevalt ei ole võimalik kahjuhüvitist vähendada nii, et hüvitis jääb üldse välja mõistmata.

Võrdlusena teiste riikidega tuleb osutada, et ka Soome õiguskirjanduse järgi ei saa seal kehtivat kahjuhüvitise vähendamise regulatsiooni mõista nii, et hüvitis jääks vähendamise tõttu täielikult välja mõistmata, sätte eesmärgiks on hüvitise vähendamine.⁹⁰

⁸⁸ Ibid, lk 114-115.

⁸⁹ Ibid, lk 115.

⁹⁰ J. Kahru, E. Routamo, P.Stahlberg. Osutatud töö, s 440.

Käesoleva töö autor on seisukohal, et kahjuhüvitist on võimalik vähendada ainult sel juhul, kui kahjustatud isiku elustandard kahjuhüvitise vähendamise tagajärjel oluliselt ei muutu. Kahjukannataja vajadus kahjuhüvitise saamiseks taandub kahju hüvitamiseks kohustatud isiku vajaduse ees saavutada kahjuhüvitise vähendamine. Seda seisukohta on põhjendatud allpool täpsemalt. Autor on samuti seisukohal, et kahjuhüvitise vähendamise võimalust piirab asjaolu, et VÕS § 140 lg-s 1 sätestatu ei ole ilmselt kohaldatav lepingulise vastutuse juhtudel. Seda seisukohta on samuti motiveeritud allpool täpsemalt. Autor on seisukohal, et VÕS § 140 lg-s 1 nimetatud lahtises loetelus toodud asjaolud peaksid kõik üheaegselt väljendama, et kahju hüvitamiseks kohustatud isiku jaoks oleks kahjuhüvitise täielik väljamõistmine ilmselgelt ebaõiglane. Näiteks juhul, kui kahju on põhjustatud tahtlikult, langeb autori arvates kahjuhüvitise vähendamine ära hoolimata sellest, et kahju hüvitamiseks kohustatud isik langeb peale täies ulatuses kahjuhüvitise väljamõistmist vaesusrisiki. Samuti ei oma muud asjaolud, näiteks kerge hooletus tähtsust sel juhul, kui kahju on tekitatud lepingulist kohustust rikkudes.

Arvestades neid asjaolusid, mis välistavad kahjuhüvitise vähendamist, samuti asjaolu, et kahjuhüvitist ei ole võimalik vähendada nii, et hüvitis jääks täielikult välja mõistmata, leiab käesoleva töö autor, et VÕS §-s 140 märgitud riive kahjukannataja põhiõigusega on mõõdukas, proportsionaalne ja seetõttu põhjendatud.

2.2 Kaalutusõiguse olemasolu VÕS § 140 lg 1 järgi hüvitise vähendamisel

Kaalutusõiguse⁹¹ kohaldamine on eelkõige haldusõigusele omane ja üks haldusõigusteaduse põhiprobleeme. Kaalutusõiguse kohaldamine on lisaks täitevvõimule omane aga ka seadusandlikule ja kohtuvõimule. Kuigi käesoleva töö teemaks ei ole ainult kaalutusõiguse kohaldamine ja esialgu võib tunduda, et eraõigust reguleerivas materiaalõiguses ei ole kaalutusõigusel kohta, on sellel teemal siiski äärmiselt oluline roll käesoleva töö kontekstis.⁹² Kõige tähtsam on vastata küsimusele, kuidas tunda ära kaalutusõiguse kohaldamise õigustus seaduses ja mitte teha kaalutusviga, so kas VÕS §

⁹¹ Käesoleva töö autor kasutab diskretsiooni mõiste asemel eesti keelele omast väljendit kaalutusõigus.

⁹² Vaata lähemalt kaalutusõiguse ja selle kohtuliku kontrolli kohta Kaire Pikamäe magistritöö "Kaalutusõigus ja selle kohtulik kontroll" Tartu Ülikooli õigusinstituut, 2003.

140 lg –s sätestatud sõnastus üldse võimaldab kohtunikul kaalutusõigust teostada ehk kas tegemist on üldse kaalutusnormiga.

Selleks, et vastata eelnimetatud küsimusele, käsitleb autor lühidalt tsiviilõigusliku kaalutlemise olemust, selle põhimõttelisi küsimusi. Kõne alla tuleb määratlemata õigusmõistete ja kaalutusõiguse vahekord, kaalutusvead, kaalutusõiguse liigid seaduses ja nende tähendus.

Kaalutusõigus kui selline materiaalses tsiviilõiguses on ajaloolises mõttes 20.sajandi nähtus. Kui varem oldi õigusteaduses seisukohal, et kaalutusõigus kuulub eelkõige menetlusõiguse valdkonda, siis kaasaegsed tsiviilõiguse kodifitseeringud on tõstnud oluliselt kohtuniku kaalutusõiguse rolli. Kaalutusõiguse rolli nähti varasemas õiguskirjanduses eelkõige kõikjal, kus seadustes esinesid lüngad või oli seadusandja jätnud teadlikult vaba mänguruumi õiguse kohaldajatele. Eeldati, et kui seadus kasutab mõisteid "hea usk", "head kombed", "mõistlik", "õiglane", on tegemist kohtuliku kaalutusõigusega, sest kohtunik pidi nimetatud õigusemõisted asjaolude kohaselt sisustama. Seega arvati, et materiaalõiguses ilmneb kaalutusõigus nn generaalklauslitena ja vabade õigusemõistete kaudu. Sellega taandati kaalutlemine sarnaselt haldusvõimu kaalutusõigusega ainult õiguslike tagajärgede kohaldamisele kindlale asjaolude kogumile.⁹³ Hilisemates käsitlustes leiti, et kaalutusõiguse olemus tuleneb kaalumise objektist ning et kaalutusõigusest võib rääkida selle kitsamas ja laiemas tähenduses. Siiski peeti kaalutusõigust eraõiguses pigem erandlikuks nähtuseks (arvestades materiaalõiguse suurt mahtu), kui mitte võõrkehaks.⁹⁴

Käesoleval ajal võib täheldada haldusmenetlustes kaalutusõiguse teostamise piiride⁹⁵ läbi kaalutusõiguse kitsenemist, samal ajal kui tsiviilõiguses kaalutusnormide osakaal suureneb.

Oma olemuselt võib kaalutusõigust jagada erinevateks alaliikideks õigusvaldkondade või kohtuniku ülesannete jaotuse (nt kaalutusõigus õiguse tõlgendamisel, asjaolude hindamisel jne) järgi. Siiski ei aita selline alaliikidesse jaotamine kaalutusõiguse olemuse

⁹³ J. W. Hedemann. Das Deliktsrechtssystem des BGB i.d.F. von 1900, S 3, 5. Kättesaadav. Arvutivõrgus: <http://www.spacezone.de/jura/seminar.pdf>.

⁹⁴ B. Stichelbrock. Inhalt und Grenzen richterlichen Ermessens im Zivilprozeß. Köln 2002, S 234.

⁹⁵ K. Pikamäe, K. Kaalutusõigus ja selle kohtulik kontroll. Tartu 2003. lk 23, 29.

mõistmisel ja määratlemisel. Ühelt poolt on kohtuniku kaalutusõigusliku tegevuse ala raskelt piiritletav, teiselt poolt võib kaalutusõiguse mõiste ülemäära lai käsitlus viia selle liiga laialdasele kasutamisele. See omakorda aga toob autori arvates kaasa õiguskindluse kadumise ja kohtuotsuste etteennustamatuse.

Väga lihtsalt sõnastatuna on kaalutlemise eesmärgiks teha otsustus, mis konkreetsete eluliste asjaolude esinemise korral oleks õiglane. Seejuures tuleb teha valik paljude samal ajal seaduslike otsuste vahel.

Nagu eelpool mainitud, võib kaalutusõiguse ülemäära laialt defineerimine tuua kaasa õiguskindluse kadumise. Õiguskindlus on õigusriigi üks olulisemaid põhimõtteid. Seetõttu tuleb kaalutusõiguse defineerimisel ja tõlgendamisel pidada silmas põhiseadusest tulenevat õigusriigi printsiipi. Sellest tulenevalt saab käesoleva töö autori seisukohalt olla kaalutlemine iseenesest lubatav üksnes siis, kui see tuleneb kohustuslikult seaduse või normi eesmärgist.

Kui varasemalt on õigusteoorias tunnustatud osaliselt kohtuniku kaalutlemisõigust ka normi eluliste asjaolude valdkonnas (ehk subsumeerimisalal),⁹⁶ siis tänapäevase arusaama kohaselt kasutatakse siinkohal avatud õigusemõisteid. Vahetegu kaalutluse ja avatud õigusemõiste vahel seisneb selles, et kaalutusõigus on seotud normi tagajärjega, määratlemata õigusemõiste aga selle abstraktse faktilise koosseisu ehk eluliste asjaoludega. VÕS § 140 lg 1 sõnastuselt nähtuvalt "kohus võib kahjuhüvitist vähendada, kui kahju hüvitamine täies ulatuses oleks kohustatud isiku suhtes äärmiselt ebaõiglane või muudel põhjustel mõistlikult vastuvõtmatu. Seejuures tuleb arvestada kõiki asjaolusid, eelkõige vastutuse iseloomu, isikutevahelisi suhteid ja nende majanduslikku olukorda, sealhulgas kindlustuse olemasolu.", sisaldab see norm mitmeid mõisteid, mille sisu ei ole ilma täiendava tõlgendamiseta üheselt määratletav. Määratlemata õigusemõisteteks on "äärmiselt ebaõiglane", „mõistlikult vastuvõtmatu". Määratlemata õigusemõisted vajavad peaaegu alati suuremal või vähemal määral tõlgendamist, mistõttu ei oleks siin võimalik tõmmata piiri, millal on tegemist õigusemõiste tõlgendamisega ja millal kaalutlemisega.

⁹⁶ W. Jellinek. *Verwaltungsrecht = Enzyklopädie der Rechts – und Staatswissenschaft*. Berlin 1929, S 31.

Samal ajal kui haldusmenetluse teoorias on tunnustust leidnud põhjalik kaalutlusvigade teooria, ei ole tsiviilkohtu kaalutlusõiguse kontrolli küsimuses täielikku üksmeelt. Sageli tehakse viga juba õigusmõistete tasandil, hinnates määratlemata õigusmõistete sisustamist kohtuniku kaalutlusõigusena.

Kaalutlusõiguse kohaldamine on lubatud üksnes seadusliku volitusnormi olemasolu korral, st kaalumisõigus peab tulenema seadusest. Nimelt kujutab endast nii õigusliku aluseta kaalutlusõiguse kasutamine (nt kaasomandi lõpetamine viisil, mis ei ole seaduses ette nähtud) kui ka seaduses sätestatud kaalutlusõiguse kasutamata jätmine (nt õiglase hüvitise määramata jätmine, kui see on seaduses ette nähtud ja seda taotletakse) kaalutlusviga.⁹⁷

Suurem osa VÕS-s sisalduvaid kaalutlemisnorme hõlmab kaalutlemisõigust õigussuhte poolte vahel, mis käesoleva töö teema kontekstis käsitlemist ei leia. Kõikjal, kus seadusesätted võimaldavad kohtunikule teatavas vormis valikuid, tekib küsimus, kas sellistel juhtumitel on kohtuniku otsustus õiguslike tagajärgede üle valik erinevate võrdselt võimalike alternatiivide vahel. Teatud juhtudel on kohtuniku kaalutlusõigus reguleeritud seaduses otseselt (nt õiglase hüvitise määramine mittevaralise kahju puhul kohtu äranägemisel), teatud juhtudel võivad selleks õigustuse anda seadustes kasutatavad formuleeringud nagu "võib", "peab" või "tuleb". Siiski tuleb tähele panna, et tegemist on üksnes vihjega kaalutlusõigusele ja lähtuda ei saa ainult normi grammatilisest tõlgendamisest. Käesoleva töö autori arvates ei ole kaalutlusõiguse definitsioonist lähtuvalt võimalik väita, et VÕS § 140 lg-s 1 sätestatu võimaldab kohtunikul teha kaalutlusotsust, st kas hüvitist vähendada või mitte, kuigi seadus kasutab väljendit "kohus võib kahjuhüvitist vähendada". Sõna „võib“ käsitletava sätte tähenduses tähendab normis sisalduvate eluliste asjaolude esinemisel kohtunikku kohustust hüvitist vähendada, eeldusel, et seda on kahju tekitaja poolt taotletud (taotluse esitamise kohustuse kohta on pikemalt arutletud allpool). Autori arvates ei ole kohtunikul võimalust valida hüvitise täies ulatuses väljamõistmise või vähendamise vahel.

⁹⁷ B. Stickelbrock. Osutatud töö, S 272.

3. Kahjuhüvitise vähendamise aluseks olevad asjaolud

VÕS § 140 lg 2 järgi tuleb kahjuhüvitise vähendamise otsustamisel arvestada kõiki asjaolusid, eelkõige:

- 1) vastutuse iseloomu,
- 2) isikutevahelisi suhteid ja
- 3) nende majanduslikku olukorda, sealhulgas kindlustuse olemasolu.

Sätte sõnastus annab laia tõlgendamisvõimaluse. VÕS § 140 lg 1 allikatena on märgitud Hollandi tsiviilkoodeksi 6:109 ja Šveitsi art 44 lg 2 ja 99 lg 3⁹⁸. Seetõttu leiab käesoleva töö autor, et põhjendatud VÕS § 140 lg 1 sisustamiseks pöörduda eeskujuks olnud normide poole. VÕS § 140 lg 1 näol on tegemist paindliku normiga. Arvestades inimeste tegutsemisviiside ja õigusmõtlemise muutumist ajas, keskset kohta hea usu ja mõistlikkuse põhimõtetel VÕS-is ning sellest tulenevat ka nõrgemat poolt kaitsvate normide esiletõusu, leiab käesoleva töö autor, et asjakohane on võrrelda VÕS § 140 lg-s 1 sätestatud põhimõtteid ka Soome analoogse normiga ja Soome kohtupraktikaga.

Õiguskirjanduses on rõhutatud, et seoses ühiskonna arengu, uute sotsiaalsete sündmuste ja sellest tulenevalt konkreetse juhtumi lahendamiseks vajalike normide ja lahenduste puudumisega on oluline pöörduda teiste riikide õiguse regulatsioonide poole.⁹⁹ Teise riigi seadusandluse sarnasuse korral on võimalik kasutada õiguspraktikat tõlgendusargumendina,¹⁰⁰ kuigi tuleb arvestada sellega, et juriidilist argumenteerimist ei tohi välja rebida ühiskondlikust kontekstist.¹⁰¹

Käesoleva töö autor on seisukohal, et ühiskondliku konteksti arvestamine on oluline ka VÕS § 140 lg 1 rakendamisel. Eelnevalt tuleb vastata küsimusele, mida ühiskondliku konteksti all mõeldakse. Käesoleva töö autori arvates saab seda sisustada õigustatud ootusega, mille moodustavad antud ühiskonnas omaksvõetud väärtusprintsüübid.

⁹⁸ P. Varul. jt. Osutatud töö (2006), lk 491.

⁹⁹ T. Koopmans. Comparative Law and the Courts. - International and Comparative Law Quarterly, 1996, N 3, p 548-549.

¹⁰⁰ A. Aarnio. Osutatud töö, lk 185.

¹⁰¹ R. Narits. Õigusteaduse metodoloogia. Tallinn 1997, lk 51.

Ei saa olla vaidlust selles, et sotsiaalsete tagatiste suurus ja kättesaadavus on näiteks Soomes tunduvalt parem kui Eestis. Analüüsidest Soome vastavat kohtupraktikat tuleb järeldada, et kahju tagajärgede jagamises kahjustatud isiku ja kahju hüvitamiseks kohustatud isiku vahel ei ole midagi erakordset. Seega võib asuda seisukohale, et mida maksimalistlikum sotsiaalliigi kontseptsioon kehtib, seda tõenäolisemalt jaotatakse kahju tagajärjed kahjustatud isiku ja kahju hüvitamiseks kohustatud isiku vahel täieliku hüvitamise põhimõttest erinevalt. Eriti kehtib see juhul kui kahjuhüvitise täies ulatuses väljamõistmine laostaks kahju hüvitamiseks kohustatud isiku. Maksimalistliku sotsiaalliigi kontseptsiooni kaudu jätab riik ka otseselt (mitte ainult kaudselt näiteks maksude näol) üksikisiku kanda kulud (ainult osalise kahjuhüvitise väljamõistmise näol), kuivõrd vastasel korral jääks majanduslikult laostunud kahjutekitaja ülalpidamine riigi kanda. Selle kaudu toetatakse ühiskonda tervikuna, kuna sotsiaaltoetusteks eraldatud summad jäävad teiste abivajajate toetamiseks. Samuti soodustab vaesusriskist pääsemine naasmist normaalsesse ühiskondlikku ellu.

Minimalistliku sotsiaalliigi kontseptsiooniga riikides sekkutakse kahju hüvitamise vaidlustesse vähem. Riskide realiseerumise tagajärjed jäetakse rohkem üksikisiku kanda. Selle tingib sellise põhimõtte järgimine, mille kohaselt isiku privaatautonomiasse sekkumine ühiskonna kui terviku huvides on vähem lubatav. Samuti võib minimalistliku sotsiaalliigi kontseptsiooni järgimine riigi poolt olla põhjendatav vahendite vähese jaotamise võimalusega. Seega sotsiaalliigi kontseptsiooni muutumisel (iseги vähesel määral) muutub ka ühiskondlik kontekst, millest tulenevalt VÕS § 140 lg-e 1 rakendamisel juhinduda. Kui käesoleval ajal võib isegi möönda seisukoha õigsust, mille kohaselt saab VÕS § 140 lg 1 rakendada erandjuhtudel, siis arvestades õigusmõtlemise muutust ajavahemikul 1992 kuni käesoleva ajani, võib asuda seisukohale, et samasuguse ajaperioodi jooksul edaspidi võib suurenda VÕS § 140 lg 1 kohaldamine tunduvalt. Seda seisukohta toetab käesoleva töö autori arvates ka võlgade ümberkujundamise ja võlakaitse seaduse eelnõu.¹⁰² Nimetatud eelnõu idee on sätestada pankroti võlavabastuse alternatiiv. Eesmärgiks on teatud tingimustel vältida füüsilise isiku pankrotti, sellega kaasnevat pankrotivõlgniku tiitlit ja ärikeeldu. Lisaks märgib eelnõu seletuskiri, et eelnõu eesmärk on pakkuda ajutistesse makseraskustesse sattunud füüsilistele isikutele võimalus ümber

¹⁰² Võlgade ümberkujundamise ja võlakaitse seaduse eelnõu (743 SE I).Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://www.riigikogu.ee/?page=en-vaade&op=ems&eid=10044095&u=201200618093832>.

kujundada võlad, ületada makseraskused, õppida toime tulema tulevikus tekkivate makseraskustega ning taastada oma maksevõime. Eelnõu seletuskirja kohaselt on Eesti füüsilised isikud suure võlakoormuse tõttu sattunud makseraskustesse, millest väljatulek ja inimestele uue võimaluse andmine on riiklikult hädavajalik ületamiseks mh sellest tulenevaid majandus- ja sotsiaalpoliitilisi probleeme, mida tekitab suure hulga maksejõuetute isikute olemasolu. Käesoleva töö autori arvates tuleb eeltoodust järeldada, et pikka aega järgitud minimalistlik sotsiaalriigi kontseptsioon on asendumas ning sellest tuleb juhinduda ka VÕS § 140 lg-s 1 sätestatu rakendamisel.

VÕS § 140 lg 1 allikatena märgitud Hollandi tsiviilkoodeksi 6:109 ja Šveitsi art 44 lg 2 ja 99 lg 3 võrdlemisel Eesti sarnase regulatsiooniga on oluline pöörata tähelepanu asjaolule, et sarnaselt Eestiga kehtib Hollandis üldreeglina täielik kahju hüvitamise kohustus.¹⁰³ Erinevalt Eesti ja Hollandi regulatsioonist on Šveitsi tsiviilkoodeksi art 43 järgi kohtul võimalus kahjuhüvitise suurus ise kindlaks määrata.¹⁰⁴ Samas tuleb märkida, et kuigi kohtu kaalutusõigus kehtib juba kahjude ja selle korvamiseks hüvitise suuruse kindlaksmääramise etapis, ei nähtu Šveitsi õiguskirjandusest või kohtupraktikast, et seda asjaolu on arvestatud kahjuhüvitise vähendamisel art 44 lg 2 või 99 lg 3 järgi.

Asudes võrdlema Eesti, Hollandi ja Šveitsi sarnaseid kahjuhüvitise vähendamist võimaldavaid regulatioone, tuleb esile tuua vastavad sätted. VÕS § 140 lg 1 järgi on peamine rõhuasetus kahjuhüvitise vähendamise otsustamisel suunatud sellele, et kahju hüvitamise jätmine täies ulatuses kohustatud isiku kanda peaks olema tema suhtes äärmiselt ebaõiglane või muudel põhjustel mõistlikult vastuvõtmatu. Šveitsi tsiviilkoodeksi art 44 lg 2 sätestatakse, et kui vastutav isik ei ole põhjustanud kahju tahtlikult või raske hooletuse tõttu ja kui ta võib kahju hüvitamise maksete tõttu sattuda raskesse olukorda, siis võib kohus vähendada kahju hüvitise suurust. Šveitsi tsiviilkoodeksi art 99 lg 3 sätestatakse et lepingulist vastutust reguleerivad sätted artiklites (42-44) kohalduvad ka õigusvastaselt tekitatud kahju juhtudele. Hollandi tsiviilkoodeksi 6:109 lg 1 sätestatakse, et kohtunik võib vähendada õiguslikku kohustust hüvitada kahjud, kui täielik kahju hüvitamine võiks asjaolusid arvestades viia selgelt mitteaktsepteeritavate tulemusteni,

¹⁰³ W. Boom, M. Wissink. Damages under Dutch Law. Teoses: U. Magnus (comp). Unification of tort Law: Damages. Haag, London, Boston 2001, p 145.

¹⁰⁴ G. H. Treitel. Remedies for Breach of Contract. A Comparative Account. Oxford 1988, p 174.

võttes arvesse vastutuse iseloomu, pooltevahelist juriidilist suhet ja nende finantsvõimekust.

Kui võrrelda eelnimetatud Eesti, Hollandi ja Šveitsi sätteid, siis nähtub, et Šveitsi art 44 lg 2 sätestatu on Eesti ja Hollandi vastavate sätetega tunduvalt piiratum, viidates kahjuhüvitise vähendamise otsustamise aluseks olevate asjaoludena vaid süü astmete vaheteole ja kahjutekitanu võimalikule majanduslikule raskusele kahjuhüvitise maksmisel.

Tuleb aga osutada Šveitsi tsiviilkoodeksi jõustumise ajale. Kui VÕS jõustus 2002.a, Hollandi tsiviilkoodeks 1992.a, siis Šveitsi tsiviilkoodeks jõustus 1912.a. Asjakohane on siinkohal märkida, et Hollandi tsiviilkoodeksi art 6:109 eeskujuks oli Šveitsi vastav regulatsioon.¹⁰⁵ Peale Šveitsi tsiviilkoodeksi jõustumist tõsteti nimetatud seadust esile kui kohtule väga laia kaalutusõigust andvat seadust. Veelgi enam, märgiti, et Šveitsi seadusandja oli esimene, kes julges tunnistada, et seadusandja enda ülesannete täitmiseks vajab ta kohtuniku abi.¹⁰⁶ Kuigi näib, et Šveitsi tsiviilkoodeksi art 44 lg 2 on Eesti ja Hollandi regulatsiooniga võrreldes piiratum, nähtub selle sätte paindlik sisustamine Šveitsi kohtupraktikast.

Hollandi õiguskirjanduse kohaselt peab artikli 6:109 kohaldamiseks arvesse võetavate faktorite hulgas olema vastutuse olemus (kas tegu on riski või süüga), pooltevahelise juriidilise suhte olemasolu ja nende finantsilised võimalused. Õigustus kahjuhüvitise vähendamiseks puudub, kui võlgniku vastutus on või peaks olema kaetud kindlustuse poolt.¹⁰⁷ Hüvitise vähendamisel ei või hüvitise suurus olla väiksem summast, mille kattis või oleks pidanud katma võlgniku kindlustus. Hooletuse või tahtluse olemasolu välistab üldiselt hüvitise vähendamise. Oluline on ka kahju liik. Artiklit 6:109 kasutatakse oluliselt vähem juhtumitel, kus tekitatud kahju on kehaline/füüsiline, mitte majanduslik.¹⁰⁸

Šveitsi tsiviilkoodeksi art 44 lg 2 kohaldamiseks rõhutatakse olulisemate asjaoludena süü määra, poolte majanduslikku olukorda ja kindlustuse olemasolu.¹⁰⁹

¹⁰⁵ J. M. J. Chorus. et al. Introduction to Dutch Law. 1999, p 64.

¹⁰⁶ A. E. Overbeck. Some observations on the role of the judge under The Swiss Civil Code. - Louisiana Law Review, 1976-1977, N 3, p 685.

¹⁰⁷ J. M. J. Chorus. et al. Osutatud töö, p 133.

¹⁰⁸ C. Bar. Osutatud töö (2009), p 976.

¹⁰⁹ R. Brehm. Osutatud töö, S 146.

Soome kahjuhüvitamise seadus jõustus 1974.a. Õiguskirjanduses on märgitud, et kehtima hakanud kahjuhüvitamise seaduses oli kahjuhüvitise vähendamise säte üks suuremaid uuendusi. Varasemalt kehtis kahju hüvitamisel põhimõte, et väikseimgi hoolimatus viis kohustuseni hüvitada kahju täielikult, poolte varaline olukord kahjuhüvitise määramisel oluline ei olnud.¹¹⁰

Soome kahjuhüvitamise seaduse 2 1 § 2 sätestab, et kahjuhüvitist võidakse vähendada, kui kahju hüvitamise kohustust peetakse ebaõiglaseks, võttes arvesse kahjutekitaja ja kahjustatud isiku varalist olukorda ja muid asjaolusid. Kui kahju on tekitatud tahtlikult, siis tuleb välja mõista täielik hüvitis, kui just ei esine erilisi asjaolusid mõistlikul määral hüvitise vähendamiseks.

Soome õiguskirjanduses avaldatu kohaselt on olulisteks asjaoludeks kahju hüvitise vähendamise otsustamisel kahjutekitaja varaline olukord ja toimetulekuvõimalused, kahjustatud isiku vajadus kahjuhüvitamiseks, kahjutekitaja süü aste, kindlustused ja kindlustusvõimalused.¹¹¹

Arvestades VÕS § 140 lg 1 sõnastust ja eelpooltoodut, on käesoleva töö autor seisukohal, et olulised asjaolud kahjuhüvitise vähendamise võimaluse arvestamisel VÕS § 140 järgi peaksid olema järgmised:

1. Vastutuse iseloom ehk eelkõige küsimus sellest, kas tegemist on süüalise või riskivastutusega, ning seejärel omab tähtsust kahjutekitaja süü aste kahju tekitamisel.
2. Isikutevahelised juriidilised suhted e kas tegemist on lepingulise või deliktist tuleneva kahju hüvitamise kohustusega.
3. Poolte majanduslik olukord.
 - 3.1. Kahjustatud isiku vajadus kahju hüvitamiseks.
 - 3.2. Kahju tekitaja majanduslik olukord ja tema toimetulekuvõimalused.
4. Kindlustuse olemasolu, kindlustuse sõlmimise kohustus, kindlustuse sõlmimise võimalused.
5. Muud asjaolud.

¹¹⁰ J. Kahru, E. Routamo, P. Stahlberg. Osutatud töö, s 440.

¹¹¹ M. Hemmo. Osutatud töö, s 18.

3.1 Majanduslik olukord kahjuhüvitise vähendamise alusena

Kahtlemata on majanduslik olukord üks olulisematest asjaoludest, mis annab võimaluse kahjuhüvitist vähendada. Seda näitab juba VÕS §-s 140 lg-s 1 sätestatud lahtine loetelu asjaoludest, mis võimaldavad kahjuhüvitist vähendada. Eraldi on esile toodud majanduslik olukord. Seejuures nähtub normi sõnastusest, et silmas on peetud mõlema poole, nii kahju kannataja kui ka kahju hüvitise maksmiseks kohustatud isiku majanduslikku olukorda.

3.1.1 Kahju hüvitamiseks kohustatud isiku majanduslik olukord kahjuhüvitise vähendamise alusena

Kahju hüvitamiseks kohustatud isiku majanduslik olukord kahjuhüvitamise vähendamise aluseks oleva asjaoluna võib omada tähtsust mitmest aspektist.

Kahtlemata omab siin kõige suuremat tähtsust kahju hüvitamiseks kohustatud isiku sissetulek ja vara väärtus kahjuhüvitise suuruse otsustamise hetkel. Kuid olemasolev varaline olukord positiivses mõttes ei ole siiski ainus alus kahjuhüvitise suuruse otsustamisel. Kahju hüvitamiseks kohustatud isiku võimaluste arvestamisel kahjuhüvitise maksmisel arvesse võetavate asjaoludena on esile toodud tema alalised sissetulekud, olemasolev ja tulevikus eeldatav palk, olemasolev vara, kahju hüvitamiseks kohustatud isiku vältimatud kulud ning tema kohustus maksta elatusraha.¹¹² Seega ei ole kahjuhüvitise vähendamisel oluline mitte üksnes kohustatud isiku sissetulek ja vara olemasolu, vaid ka temal lasuvad kohustused. Seda seisukohta on väljendatud ka Soome kohtupraktikas: viidates muu hulgas elatise maksmise kohustusele on Soome kohtupraktikas näiteks kahjuhüvitist vähendatud poole võrra.¹¹³ Eesti õiguskirjanduses puudub seisukoht selle kohta, kas kahju hüvitamiseks kohustatud isikul lasuvaid kohustusi peab arvesse võtma kahjuhüvitise vähendamise otsustamisel. Sarnase regulatsioonina sätestatud leppetrahvi vähendamise võimaluse argumenteerimisel on avaldatud arvamust, et kui tegemist on füüsilise isikuga, tuleb majandusliku seisundi hindamisel arvesse võtta igakuiseid

¹¹² M. Hemmo. Osutatud töö, s 52.

¹¹³ Soome kõrgema kohtu otsus nr 1979 II 14

sissetulekuid.¹¹⁴ Kohtupraktika kohaselt rõhutatakse siiski vajadust arvestada ka kahju hüvitamiseks kohustatud isiku väljaminekute suurust. 17.03.2010.a Harju Maakohtu otsuse kohaselt tuvastas kohus, et kostjal tuli tasuda õppemaksu 3 301 krooni kuus, Ego-järeelmaksu müügilepingust tuli tasuda igakuiseid makseid arvuti ja motorrolleri eest, sideteenuste eest tuli tasuda 199 krooni kuus. Kohus leidis, et kostja tõendas oma kohustusi teiste võlausaldajate ees, kuid jättis tõendamata oma sissetuleku suuruse. Arvestades asjas esitatud tõendeid kostja tasutud kohustuste kohta, asus kohus seisukohale, et need viitavad kostja sellisele varanduslikule olukorrale, mis võimaldab tal kahju hüvitamise kohustust täita.¹¹⁵

Arvestamist väärivateks asjaoludeks on peetud ka seda, kas kahjustatud isikuid on mitu ning kas on eeldada ka regressinõudeid kahju tekitamisega seoses. Soome õiguskirjanduses avaldatu kohaselt mööndakse, et kuigi võib olla raske täpselt prognoosida, kui suured on teiste kahjustatud isikute võimalikud nõuded, tuleks tõenäosust siiski arvesse võtta selleks, et saadav kahjuhüvitis jaguneks kahjukannatajate vahel võrdselt.¹¹⁶ Ka Šveitsi kohtupraktika kohaselt on arvestatud regressinõuete esitamise võimalust ning sellistel asjaoludel on kohus pidanud vajalikuks kahjuhüvitist vähendada isegi 80%.¹¹⁷

Käesoleva töö autor on seisukohal, et enam-vähem kõiki eelpooltoodud kahju hüvitamiseks kohustatud isiku majanduslikku seisundit iseloomustavaid asjaolusid on võimalik arvestada ka VÕS § 140 lg 1 järgi kahju hüvitise vähendamise otsustamisel. Probleemaatiline on siiski põhjendada kahjuhüvitise vähendamise otsust asjaoluga, et kahjunõuded võivad olla mitmel isikul. Isegi juhul, kui teiste isikute hagi võimaliku kohustatud isiku vastu on juba kohtumenetluses (eraldi kohtuasjana), ei ole võimalik lahendada asja põhjendades seda asjaoluga, et teiste isikute hagi tõenäoliselt rahuldatakse.

Küsimuse võib tekitada see, kas VÕS § 140 lg 1 järgi kahju hüvitise vähendamiseks piisab nimetatud sättes loetletud asjaolude põhistamisest või peab asjaolusid tõendama. Juhul, kui piisab põhistamisest, tuleb möönda, et kahjuhüvitist saab vähendada ka võttes arvesse teises asjas hagiavalduse rahuldamise tõenäosust ja sellega kaasnevat kahju hüvitamiseks kohustatud isiku majandusliku seisundi halvenemist. Käesoleva töö autor on seisukohal, et

¹¹⁴ P. Varul. jt. Osutatud töö (2006), lk 549.

¹¹⁵ Harju Maakohtu 17.03.2010.a otsus tsiviilasjas nr 2-08-553.

¹¹⁶ M. Hemmo. Osutatud töö, s 51.

¹¹⁷ Šveitsi Föderalkohtu otsus nr 80 II 247 S.250

kahjuhüvitise vähendamise aluseks olevaid asjaolusid tuleb tõendada. Nimetatud seisukoht tugineb argumendile, et otsuses esile toodud kohtu järeldused peavad tsiviilkohtumenetluse seadustiku (TsMS) § 442 lg 8 järgi põhinema tõenditel, mille olemasolu vastavalt TsMS §-le 229 ei saa olla hüpoteetiline. Teoreetiline võimalus arvestada kahju hüvitamise vähendamisel teistes menetluses olevat võimalikku hüvitisnõude väljamõistmist samalt kahju hüvitamiseks kohustatud isikult võib seega esineda näiteks juhul, kui kahju hüvitamiseks kohustatud isik on teises menetluses kirjalikult omaksvõtnud põhinõude, vaieldes vastu kõrvalnõuetele või ei ole lõpplahendit teises asjas mingi menetlusliku probleemi tõttu.

Majanduslikku olukorda on Eesti kohtupraktikas sisustatud kahju hüvitamiseks kohustatud isiku töövõimega. Harju Maakohtu 21.01.2010.a kohtuotsusest nähtuvalt otsustas kohus vähendada kahjuhüvitist 60 % põhjusel, et asjas esitatud Sotsiaalkindlustusameti otsuse kohaselt oli kostja töövõime kaotus 60 %.¹¹⁸ Tähelepanuvääriv on otsuses sisalduv põhjendus vähendada kahjuhüvitist 60 % sellepärast, et kohus võttis arvesse vaid töövõime kaotuse. Otsusest nähtuvalt ei esitanud kostja muid tõendeid oma varandusliku olukorra kohta. Autor on seisukohal, et sisuliselt jäi kostja majanduslik olukord välja selgitamata, mille tõttu ei saa nõustuda ka otsuses sisalduva põhjendusega VÕS § 140 lg 1 kohaldamise kohta.

Majanduslikku olukorda saab kahjuhüvitise vähendamisel arvestada autori arvates siis, kui ühelt poolt hüvitise suurus ja teiselt poolt kohustatud isiku varanduslik olukord on ebaoproportsionaalsed. Samas ei osuta VÕS § 140 lg 1, milline peaks olema mõistlik ulatus kahjuhüvitise vähendamiseks. VÕS § 140 lg 1 esimene lause märgib vaid, et kohus võib kahjuhüvitist vähendada, kui kahju hüvitamine täies ulatuses oleks kohustatud isiku suhtes äärmiselt ebaõiglane või muudel põhjustel mõistlikult vastuvõtmatu.

See, millisest hetkest muutub olukord kahju hüvitamiseks kohustatud isiku jaoks ebaõiglaseks materiaalses mõttes, määrab ära kohtunik oma äranägemise järgi,¹¹⁹ kuid taolise ebamäärase kohtuniku kaalutusõigusele viitava väitega ei saa põhjendada ebaõiglust materiaalses mõttes kohustatud isiku jaoks. Küsimus on kaalutusõiguse ulatuses. Selle ulatuse määramise aluseks võib arvesse võtta mitmeid asjaolusid.

¹¹⁸ Harju Maakohtu 21.10.2010. a otsus tsiviilasjas nr 2-08-87992.

¹¹⁹ R. Brehm. Osutatud töö, S 146.

Ebaõiglast olukorda materiaalses mõttes on võimalik hinnata isikute elustandardi kaudu. Küsimus on siiski selles, millise elustandardiga võrreldes tuleks asuda seisukohale, et see on kahju hüvitamiseks kohustatud isiku jaoks ebaõiglane, kas

- 1) võlgniku varasem elustandard,
- 2) võlgnikuga võrreldes samal elatustasemel elav nn. keskmine inimene,
- 3) elatustaseme miinimumstandard.¹²⁰

Avaldatud on arvamust, et nõutav ei ole see, et kahju hüvitamiseks kohustatud isik langeks peale kahjuhüvitise tasumist sotsiaalabi vajajate hulka,¹²¹ samas toetab elatustaseme miinimumstandardiga elamine kahjuhüvitise vähendamist.¹²² Nii näiteks vähendati Šveitsis kahjuhüvitist põhjendusega, et kahjuhüvitise maksmiseks kohustatud isiku varaline olukord oli silmnähtavalt selline, et ta (kui üldse) suudab üksnes suurte raskustega oma kohustusi täita.¹²³ Kahju hüvitamise vähendamist on põhjendatud ka sellega, et kostjal on ainult väga tagasihoidlik sissetulek.¹²⁴ Eestis leidis Riigikohus oma 23.08.2004.a. lahendis,¹²⁵ et kahjuhüvitise vähendamine on põhjendatud, kuna kostja esitatud tuludeklaratsiooni järgi moodustas tema tulu ettevõtlusest 7077 krooni aastas ja Pensioniameti otsuse järgi oli töövõimetuspension 1699 krooni. Kuigi asi lahendati TsK § 462 järgi, on käesoleva töö autor seisukohal, et otsuses viidatud elatustaseme määra saab arvestada ka VÕS § 140 lg 1 järgi vaidluse lahendamisel. Viru Maakohus asus 11.01.2008.a otsuses seisukohale, et ebamõistlikult suureks saab pidada kahju hüvitamise kohustuse panemist isikule, kes selle tõttu jääks eluaegselt või äärmiselt pikaks ajaks vaesuse piirile.¹²⁶ Sellest otsusest nähtuvalt asus kohus seisukohale, et kohustatud isiku jaoks muutub hüvitis ebaõiglaseks, kui selle tasumise kohustuse tõttu langeks ta pikaks ajaks vaesusesse.

Eelnevast tulenevalt on autor arvamisel, et kahjuhüvitise maksmine kohustatud isiku jaoks muutub ebaõiglaseks siis, kui tema elatustase langeks vähemalt alla miinimumstandardi.

¹²⁰ M. Hemmo. Osutatud töö, s 56.

¹²¹ H. Honsell, N. P. Vogt, W. Wiegard. Obligationenrecht I. Baller Kommentar. Helbig ja Lihtenhahn 2007, S 369.

¹²² M. Hemmo. Osutatud töö, s 56.

¹²³ Šveitsi Föderaalkohtu otsus nr 45 II 310 S. 315

¹²⁴ Šveitsi Föderaalkohtu otsus nr 52 II 451 S. 457

¹²⁵ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 10.09.2004.a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-81-04, p 14. – RT III 2004, 23, 254.

¹²⁶ Viru Maakohtu 11.01.2008.a otsus tsiviilasjas nr 2-05-3651.

Ebaõiglase olukorra kindlaksmääramisel võib samuti esitada küsimused:

- 1) kui pika aja sissetulekuid tuleks arvestada ja
- 2) kui suur osa kahju hüvitamiseks kohustatud isiku varast ja milline vara koosseis on põhjendatud realiseerida hüvitise tasumiseks enne, kui kahjuhüvitise tasumine muutub kahju hüvitamiseks kohustatud isiku jaoks ebaõiglaselt suureks.¹²⁷

Avaldatud on seisukohta, et kahjuhüvitamise vähendamise põhjusena ei ole piisavaks argumendiks see, kui kahjutasu maksma kohustatud isik satub üksnes ajutiselt rahalistesse raskustesse.¹²⁸ Sellisel põhjusel on jäetud ka kahjuhüvitis vähendamata.¹²⁹ Ajutiselt rahalistesse raskustesse sattumine on hinnanguline kriteerium. Harju Maakohtu 30.04.2010.a otsuse kohaselt leidis kohus, et 24 212,50 krooni suurune kahjuhüvitis on piisavalt suur, et õigustada kahjuhüvitise vähendamist VÕS § 140 lg 1 järgi. Nimetatud kohtuotsusest nähtuvalt tugines kostja asjaolule, et tema igakuise palga suurus (neto) on umbes 7500-8000 krooni ning varana kuulub talle vaid üks korteriomand. Kohus leidis, et põhjendatud on kahjuhüvitist vähendada 14 000 kroonile.¹³⁰ Autor selles otsuses väljendatud seisukohaga ei nõustu, kuna otsusest ei olnud välja toodud, millised olid kohustatud isiku vältimatud igakuised püsikulud ning kui pika aja jooksul, arvestades neid kulutusi, pidanuks kostja hüvitist osamaksetena tasuma. Sellest seisukohast tulenevalt leiab autor, et õigem on Harju Maakohtu 30.06.2009.a otsuses väljendatu, mille järgi jäi hüvitis vähendamata mh see tõttu, et hüvitise suurus - 10 000 krooni ei saa kostja jaoks olla ebamõistlikult vastuvõetamatu.¹³¹ Kui asuda seisukohale, et kohustatud isiku jaoks muutub kahjuhüvitis ebaõiglaseks siis, kui ta selle hüvitise tasumise kohustuse tõttu pankrotistuks, ei ole viidatud Harju Maakohtu 30.04.2010.a otsus piisavalt põhjendatud ka pankrotiseaduses sätestatu tõttu. Seda seisukohta põhjendab autor allpool.

Soome kohtupraktikas on jäetud kahjuhüvitis vähendamata, kui asjaoludest nähtuvalt leidis kohus, et tegemist on ajutise makseraskusega. Nimetatud asjas tugines kahjutekitaja sellele, et kahjutekitajaid oli mitu, kuid kahjustatud isik esitas nõude vaid tema vastu.

¹²⁷ M. Hemmo. Osutatud töö, s 54.

¹²⁸ R. Brehm. Osutatud töö, S 146.

¹²⁹ Šveitsi Föderaalkohtu otsus nr 59 II 467

¹³⁰ Harju Maakohtu 30.04.2010.a otsus tsiviilasjas nr 2-09-25396.

¹³¹ Harju Maakohtu 30.06.2009.a otsus tsiviilasjas nr 2-07-49170.

Kohus jättis kahjuhüvitise vähendamata, märkides, et kogukahju välja mõistmine ühelt kahju tekitajalt ei võta temalt õigust nõuda kahju välja teistelt sisesuhtes.¹³² Ka Šveitsi kohtupraktikas on jäetud kahjuhüvitis vähendamata, kui kahjutekitaja, kelle vastu nõue esitati, saab regressiõiguse tõttu teistelt kahjutekitajatelt hüvitise osaliselt tagasi nõuda.¹³³

Šveitsi õiguskirjanduse kohaselt ei ole kahjuhüvitise vähendamine otstarbekas, kui võlgnik juba on maksejõuetu, kuivõrd kahjuhüvitise vähendamine vähendaks veelgi pankrotimenetluses saadavat.¹³⁴ Küll on aga hüvitise vähendamine põhjendatud, kui ilma vähendamiseta tähendaks see kohustatud isiku jaoks ilmset pankrotistumist. Soome kohtupraktikas on leitud, et kahjuhüvitise vähendamine on põhjendatud, kuna kahju täielik väljamõistmine oleks kahjutekitajale tähendanud maksekohustust elu lõpuni.¹³⁵ Sama seisukohta on avaldatud ka Eesti õiguskirjanduses.¹³⁶

Menetletavat võlgade ümberkujundamise ja võlakaitse seaduse eelnõud arvestades ei ole peale selle eelnõu seadusena väljakuulutamist kahjuhüvitise vähendamise eesmärk, mille kohaselt on hüvitise vähendamine põhjendatud, kuna vastasel korral tooks see kaasa kohustatud isiku pankrotistumise, korrektne. Pankrotimenetluse vältimist peaks siis võimaldama võlgade ümberkujundamise ja võlakaitse seadus. Seega VÕS § 140 lg 1 sätestatud kahjuhüvitise vähendamise eesmärgiks jääks võlgade ümberkujundamise menetluse vältimine. Käesoleval hetkel menetluses oleva võlgade ümberkujundamise ja võlakaitse seaduse eelnõu § 14 järgi on kohtul kohustus teostada järelevalvet ümberkujundamiskava täitmise üle. Kohtupoolse järelevalve vältimine ning selle kaudu võlgniku elukorralduse sekkumisse vältimine peaks kahju hüvitamiseks kohustatud isiku jaoks olema piisav motivatsioon, et taotleda kahjuhüvitise vähendamist VÕS § 140 lg 1 alusel. Võlausaldaja huvi vältida võlgade ümberkujundamist peaks seisnema selles, et isegi kahjuhüvitise vähendamisel võib realselt saadav hüvitis olla suurem kui ümberkujundamiskavas kinnitatud summa. Võlgade ümberkujundamise ja võlakaitse seaduse eelnõuga seotud eelpoolnimetatud seisukohti saab aga arvestada alles pärast eelnõu seadusena vastuvõtmist. Seega käesoleval ajal tuleb töö autori arvates lähtuda

¹³² Soome kõrgema kohtu 25.10.2001.a otsus nr 2001: 111

¹³³ Šveitsi Föderaalkohtu otsus nr 90 II 9 S. 14f

¹³⁴ R. Brehm. Osutatud töö, S 146.

¹³⁵ Soome kõrgema kohtu 19.03.1984.a otsus nr 1984 II 47

¹³⁶ P. Varul. jt. Osutatud töö (2006), lk 491.

sellest, et kahjuhüvitise vähendamine võib olla põhjendatud, kui täies ulatuses kahjuhüvitise väljamõistmine tähendaks kohustatud isiku jaoks ilmselt pankrotistumist.

Kui lähtuda sellest, et kahjuhüvitise vähendamine on põhjendatud juhul, kui täies ulatuses hüvitise väljamõistmine tooks kaasa kohustatud isiku pankrotistumise, tuleb arvestada pankrotiseaduses sätestatud. PankrS § 15 lg 3 p 3 järgi ei nimetata ajutist haldurit, kui võlausaldaja pankrotiavalduse aluseks olevate nõuete suurus ei ületa füüsilise isiku puhul 40 000 krooni ning lg 5 kohaselt, kui kohus ajutist haldurit ei nimeta, siis pankrotiavalduse alusel edasist menetlust ei toimu ja menetlus lõpeb. Nimetatud regulatsioonist lähtuvalt ei nõustu autor eelpoolviidatud Harju Maakohtu 30.04.2010.a otsuse tsiviilasjas nr 2-09-25396 põhjendustega VÕS § 140 lg 1 osas. Otsusest ei nähtu, et kostjal oleks muid tavapärasest erinevaid kohustusi teiste võlausaldajate ees. Kuna ~ 24 000 krooni suuruse hüvitise väljamõistmisel kostja pankrotistumise võimalus puudus, lisaks oli kostjal igakuine sissetulek töötasu näol, siis ilmselt ei olnud põhjendatud kahjuhüvitise vähendamine ~10 000 krooni võrra.

Majandusliku olukorra paranemist on samuti arvestatud ühe asjaoluna kahjuhüvitise vähendamise otsustamisel. Nii jäeti Šveitsi kohtupraktikas kahjuhüvitis vähendamata, kuivõrd kohus nentis, et kuigi tegemist on üliõpilasega, kellel isiklik vara puudub, tuleb tema töövõimelisust arvesse võtta kui varalist faktorit, mis muutub aktuaalseks peale õpingute lõpetamist. Lisaks osutas kohus, et kahjutekitajal, kui jõukate vanemate lapsel, on pärandi saamise võimalus.¹³⁷ Soome kohtupraktika kohaselt on samuti jäetud kahjuhüvitis vähendamata põhjendusel, et kahjutekitaja elujärg tõenäoliselt paraneb. Nimetatud asjas tuvastas kohus, et kuigi kahjutekitaja õpib, tal ei ole sissetulekuid ega vara on tal Kõrgemas Tehnikaülikoolist saadava hariduse tõttu tõenäoliselt head võimalused asuda mõistliku aja jooksul tööle, et oma elujärke parandada.¹³⁸

Eestis võib praktikas tulevikus tõenäoliselt tekkiva elujärje paranemine kahjuhüvitise vähendamise otsustamisel osutada problemaatiliseks. Seda olukorda võib võrrelda juhtumiga kus kohtul tuleb kahjuhüvitis määrata VÕS § 127 lg 6 järgi. Kui kahju tekitamine on kindlaks tehtud, kuid kahju täpset suurust ei saa kindlaks teha, siis tuleb VÕS § 127 lg 6 järgi kohtul otsustada tulevikus tekkiv tõenäolise kahju ja selle

¹³⁷ Šveitsi Föderalkohtu otsus nr 40 II 490 S. 495

¹³⁸ Soome kõrgema kohtu 18.03.1999.a otsus nr 1999:41

hüvitamiseks tasutav hüvitise suurus. Seega võiks asuda seisukohale, et ka selline olukord, kus prognoosida tuleb kahju hüvitamiseks kohustatud isiku võimalik varalise seisundi paranemine võib olla asjakohane VÕS § 140 lg 1 rakendamisel. Siiski ei ole eelpool võrreldud olukorrad sarnased. Kahjuhüvitise vähendamisel ei ole võimalik väljamõistetud hüvitise suurust hiljem muuta. Kui prognoositava kahju hüvitamiseks määratakse hüvitis, kuid aja möödudes selgub, et kahju oli suurem, võib esitada uue hagi. Hagi esemeks on siis eelnevalt väljamõistetud kahjuhüvitist ületav osa. Seega tuleb asuda seisukohale, et kuigi VÕS sätestab võimaluse kahjuhüvitise suuruse otsustamiseks lähtuda teatud juhtudel tulevikus tekkivast prognoositavast olukorrast, ei saa kahjuhüvitise vähendamisel prognoosidest lähtuda. Nimetatud seisukoht kehtib, kui arvesse peab võtma kaugema prognoosi. Olukord on kardinaalselt erinev, kui kahju hüvitamiseks kohustatud isiku varalise seisundi paranemine lähitulevikus on teada. Näitena võib tuua olukorra, kus kahjuhüvitise suuruse otsustamisel on juba teada, et kahju hüvitamiseks kohustatud isik on pärandisaaja, pärand on avanenud, kuid näiteks vararegister ei näita veel omaniku vahetust vara suhtes.

Kahju hüvitise vähendamise võimaluse kaalumisel tuleb majanduslikult ebaõiglase olukorra tekkimist vaadelda ka sellest aspektist, kas teatud vara jäämist kahju hüvitamiseks kohustatud isikule eeldatakse. Šveitsis väljendatud seisukoha järgi ei teki kahju hüvitamiseks kohustatud isikule rasket majanduslikku olukorda seni, kuni tal on panditavat vara.¹³⁹ Soome õiguskirjanduses on samas märgitud, et kahju hüvitamiseks kohustatud isiku eluruumi kaotuse võimalus on asjaolu, mida peaks kahjuhüvitise vähendamisel arvestama.¹⁴⁰ Ka Soome kohtupraktikas on eluruumi kaotuse võimalust arvestatud.¹⁴¹

Käesoleva töö autor on seisukohal, et Eestis ei ole mõeldav (vähemalt mitte käesoleval ajal) põhjendada kahju hüvitamise vähendamist väitega, et vähendamata jätmisel võib kohustatud isik kaotada temale omandiõiguse alusel kuuluva eluruumi. Kahju hüvitamiseks kohustatud isiku varalist olukorda saab hinnata, lahutades sellest täitemenetluse seadustiku §-s 66 nimetatud vara. Muu vara kaitse ei ole üldreeglina kahju hüvitise vähendamise põhjusena ilmselt vastuvõetav. Nimetatud seisukoht arvestab keskmist Eesti elanikkonna varalist olukorda. Ei saa olla vaidlust selles, et väärtuslikumaks

¹³⁹ H. Honsell, N. P.Vogt, W. Wiegard. Osutatud töö, S 369.

¹⁴⁰ M. Hemmo. Osutatud töö, s 59.

¹⁴¹ Soome kõrgema kohtu 30.05.2001.a otsus nr 2001: 70

varaks on üldreeglina olemasolev eluase, kuigi tuleb möönda, et sellel lasuvate tagatiste suuruse tõttu ei pruugi eluase enam käesolevas majandussituatsioonis moodustada vara positiivses mõttes. Olukorras, kus eluase siiski suurendab varalist olukorda positiivses suunas ning eluruumi kaotamise võimalust arvestatakse kahjuhüvitise vähendamise otsustamisel, muutuks võlausaldaja jaoks hüvitise saamine ebatõenäoliseks. See annulleeriks aga täielikult kahju hüvitamise eesmärgi ning poleks seetõttu vastuvõetav.

3.1.2 Kahjustatud isiku majanduslik olukord

Suurema tähelepanu kahjuhüvitise vähendamise otsustamisel on saanud kahju hüvitamiseks kohustatud isiku majanduslik olukord, seetõttu on tahaplaanile jäänud asjaolu, et kahjuhüvitise vähendamise arvestamisel tuleb samavõrra arvestada kahjustatud isiku majanduslikku olukorda. Seda olukorda iseloomustab ilmekalt Eesti kohtupraktika. Näiteks Harju Maakohtu 24.11.2008.a otsuses,¹⁴² 21.01.2010.a otsuses,¹⁴³ 17.03.2010.a otsuses¹⁴⁴ käsitleti VÕS § 140 lg 1 kohaldamiseks kahju hüvitamiseks kohustatud isiku majanduslikku olukorda, võrdlemata seda kahjustatud isiku vajadusega hüvitise saamiseks. Nagu eelpool juba mainitud, pööratakse peamiselt kahju hüvitamiseks kohustatud isiku majanduslikule olukorrale käesoleva töö autori arvates suuremat tähelepanu seetõttu, et VÕS-ile eelnenud TsK regulatsiooni kohaselt kahjustatud isiku olukord kahjuhüvitise vähendamisel tähtsust ei omanud.

Šveitsi õiguskirjanduses on väljendatud seisukohta, et hüvitise vähendamisel tuleb arvestada kahjustatud isiku rasket olukorda.¹⁴⁵ Samuti on märgitud, et kui nii kahjustatud isik kui kahju hüvitamiseks kohustatud isik on majanduslikult raskes olukorras, siis tuleb kahjustatud isikule tagada suurem tähelepanu.¹⁴⁶

Käesoleva töö autor on samuti seisukohal, et kahjustatud isiku vajadus kahjuhüvitise saamiseks on olulisem, kui kahju hüvitamiseks kohustatud isiku vajadus kahjuhüvitise vähendamiseks. Nimetatud asjaolu tuleneb kahju täieliku hüvitamise põhimõttest. Sellest põhimõttest ei saa käesoleva töö autori arvates teha erandit, kui kahjustatud isiku jaoks on

¹⁴² Harju Maakohtu 24.11.2008.a otsus tsiviilasjas 2-08-8332.

¹⁴³ Harju Maakohtu 21.01.2010.a otsus tsiviilasjas nr 2-08-87992.

¹⁴⁴ Harju Maakohtu 17.03.2010.a otsus tsiviilasjas nr 2-08-5503.

¹⁴⁵ H. Honsell, N. P. Vogt, W. Wiegard. Osutatud töö, S 369.

¹⁴⁶ R. Brehm. Osutatud töö, S 148.

hüvitise saamine täies ulatuses oluline. Seega tuleb kahjuhüvitise vähendamise otsustamisel eelkõige arvestada kahjustatud isiku olukorda.

Kuivõrd kahju hüvitise vähendamisel tuleb eeltoodu kohaselt eelkõige arvestada kahjustatud isiku rasket olukorda, kerkib küsimus, milline on määr, millest alates võib asuda seisukohale, et olukord on kahjustatud isiku jaoks majanduslikult raske. Olulisemateks asjaoludeks, mida arvestada, on peetud Soome õiguskirjanduse kohaselt seda, kas kahjuhüvitise vähendamine tooks kaasa kahjustatud isiku toimetuleku ning kas ja kui kiiresti on tal võimalik jõuda endise elustandardi juurde.¹⁴⁷

Töö autor on leiab, et eelpooltoodud seisukohast tuleb lähtuda ka Eestis kahjustatud isiku majandusliku olukorra hindamisel. Nagu eelpool märgitud, on käesoleva töö autor seisukohal, et kahju hüvitamiseks kohustatud isiku jaoks muutuks täies ulatuses hüvitise väljamõistmine ebaõiglaseks siis, kui tema elustandard langeb alla miinimumi ning hüvitise väljamõistmine tooks kaasa pankrotimenetluse. Kahjustatud isiku jaoks muutub hüvitise väljamõistmata jätmise ebaõiglaseks käesoleva töö autori arvates siis, kui selle tagajärjel halveneb kahjustatud isiku elustandard võrreldes seda tema elustandardiga enne kahju tekitamist. Näitena võib tuua olukorra, kus kahju hüvitamiseks kohustatud isikult täies ulatuses hüvitise väljamõistmine viiks tema laostumiseni, samal ajal, kui jõuka kahjustatud isiku jaoks tähendab hüvitise väiksem väljamõistmine tema varalises olukorras marginaalset muutust. Kahjustatud isiku kahju tekkimise eelse elustandardini aitab jõuda kahtlemata väljamõistetud kahjuhüvitise tasumine. Siiski võib olla olukord, kus kahjustatud isiku varaline olukord vähenes kahju tõttu küll oluliselt, kuid tema kõrge sissetulek annab alust eeldada, et mõistliku aja jooksul taastub tema elustandard ka siis, kui kahjuhüvitist vähendatakse. Kahjustatud isiku ja kahju hüvitamiseks kohustatud isiku hüpoteetilist majanduslikku olukorda tuleb siis kaaluda. Kui asjaoludest nähtub, et kahjuhüvitise vähendamisest hoolimata taastub lähitulevikus kahjustatud isiku sissetuleku suurust arvestades tema elustandard, siis on käesoleva töö autori arvates võimalik seda kahjuhüvitise vähendamise otsustamisel arvesse võtta.

Eeltoodust võiks järeldada, et kahjustatud isiku hea majanduslik olukord võrreldes kahjuhüvitamiseks kohustatud isikuga pigem toetab kahjuhüvitise vähendamist. Käesoleva

¹⁴⁷ M. Hemmo. Osutatud töö, s 69.

töö autor on siiski seisukohal, et kahjustatud isiku hea majanduslik olukord ainuüksi ei ole piisavaks argumendiks, et kahjuhüvitist vähendada. Taolist seisukohta toetab ka Soome õiguskirjanduses avaldatu. Nimetatu järgi ei ole kahjuhüvitise vähendamise aluseks see, et kahju põhjustaja on vähem varakam kui kahjustatud isik.¹⁴⁸

Seega kahjuhüvitise võimaliku vähendamise otsustamisel on kahjustatud isiku vajadustega arvestamine oluline. Hüvitist ei ole võimalik vähendada kui kahjustatud isiku majanduslik olukord seda ei toeta.

3.2 Vastutuse iseloom

VÕS § 140 lg 1 järgi tuleb kahju hüvitamise vähendamise otsustamiseks arvestada ka vastutuse iseloomu. VÕS § 140 paiknemine võlaõigusseaduse üldsätetes tähendab seda, et seadusandja on arvestanud kahjuhüvitise vähendamise võimalust nii lepingulise kui ka lepinguvälise vastutuse juhtudel. Kuivõrd aga VÕS § 140 lg 1 lahtises loetelus asjaoludest, mis võivad olla kahjuhüvitise vähendamise aluseks, on märgitud ka isikutevahelisi suhteid, siis peaks vastutuse iseloomu käsitlemisalast käesoleva töö autori arvates välja langema küsimus sellest, kas kahju on tekkinud lepingulisest või lepinguvälisest suhtest. Käsitledes ühe asjaoluna kahjuhüvitise vähendamise otsustamisel vastutuse iseloomu, on arutatud õiguskirjanduses eelkõige süülike vastutusega seonduvat ning sellest tulenevat süü vormide käsitlust. Erinevalt on vastutuse iseloomu käsitletud siiski Hollandis, kus vastutuse iseloomu VÕS § 140 lg 1 sarnase sätte puhul sisustatakse eelkõige sellega, et eristatakse riskivastutust ja süülike vastutust.¹⁴⁹

3.2.1 Riskivastutuse ja süülike vastutuse eristamise vajadus

Kahjuhüvitise vähendamise otsustamisel Hollandis peetud oluliseks vastutust eristada ka selles mõttes, kas tegemist on süülike vastutuse või riskivastutusega. Käesoleva töö autor on seisukohal, et sellest põhimõttest võiks lähtuda ka Eesti VÕS § 140 lg 1 sisustamisel.

¹⁴⁸ J. Kahru, E. Routamo, P. Stahlberg. Osutatud töö, s 440.

¹⁴⁹ J. M. J. Chorus. et al. Osutatud töö, p 133.

Riskivastutuse sisuks on suurema ohu allika valitseja kohustus hüvitada kannatanule suurema ohu allika kasutamise iseloomulike ohu realiseerumise tagajärjel põhjustatud kahju ning riskivastutuse põhiline erinevus delikti üldkoosseisul põhinevast vastutusest on asjaolu, et riskivastutuse sätete alusel võib suurema ohu allika valitseja vastutus tekkida ka juhul, kui ta ei ole käitunud õigusvastaselt ega rikkunud vajalikku hoolsust. Vastutust suurema ohu allikaga tekitatud kahju eest nimetatakse riskivastutuseks nimelt seetõttu, et seadus ei seo vastutust ehk kahju hüvitamise kohustust vastutust kandva isiku käitumise etteheidetavusega, vaid asjaoluga, et suurema ohu allika kasutamist ei saa keelata, kuigi selle kasutamise kaasaeb kolmandate isikute kahjustamise risk, ning suurema ohu allika valitseja saab allika valitsemisest kasu, on õiglane, et ta peab kandma ka suurema ohu allika valitsemisest tekkinud kahjulike tagajärgede realiseerumise riski.¹⁵⁰

Seega on riskivastutuse eesmärgiks kõrgendatud riski allika poolt põhjustatud kahju hüvitamise nõuete esitamise hõlbustamine. Riskivastutuse kohaldamiseks peab kannatanu tõendama lisaks kahju olemasolule ja suurusele üksnes põhjuslikku seost suurema ohu allika toime ja kahju vahel. Seega laiendab riskivastutuse instituut kahju hüvitamise võimalusi, sest erinevalt delikti üldkoosseisul põhinevast vastutusest ei eelda riskivastutus kahju tekitaja konkreetset tegu ning juhul, kui kahju tekitaja tegu ongi võimalik eristada, siis ei pea see olema õigusvastane.¹⁵¹

Võlaõigusseaduses sätestatu kohaselt võimaldab seega riskivastutus kahju hüvitamise nõude rahuldamist kergemalt võrreldes süülise vastutusega. Seega peaks riskivastutuse korral, võrreldes süülise vastutusega, kahjuhüvitise vähendamine VÕS § 140 lg 1 järgi olema piiratum. Käesoleva töö autor on seisukohal, et kui sättes sisalduv normi eesmärk hõlbustab kahju hüvitamist, siis seda tuleb arvestada ka kahjuhüvitise vähendamisel. Arvestama peab seda kahtlemata vastupidises suunas, st kahjuhüvitise vähendamise võimalus peaks olema piiratum. Seda toetab ka asjaolu, et riskivastutuse korral on teatud juhtudel juba seadusega ette nähtud vastutuse kindlustamise kohustus. Kindlustuse olemasolu või selle puudumise mõjust kahjuhüvitise vähendamise otsustamisel VÕS § 140 lg 1 järgi on pikemalt käsitletud allpool.

¹⁵⁰ P. Varul. jt. Võlaõigusseadus III. 8. ja 10. osa (§-d 619-916 ja 1005-1067). Kommenteeritud väljaanne. Tallinn 2009, lk 689.

¹⁵¹ T. Tampuu. Riskivastutus ja tootja vastutus võlaõigusseaduses. – Juridica, 2003, nr 3, lk 161.

Nõustuda tuleb seisukohaga, et riskivastutuse korral ei ole ilmselt õige kahjuhüvitist VÕS § 140 lg 1 alusel vähendada põhjusel, et kahju põhjustaja ei olnud juhtunud süüdi (nt mootorsõiduki juht ei riku liikluseeskirju, kuid sõidab otsa ootamatult sõiduteele astunud jalakäijale), nagu on väljendatud Eesti õiguskirjanduses.¹⁵² See seisukoht on kooskõlas riskivastutuse eesmärgiga.

3.2.2 Süü vormide mõju kahjuhüvitise vähendamisel

Süülist vastutust ja süü vorme on õiguskirjanduses seoses vastutuse iseloomuga VÕS § 140 lg-ga 1 sarnaste sätete korral kõige rohkem käsitletud.

Šveitsi tsiviilkoodeksi art 44 lg 2 järgi on kahjuhüvitist võimalik vähendada, kui kahju ei põhjustatud tahtlikult või raske hooletuse tõttu. Seega sätestab Šveitsi art 44 lg 2 sõnaselgelt süü vormide arvestamise kohustuse kahjuhüvitise vähendamisel. Šveitsi tsiviilkoodeksi art 43 järgi kehtib kahjuhüvitise väljamõistmisel juba üldreegel, et kahjuhüvitiseks tuleb välja mõista mõistlikus suuruses hüvitis. Šveitsi õiguskirjanduse järgi võib selle tõttu tekkida art 43 ja 44 kohaldamisel raskusi, kuna art 43 järgi võib hüvitist vähendada teoreetiliselt ka raske hooletuse korral, samas kui art 44 lg 2 lubab kahjutasu vähendada ainult siis kui kahjutekitaja süü aste on kerge.¹⁵³ Šveitsi kohtupraktika toetab seisukohta, et art 44 lg 2 ei võimalda raske hooletusega tekitatud kahju korral kahjuhüvitist vähendada.¹⁵⁴

Hollandi õiguse järgi võib teoreetiliselt süü vormi arvesse võtta, otsustamaks, kas Hollandi tsiviilkoodeksi 6:109 järgi on kahjuhüvitise vähendamine põhjendatud.¹⁵⁵

Üldreeglina võib seega väita, et kahjuhüvitise vähendamine tahtlikult kahjuhüvitise tekitamise korral peaks olema välistatud. Selged erandid sellest üldpõhimõttest kõrvalekaldumisel on Soomes. Soome õiguskirjanduse kohaselt on süü astmel kahjuhüvitise vähendamise otsustamise asjaoluna suur kaal ja võrreldes tavalise

¹⁵² J. Lahe, T. Tampuu. Võlaõigusseadus I. Kommenteeritud väljaanne. "Märkusi võlaõigusseaduse 7. peatüki kommentaaride kohta." - Juridica, 2007, nr 5, lk 331.

¹⁵³ R. Brehm. Osutatud töö, S 146.

¹⁵⁴ Šveitsi Föderaalkohtu otsus nr 108 11 422 S. 427

¹⁵⁵ M. J. Barendrecht. Pure economic loss in the Netherlands, p 120. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://arno.utv.nl/show.cgi?fid=63681>.

hooletusega on raske hooletuse korral hüvitise vähendamine ebatõenäolisem.¹⁵⁶ Siiski on märgitud, et tahtlikult kahju tekitamisel on kahjuhüvitise vähendamine võimalik, kui esinevad erilised asjaolud. Nendeks eralisteks asjaoludeks võivad olla asjaolud, et tahtlus seisnes muus kui kahjuliku tagajärje tekkimises või olukord, kus soodustatakse kahjutekitaja võimalust naasta ühiskonda, kui täielik kahju hüvitamise kohustus laostaks kahjutekitaja.¹⁵⁷

Kui uurida Soome kohtupraktikat, siis tundub, et seosed kahjuhüvitise vähendamise ja süü vormide vahel ei ole selgelt mõistetavad. Otsese tahtlusega tekitatud kahjude korral on kahjuhüvitis jäetud vähendamata. Nii näiteks jättis kohus kahjuhüvitise vähendamata kohtuasjas, kus palgaarvestaja pettis oma tööandjalt välja raha. Kohus leidis, et kahju tekitati pettusega.¹⁵⁸ Kahjuhüvitis jäeti vähendamata ka kohtuasjas, kus kohus tuvastas, et 4 aasta jooksul perele hüvitise saamiseks võltsiti eesmärgipäraselt Rahvapensioni ametile esitamiseks dokumente.¹⁵⁹

Tahtluse tuvastamisel on Soome kohtupraktikas olnud juhtum, kus isegi sel juhul kahjuhüvitist vähendati. Tahtluse kõrval peeti olulisemateks teisi ilmnenuid asjaolusid. Nii tuvastati kohtuasjas küll, et tegu tekitati kuritahtlikult ja kahjutekitanutest kahel füüsilisel isikul kahjuhüvitise tasumise kohustust ei vähendatud, kuid kolmanda isiku osas vähendati, kuna tema surma tõttu oleks kahjuhüvitise maksmise kohustus läinud pärandvara hulka ning see oleks tekitanud majanduslikke probleeme pärijale.¹⁶⁰ Nimetatud kohtuasjast nähtub, et kahjutekitaja tahtlusega toimepandud teo tagajärjel tekkinud kahjuhüvitamise kohustust võidakse Soomes leevendada, kui tagajärjed jäävad muu isiku kui kahjutekitaja enda kanda. Käesoleva töö autori arvates võiks ka Eestis taoline olukord erandkorras õigustada kahjuhüvitise vähendamist. Kahju hüvitamise vähendamine sel põhjusel oleks siiski võimalik vaid raske hooletuse, mitte tahtluse korral. Kuna pärija astub nõo pärandaja kingadesse, siis pole asjakohane väita süü (või mõne selle vormi) puudumist. Praktilises mõttes võib pärijat siiski eristada teost, millega pärandaja kahju tekitas. Seega erandjuhtudel võib olla kahjuhüvitise vähendamine põhjendatud raske hooletusega

¹⁵⁶ M. Hemmo, L. Kartio, A. Saarnilehto. Varalisuusoikeus. Helsingi 2001, s 566.

¹⁵⁷ J. Kahru, E.Routamo, P. Stahlberg. Osutatud töö, s 440-441.

¹⁵⁸ Soome kõrgema kohtu 19.06.1985.a otsus nr 1985 II 101

¹⁵⁹ Soome kõrgema kohtu 07.12.1998.a otsus nr 1998:149

¹⁶⁰ Soome kõrgema kohtu 30.05.2001.a otsus nr 2001: 70

põhjustatud kahju puhul, kui kahju hüvitamiseks kohustatud isikuks on kahjutekitanu pärija.

Erinevad tulemused on Soome kohtulahendites olnud alaealiste poolt kahjutekitamisel seoses süü astmega. Nii jäeti näiteks tahtliku teo tõttu kahjuhüvitis vähendamata, hoolimata sellest, et kahjutekitaja tugines sellele, et teo toimepanemise ajal ei olnud ta veel täisealine.¹⁶¹ Samas aga teises kohtuasjas¹⁶² vähendati kahjuhüvitist, kuigi kahju tekitati sõidukiga, millega sõitmiseks puudus sõidukiomaniku luba ja kahjutekitajal puudusid juhiloa, põhjusel, et kahju ei tekitatud tahtlikult ja kahjutekitaja oli teo toimepanemise ajal alla 18- aastane.

Nagu järgnevalt nähtub, ei ole kahjutekitaja teo tagajärgede raskus olnud asjaoluks, mis kahjuhüvitise vähendamisel tähtsust omaksid, tähtsam on olnud süü määr. Soome kohus on jätnud kahjuhüvitise vähendamata,¹⁶³ kuigi kehavigastus - pahkluu murd - tekitati tahtlikult. Kohus märkis, et kuigi asjas on võimalik asuda seisukohale, et kahju tekitaja ei soovinud otseselt oma vägivaldse käitumisega tekitada kahjukannatanule kehavigastust, pidi ta siiski ette nägema, et tema käitumine toob kaasa vigastuse. Selles asjas osutati, et kahjukannatanule jäid luumurru tõttu meditsiinilisest sekkumisest armid kehale, kuid siiski mitte otseselt nähtavale kohale. Teistsugune tulemus oli kohtuasjas¹⁶⁴, kus kahjukannatanule tekitati samuti kehavigastus, kusjuures erinevalt eelmisest juhtumist, jäi selles asjas kahjukannataja vägivaldse teo tagajärjel 70 % ulatuses töövõimetuks. Kohus leidis, et kuigi kannatanule tekitati raske kehavigastus, tekitati see ettevaatamatuse tõttu ning kohus asus seisukohale, et kahjuhüvitist on võimalik vähendada.

Kasu saamist kahju tekitamisel on samuti arvestatud asjaoluna küsimuse lahendamisel, kas kahjuhüvitist on võimalik vähendada.

Šveitsi õiguskirjanduse järgi ei ole võimalik kahjuhüvitist vähendada, kui kahju on tekkinud kahju tekitanud isiku kasuahnuse tagajärjel.¹⁶⁵ Soome kohtupraktikas on hüvitise vähendamise otsustamisel lisaks kasu saamisele arvestatud ka süü vormi. Nii on arvestatud

¹⁶¹ Soome kõrgema kohtu 03.03.1981.a otsus nr 1981 II 20

¹⁶² Soome kõrgema kohtu 10.09.1982.a. otsus nr 1982 II 140

¹⁶³ Soome kõrgema kohtu 18.03.1999.a otsus nr 1999: 41

¹⁶⁴ Soome kõrgema kohtu otsus nr 1991 II 23

¹⁶⁵ R. Brehm. Osutatud töö, S 148.

kohtulahendis asjaoluga, et kahju põhjustaja ja tema lähedased olid saanud majanduslikku kasu, kuid kuna kahju ei olnud tekitatud tahtlikult ning kahju tekkimise põhjuseks loeti ka väliseid tegureid, sh üllatuslik majanduslangus, siis leiti, et kahjuhüvitist on võimalik vähendada.¹⁶⁶ Samuti on viidatud kohtuotsuses, et hüvitist on võimalik vähendada, kuna kahju tekitanud isikud ei saanud kahju tekitamisest kasu.¹⁶⁷ Teisest küljest ei ole ainuüksi põhjendust majandusliku kasu puudumise kohta peetud asjaoluks, mille tagajärjel saab kahjuhüvitist vähendada.¹⁶⁸

Eestis on VÕS § 140 lg 1 nimetatud vastutuse iseloomu sisustamisel avaldatud arvamust, et kuigi VÕS § 140 lg 1 ei näe selgesõnaliselt ette süü arvestamise nõutavust, võiks see siiski olla üheks kriteeriumiks käsitletava sätte rakendamisel. Nimelt võiks kahjuhüvitise vähendamise aluseks VÕS § 140 järgi olla kahjutekitaja vähese süü esinemine.¹⁶⁹ Taolisele ettevaatlikule lähenemisele sekundeerib tunduvalt jäigem seisukoht. Nii on leitud, et kahjuhüvitise vähendamine ei ole õigustatud ühegi kahjutekitaja süü astme korral. Taolist seisukohta põhjendatakse arvamusega, et vastutusele võtmise eelduseks süülisel alusel on üldise hoolsusnõude rikkumine, ning kui võtta aluseks põhimõte, et hoolsuse vähemolulise rikkumise eest võiks ette näha väiksema hüvitise, kehtestatakse sellega sisuliselt mitu erinevat hoolsusstandardit, mille rikkumisel on erinevad õiguslikud tagajärjed.¹⁷⁰

Käesoleva töö autor peab vajalikuks esile tuua, et VÕS § 140 lg 1 järgi saab siiski arutleda vaid kahjutekitaja süü vormist kahjuhüvitise vähendamise otsustamisel. Nimelt ei saa VÕS § 139 lg 3 sätestatu tõttu VÕS § 140 lg 1 alusel vähendada kostja vastutust kannatanu hooletusele tuginedes.¹⁷¹ Taolise seisukoha õigsust kinnitab ka Eesti kohtupraktika.¹⁷²

Võlaõigusseaduse § 104 lõige 2 sätestab süü vormidena tahtluse ja hooletuse ning raske hooletuse. Vastavalt VÕS § 104 lõikele 3 on hooletus käibes vajaliku hoole järgimata jätmise, lg-s 4 sätestatu kohaselt on raskeks hooletuseks käibes vajaliku hoole olulisel määral järgimata jätmise, ning lg-s 5 sätestatu kohaselt on tahtlus õigusvastase tagajärje soovimine võlasuhte tekkimisel, täitmisel või lõpetamisel.

¹⁶⁶ Soome kõrgema kohtu 05.05.2000.a otsus nr 2000: 58

¹⁶⁷ Soome kõrgema kohtu 19.03.1984.a otsus nr 1984 II 47

¹⁶⁸ Soome kõrgema kohtu 25.10.2001.a otsus nr 2001: 111

¹⁶⁹ J. Lahe. Osutatud töö, lk 110.

¹⁷⁰ M. Kingissepp. Kahjuhüvitis postmodernses deliktiõiguses. Doktoritöö. Tartu 2002, lk 110.

¹⁷¹ T. Tampuu. Lepinguväliste võlasuhte õigus. Tallinn 2007, lk 136.

¹⁷² Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 26.09.2006.a otsus nr 3-2-1-53-06, p 16. – RT III 2006, 33, 283.

Eristatakse otsesest tahtlust ja kaudset tahtlust. Otsese tahtluse korral on teo teinud isik soovinud ja ette näinud õigusvastast tagajärge, kaudse tahtluse korral aga teo tagajärge ainult võimaliku tagajärjena ette kujutanud ja selle saabumisega heakskiitavalt soostunud. Kaudse tahtluse kõrval eristatakse ka teadlikku hooletust, mille puhul erinevalt kaudsest tahtlusest, kus tegutsemistahe hõlmab ka võimaliku tulemuse äratundmist, ei hõlma isiku tegutsemistahe võimaliku tulemuse äratundmist ja selle ootamist, küll aga teadmist, et teatud tulemus võib saabuda.¹⁷³ Raske hooletusega on tegemist siis, kui ei järgita käibes vajalikku hoolsust olulisel määral. Objektiivselt tähendab see hoolsuse määra tunduvalt ületamist, mistõttu käitumine peaks olema rikkujaga sarnasele inimesele mõistlikult vastuvõtmatu.¹⁷⁴

Käesoleva töö autor on seisukohal, et tahtliku teo korral ei ole võimalik kahjuhüvitist vähendada ning selline võimalus on ebatõenäoline ka raske hooletuse korral. Kui rikkujale saab sellisel määral käitumist ette heita, siis ei ole võimalik, et teised VÕS § 140 lg 1 sätestatud kahjuhüvitise vähendamist võimaldavad asjaolud kaaluvad üles kahjutekitaja kohustuse tasuda hüvitis täies ulatuses. Nimetatud seisukohta toetab ka VÕS § 1051 regulatsioon, mis sätestab, et kokkulepe, millega välistatakse või piiratakse vastutust õigusvastaselt tekitatud kahju tekitamise eest, on tühine. Samasisuline regulatsioon on sätestatud ka lepinguliste suhete jaoks (VÕS § 106 lg 2). Käesoleva töö autori arvates näitab taoline regulatsioon, et tahtlikku teo toimepanemist ei tolereerita mitte mingil määral ning sellest tulenevalt ei ole võimalik seda teha ka VÕS § 140 lg 1 järgi kahjuhüvitise vähendamise otsustamisel.

Seonduvalt vastutuse välistamise või piiramisega tahtliku rikkumise puhul on ka Eestis arutletud võimalust, et vastutuse välistamine või piiramise kokkulepped ei peaks olema tühised, vaid taoline regulatsioon peaks olema tunduvalt paindlikum ning seonduma hea usu põhimõttest tuleneva keeluga.¹⁷⁵ Käesoleva töö autor on seisukohal, et juhul, kui vastutuse piiramise või välistamise regulatsiooni taoliselt muudetaks, annaks see paindlikuma võimaluse arvestada rasket hooletust kahjuhüvitise vähendamisel VÕS § 140 lg 1 järgi.

¹⁷³ I. Kull, M. Käerdi, V. Kõve. Osutatud töö, lk 200.

¹⁷⁴ P. Varul. jt. Osutatud töö (2006), lk 332.

¹⁷⁵ Ibd, lk 340

Nagu eelpooltoodust nähtub, on Soome kohtupraktikas kahjuhüvitist vähendatud ka tahtliku teo korral. Töö autor leiab, et erandjuhtudel on kahjuhüvitise vähendamine põhjendatud raske hooletusega tekitatud kahju puhul, kui kahjuhüvitamiseks kohustatud isikuks on kahjutekitanu pärija. Autori seisukoha järgi on välistatud kahjuhüvitise vähendamine tahtliku kahjutekitamise korral.

Teo toimepanemise raskust on kahjuhüvitise vähendamise taotluse lahendamisel arvestatud Eesti kohtupraktikas. 24.04.2009.a Tartu Maakohtu kohtuotsuse kohaselt jättis kohus kahjuhüvitise vähendamata arvestades, et kostja poolt toime pandud teoks oli tapmine (KarS § 113).¹⁷⁶ Samal põhjendusel jäeti kahjuhüvitis vähendamata Tartu Maakohtu 01.02.2010.a otsuse kohaselt.¹⁷⁷ KarS § 15 lg 1 sätestab, et kuriteona on karistatav üksnes tahtlik tegu, kui käesolev seadustik ei sätesta karistust ettevaatamatu teo eest. Hoolimata sellest, et viidatud kohtuotsustes ei põhjendatud kahjuhüvitise vähendamata jätmist sõnaselgelt tahtliku teo tõttu, on autor arvamusel, et sisuliselt seisneb põhjendus KarS § 15 lg-st 1 tulenevalt selles.

3.3 Isikutevahelised suhted

Hollandi tsiviilkoodeksi 6:109 nähtub, et pooltevahelised juriidilised suhted on asjaolu, mida tuleb kahjuhüvitise vähendamisel arvestada. VÕS § 140 lg 1 järgi on isikutevahelised suhted asjaolu, mis võimaldab kahjuhüvitist vähendada. Selgitus, mida sätestatu all mõeldakse, puudub.

Hollandi tsiviilkoodeksi 6:109 sätestatud juriidilist suhet poolte vahel, mis võib olla kahjuhüvitise vähendamise aluseks, on tõlgendatud kui asjaolu, kas poolte vahel on leping.¹⁷⁸ Käesoleva töö autor on seisukohal, et VÕS § 140 lg 1 märgitud asjaolu - isikutevahelised suhted - tuleb samamoodi sisustada.

¹⁷⁶ Tartu Maakohtu 24.03.2009.a otsus tsiviilasjas nr 2-08-63908.

¹⁷⁷ Tartu Maakohtu 01.02.2010.a otsus tsiviilasjas nr 2-09-63938.

¹⁷⁸ S. A. Hartkamp. Osutatud töö, p 150.

Kuigi VÕS § 140 paiknemise järgi seaduses võiks asuda seisukohale, et VÕS 140 lg 1 on kohaldatav ka lepingulise kahjuhüvitise korral, leiab käesoleva töö autor, et lepingulise vastutuse korral on kahjuhüvitise vähendamine tõenäoliselt võimatu. Seisukohta, et VÕS § 140 lg 1 on mõeldud eelkõige lepinguvälise vastutuse tagajärgede korrigeerimiseks on avaldatud Eesti õiguskirjanduses.¹⁷⁹ Harju Maakohtu 17.04.2009.a otsusest nähtuvalt jättis kohus laenulepingust ja käenduslepingust tulenevas vaidluses väljamõistetava summa vähendamata põhjendusega, et tagastamata laenu vähendamiseks puudub alus.¹⁸⁰ Seega asus ka kohus otsuses seisukohale, et lepingust tulenevat nõuet ei saa vähendada. Kuna antud vaidlus polnud seotud kahju hüvitamisega, oleks põhjendatum olnud osutada sellele, et VÕS § 140 lg 1 sätestab vaid kahjuhüvitise vähendamise võimaluse.

Võlaõigusseaduse lepingulise vastutuse üldreeglis on eeldus, et kohustatud pool garanteerib täitmise, sõltumata takistustest, mis lubaduse täitmisel võivad ette tulla ning sellest tulenevalt vastutab võlgnik üldjuhul alati oma kohustuse rikkumise eest. Nimelt nähtub VÕS §-st 103 lg 2, et vastutusest vabanemise aluseks saab olla vaid vääramatud jõud, st asjaolu, mille olemasolu võlgnik ei saanud mõjutada. Sellest tulenevalt on käesoleva töö autor seisukohal, et taoliselt sätestatud vastutuse tõttu peaks kahjuhüvitise vähendamine olema VÕS § 140 lg 1 järgi üldreeglina välistatud. Lisaks toetab seda seisukohta ka VÕS § 127 lg-tes 2 ja 3 sätestatud, mis sätestab rikutava kohustuse eesmärgi arvestamist ja kahju ettenähtavuse reegli arvestamist.

Rikutava kohustuse eesmärgi arvestamisel eksisteerib kahju hüvitamise kohustus vaid juhul, kui kahju tekkis sellise riski realiseerumise tulemusena, mille vältimiseks vastav lepinguline kohustus oli võetud või norm kehtestatud ja kahju ettenähtavuse reegli järgi oli võlgnik valmis võtma üle sellise kahju tekkimise riski, see oli tema jaoks ettenähtav ning ta sai seda arvesse võtta.¹⁸¹

Arvestada tuleb ka seda, et seaduses sätestatud üldreegli kohaselt ei arvestata kohustuse rikkumisel lepingulist kohustust rikkunud poole süüd. Seega langeb ära käesoleva töö autori arvates üks VÕS § 140 lg 1 järgne kahjuhüvitise vähendamist võimaldav element, s.o kahjutekitanu (kerge) hooletus kahju tekitamisel.

¹⁷⁹ P. Varul. jt. Osutatud töö (2006), lk 491.

¹⁸⁰ Harju Maakohtu 17.04.2009.a otsus tsiviilasjas nr 2-07-28748.

¹⁸¹ P. Varul. jt. Osutatud töö (2006), lk 440-441.

Eesti õiguskirjanduses on väljendatud, et erandjuhtudel on VÕS § 140 lg 1 kohaldatav ka lepingulise vastutuse korral. Näitena on toodud kahjuhüvitise vähendamise võimalusena olukord, kus lepingupooleks on alaealine, kelle seaduslik esindaja on võtnud alaealise nimel äärmiselt ulatuslikud lepingulised riskid ning nende riskide realiseerumise korral peaks alaealine vastutama väga suure kahju eest.¹⁸²

Käesoleva töö autor on seisukohal, et eeltoodud näite varal esitatud põhjendus kahjuhüvitise vähendamiseks lepingulise vastutuse korral ei ole veenev. Kuni 30.06.2010.a kehtinud perekonnaseaduse § 99 sätestas piirangud ja § 100 keelu eestkostja (sh ka vanema) poolt tehingute tegemisel eestkostetava varaga. Ei saa olla vaidlust, et nimetatud piirangute eesmärgiks oli eestkostetava vara kaitse. Seega olid nimetatud tehingud TsÜS § 87 järgi tühised. Käesoleva töö autori arvates oli viidatud perekonnaseaduse sätete rikkumise tagajärjeks tehingute tühisus, sest keelu mõtteks oli teatud tagajärje vältimine – vältida võimalikku eestkostetava vara vähenemist. Alates 01.07.2010.a kehtiva perekonnaseaduse sättest, mh §-d 187 ja 188 nõuavad tehingute tegemiseks kohtu eelnevat nõusolekut. PerekS § 189 lg 1 järgi kohtu eelneva nõusolekuta tehtud mitmepoolne tehing on tühine, kui kohus ei kiida tehingut hiljem heaks. TsÜS § 84 lg 1 kohaselt ei ole tühisel tehingul algusest peale õiguslikke tagajärgi. Seega ei saa vajalike nõusolekute olemasoluta piiratud teovõimega isik olla seotud kehtiva tehinguga ning sellest tulenevat ei saa ta tekitada ka lepingu rikkumisest tulenevat kahju, mida vähendada.

Võib arutleda selle üle, et milliseid tagajärgi toob tehingu tühisus kaasa piiratud teovõimega isikule, kui kahjuliku tehingu sõlmis tema nimel vanem. Küsimus on selles, kas tehingu tühisus parandaks üldse piiratud teovõimega isiku olukorda, kui riski realiseerumise tagajärjel näiteks hävis vara, mille eest oli tasumata.

Tühise tehingu alusel saadu tagastatakse vastavalt alusetu rikastumise sätetele, kui seaduses ei ole sätestatud teisiti. Seega juhul, kui tehing on tühine, saaks tehingu teine pool alusetu rikastumise sätete järgi nõuda antud juhul üldreeglina piiratud teovõimega isikult saadut tagasi. VÕS § 1033 lg 1 kohaselt ei pea saaja saadut tagastama ega selle väärtust hüvitama ulatuses, milles ta ei ole saadu hävimise, äratarvitamise või kahjustumise tõttu

¹⁸² Ibid, lk 491.

või muul põhjusel saadu või selle väärtuse võrra rikastunud. VÕS § 1034 lg 1 kohaselt kui vastastikune leping on tühine, võib saaja lepingu kohaselt saadu tagastamise nõude suhtes tugineda VÕS § 1033 lg 1 sätestatule juhul, kui leping on tühine saaja piiratud teovõime tõttu.

Eesti õiguskirjanduses on osutatud, et VÕS §-s 1034 lg 1 sätestatud piiratud teovõimega isikute suhtes erandi tegemise tingib vastava isikugrupi kaitsmise vajadus – sellise isiku poolt seadusliku esindaja vajaliku nõusolekuta tehtud tehingust ei tohi piiratud teovõimega isikule tekkida varaliselt kahjulikke tagajärgi, seda muu hulgas ka alusetu rikastumise nõuete näol rikastumise äralangemise korral.¹⁸³

Käesoleva töö autor on seisukohal, et kui puudub eelpoolviidatud eestkostetasutuse või kohtu nõusolek, siis ei saa VÕS § 1033 lg 1 ja 1034 lg 1 alusel piiratud teovõimega isikult midagi välja nõuda. Juhul, kui nõusolek on olemas ja tehingust tekib piiratud teovõimega isikule kahju hüvitamise kohustus, tõusetub eestkostetasutuse- või riigivastutus, lisaks vanema vastutusele piiratud teovõimega isiku ees. Seega näitlikustatud olukord kahjuhüvitise vähendamiseks, kus lepingupooleks on alaealine, kelle seaduslik esindaja on võtnud alaealise nimel äärmiselt ulatuslikud lepingulised riskid ning nende riskide realiseerumise korral peaks alaealine vastutama väga suure kahju eest, ei ole piisavalt veenev.

Eeltoodust tulenevalt leiab käesoleva töö autor, et VÕS § 140 lg 1 kohaldamine lepingulistes vaidlustes ei ole käesoleval ajal piisavalt põhjendatud. Eesti õiguskirjanduses puudub veenev argumentatsioon selle kohta, et VÕS § 140 lg 1 saab kohaldada lepinguliste vaidluste korral. Ainuüksi asjaolu, et VÕS § 140 lg 1 paikneb üldsätetes ei saa olla piisav argumentatsioon.

Tähelepanuväärne seisukoht lepingulise ja lepinguvälise kohustuse rikkumisest tekkinud kahju hüvitise vähendamise kohta on avaldatud Šveitsis. Seal kehtib eraldi kahjuhüvitise vähendamise regulatsioon lepingulise ja lepinguvälise kohustuse rikkumisest tuleneva kahju hüvitamise korral. Šveitsi tsiviilkoodeksi art 44 lg 2 sätestab, et kui vastutav isik ei ole põhjutanud kahju tahtlikult või raske hooletuse tõttu ja kui ta võib kahju hüvitamise

¹⁸³ P. Varul. jt. Osutatud töö (2009), lk 600.

maksete tõttu sattuda raskesse olukorda, siis võib kohus ka sellel põhjusel vähendada kahju hüvitise suurust. Šveitsi tsiviilkoodeksi art 99 lg-s 3 sätestatakse, et lepingulist vastutust reguleerivad sätted artiklites (42-44) kohalduvad ka õigusvastaselt tekitatud kahju juhtudele. Hoolimata sellest, et art 44 lg 2 ja art 99 lg 3 seostest tulenevalt võiks asuda seisukohale, et art 44 lg 2 kohaldub vaid lepingust tulenevatele kahju hüvitamise juhtudele, on õiguskirjanduses viidatud, et tegelikult kohaldatakse art 44 lg-s 2 sätestatud eelkõige õigusvastaselt tekitatud kahju juhtumite korral.¹⁸⁴ Eelpooltoodud seisukoht kinnitab veelgi seisukohta, et kahjuhüvitise vähendamine lepingust tuleneva vastutuse korral ei saa olla põhjendatud.

Arutleda võib selle üle, kas VÕS § 140 lg 1 nimetatud isikutevahelisi suhteid saab sisustada lisaks lepingulise ja lepinguvälise vastutuse eristamisele ka mingite muude suhetega, näiteks naabrussuhetega, perekondlike suhetega.

Käesoleva töö autori arvates võiks taoline sisustamine võimalik olla erandjuhtudel. Näiteks juhtudel, kus äsja täisealiseks saanud isik tekitab hooletusega kahju oma vanematele. VÕS § 1053 lg 2 järgi vastutavad vanemad või eestkostja, sõltumata oma süüist, ka 14-18 aastase isiku poolt teisele tekitatud kahju eest, kui nad ei tõenda, et nad on teinud kõik, mida saab mõistlikult oodata, et ära hoida kahju tekitamist.

Kui laps saab täisealiseks, vabanevad vanemad vastutusest, kui aga täiskasvanuks saanud laps suudab tõendada, et vanemad tegid tema kasvatamisel sellisel määral vigu (valed väärtushinnangud), et kahju tekkimisele aitas see kaasa, siis käesoleva töö autori arvates võiks sellisele argumentatsioonile toetudes (muude kahjuhüvitise vähendamise aluseks olevate eelduste olemasolul) saavutada kahjuhüvitise vähendamise. Asjakohane võib taoline argumentatsioon olla vaid perekonnasiseste kahjunõuete puhul ning piiratud aja jooksul peale täiskasvanuks saamist. Kahju, mille hüvitise vähendamist taotletakse, peab olema tekkinud eelnenud sõltuvussuhte teisele poolele, mitte kolmandale isikule.

Kahjuhüvitise vähendamiseks toodud põhjendus naabrussuhete pingelisuse tõttu ilmselt asjakohane ei ole. Ühiskonnaelus kehtivad teatud käitumisstandardid, millest tulenevalt ei õigusta kahjutekitamist asjaolu, et varem on kahjustatud isik tekitanud kahju kohustatud

¹⁸⁴ G. H. Treitel. Osutatud töö, p 174-175.

isikule. Seega ei ole ilmselt kahjuhüvitise vähendamise taotlus tulemuslik kui seda põhjendatakse vastastikuste negatiivsete hinnangute olemasoluga.

3.4 Kindlustuse olemasolu

Arvestades VÕS § 140 lg 1 sätestatut, tuleb asuda seisukohale, et üheks poolte majandusliku olukorda iseloomustavaks teguriks, mida kahjuhüvitise vähendamise otsustamisel arvesse tuleb võtta, on kindlustuse olemasolu.

Kindlustuslepingute sõlmimise eesmärk kindlustusvõtja jaoks on riskide kindlustamine. Kindlustusandja poolt makstav hüvitis peaks asetama kindlustusvõtja samasugusesse varalisse olukorda, milles ta oleks olnud siis, kui kindlustusjuhtumit poleks toimunud.¹⁸⁵ Seega tuleb asuda seisukohale, et kindlustuslepingu järgi saadud (saadav) hüvitis parandab saaja majanduslikku olukorda, mida kahjuhüvitise vähendamise otsustamisel tuleb arvestada.

Kindlustuse mõju deliktiõiguslikule kahju hüvitamise kohustusele on Eesti õiguskirjanduses käsitletud ka varasemalt.¹⁸⁶ Viidatud töö autor on seisukohal, et:

1. arvestada tuleb kahju tekitaja vastutuskindlustuse või kannatanu kindlustuse olemasolu, arvestades vastavate kindlustusliikide sisu ja eesmärki
2. kindlustuse puudumine või riskide kindlustatavus kahju hüvitamise kohustust ei mõjuta
3. kindlustuse olemasolu tuleb arvesse võtta nii kannatanu poolt nõude esitamisel kahju tekitaja vastu kui ka kindlustusandja poolt tagasinõude esitamisel.

Kaheldav on artiklis tõstatatud küsimuse kohasus selles, kas kahjuhüvitise vähendamisel tuleb arvestada üksnes poliisi olemasolu või kindlustusandja reaalset hüvitamiskohustust. Autor osutab, et ainuüksi kindlustuslepingu olemasolu ei tõenda kindlustusandja hüvitise maksmise kohustust. Näiteks võib kindlustuslepingu pooltel tekkida lepingu tõlgendamise vaidlus selles, kas teatud risk oli kindlustatud või on kindlustusvõtja rikkunud lepingus sätestatud kohustusi, mis välistavad hüvitise maksmise. Kui hüvitis jääb maksmata, ei

¹⁸⁵ P. Varul. jt. Võlaõigusseadus II. 2.-7. osa (§§ 208-618). Kommenteeritud väljaanne. Tallinn 2009, lk 445.

¹⁸⁶ M. Oksaar. Kindlustuse mõju deliktiõiguslikule kahju hüvitamise kohustusele. Kahjuhüvitise vähendamine ja tagasinõudeõigus. - Juridica 2005, nr 6, lk 378.

suurene selle võrra ka isiku vara. Sellest tulenevalt võib hüvitise maksmata jätmine mõjutada oluliselt isiku majanduslikku olukorda, mis on oluline asjaolu kahjuhüvitise vähendamise arvestamisel.

Autori arvates tuleb eristada kindlustuslepingu olemasolu kahjustatud isiku ja kahju hüvitamiseks kohustatud isiku vahel. Kui kahjustatud isik ei realiseeri oma kahjukindlustuslepingust tulenevat õigust nõuda kindlustusandjalt hüvitist, siis on kaheldav, kas kahju hüvitamiseks kohustatud isiku viide kahjustatud isiku kindlustuse olemasolule saaks olla kahjuhüvitise vähendamise aluseks. VÕS § 139 lg 1 sätestab, et kui kahju osaliselt tekkis kahjustatud isikust tulenevatel asjaoludel või ohu tagajärjel, mille eest kahjustatud isik vastutab, vähendatakse kahjuhüvitist ulatuses, milles need asjaolud või oht soodustasid kahju tekkimist, lg 2 järgi käesoleva paragrahvi lõikes 1 sätestatud kohaldatakse ka juhul, kui kahjustatud isik jättis tegemata toimingut, mis oleks tekinud kahju vähendanud, kui kahjustatud isikult võis seda mõistlikult oodata.

Harju Maakohus on 17.12.2008.a otsuses leidnud, et tulenevalt VÕS § 139 lg-st 2 oli hagejal kohustus kindlustuslepingu olemasolul pöörduda kindlustusandja juurde ning taotleda kindlustushüvitise väljamaksmist. Kuna VÕS § 140 lg 1 kohaselt on kohtul õigus kahjuhüvitist vähendada, arvestades muuhulgas kindlustuse olemasolu, asus kohus seisukohale, et seega on hagejal õigus nõuda kostjalt kahjuhüvitise väljamõistmist üksnes omavastutuse ulatuses.¹⁸⁷ Tallinna Ringkonnakohtu 19.04.2010.a otsesest nähtub samasugune seisukoht. Kohtuotsuse kohaselt ei takista kolleegiumi hinnangul kahjuhüvitusnõude esitamist kahju eest vastutava isiku vastu see, kui kahjukannatanu vara oleks olnud kindlustatud, kuid sellisel juhul oleks võimalik ja põhjendatud VÕS § 140 lg 1 alusel kaaluda kahjuhüvitise vähendamist.¹⁸⁸

Väljendatud seisukohtadega ei saa autor nõustuda. VÕS § 492 lg 1 kohaselt läheb kindlustusandjale tema poolt hüvitatava kahju ulatuses üle kindlustusvõtjale või kindlustatud isikule kolmanda isiku vastu kuuluv kahju hüvitamise nõue. Seega isegi juhul, kui kahjustatud isik oleks kindlustusjuhtumi toimumise tõttu kindlustusandjalt hüvitist saanud läheks regressi korras nõue kindlustusandjale kahju hüvitamiseks kohustatud isiku vastu üle. Kahju hüvitamisest kohustatud isik ei pääse. Teoreetiliselt on olemas võimalus,

¹⁸⁷ Harju Maakohtu 17.12.2008.a otsus tsiviilasjas nr 2-07-40488

¹⁸⁸ Tallinna Ringkonnakohtu 19.04.2010.a otsus tsiviilasjas nr 2-08-71503

et regressinõude korral vähendaks kohus kahjuhüvitist tõenäolisemalt, kuna hagejana protsessil osaleva kindlustusandja majanduslik olukord on parem võrreldes kahjustatud isikuga. Kahju hüvitamiseks kohustatud isiku positsiooni paranemine sellise väite esitamisel on siiski ebatõenäoline. Kindlustuslepingu sõlmimisel kohustub kindlustusvõtja tasuma kindlustusmakseid. Kindlustusmaksete tasumise kaudu vähendab ta oma vara. Nimelt selle asjaolu tõttu on autori arvates kahjustatud isikul õigus valida, kas riski realiseerumisel kasutab ta kindlustuslepingust tulenevat õigust saada hüvitist või nõuab selle asemel hüvitist kahjutekitajalt. Osutada tuleb ka sellele, et seadus ei sätesta kindlustusvõtja kohustust pöörduda hüvitise saamiseks ennekõike kindlustusandja poole.

Olukord võib olla teistsugune, kui kahju tekitaja on sõlminud vastutuskindlustuse ja jätab mingil põhjusel riski realiseerumisest kindlustusandjale teatamata. Autori arvates oleks sellisel juhtumil kahjustatud isiku tõendatud väide, et kahjuhüvitise vähendamine ei ole põhjendatud, kuna kohustatud isiku majanduslik olukord on halb kindlustusandja poole pöördumata jätmise tõttu, asjakohane.

Kohtu kohustuse, arvestada poolte majandusliku olukorra arvestamisel kindlustuse olemasolu, täitmise võib muuta problemaatiliseks olukord, kus kindlustusandja ja –võtja vahel on hüvitise saamise osas vaidlus. Kui kahju hüvitamiseks kohustatud isiku ja tema kindlustusandja vahel on vaidlus hüvitise maksmise osas oleks ilmselt põhjendatud kaasata kindlustusandja menetlusse kolmanda isikuna vastavalt TsMS §-le 216. Eesti kohtupraktika kohaselt on kindlustusandja kolmanda isikuna menetlusse kaasatud ning kohtuotsuses leidis kohus, et mh vastutuskindlustuse olemasolu ning kindlustusandja menetluses osalemise tõttu tuleb kahjuhüvitis jätta vähendamata.¹⁸⁹

Kui kindlustusandja on kaasatud kolmanda isikuna kohustatud isiku poolel ning ta esitab vastavalt TsMS §-le 214 lg 2 väite, mis on vastuolus kohustatud isiku väitega ja teatab, et kasutab seda väidet vastavalt VÕS § 214 lg 4 järgnevas menetluses, siis ilmselt ei ole kohtul võimalik kohustatud isiku kahjuhüvitist vähendada põhjusel, et kohustatud isikul on kindlustus. Raske oleks sellisel juhul viidata kohustatud isiku majandusliku olukorra paranemisele kindlustusandjalt saadava hüvitise tõttu, kui kindlustusandja on kolmanda isikuna protsessis osaledes väitnud, et tal puudub kindlustushüvitise tasumise kohustus.

¹⁸⁹ Harju Maakohtu 25.02.2010.a otsus tsiviilasjas nr 2-07-14968.

Kolmanda isikuna kindlustusandja protsessi kaasamine vastutuskindlustuse korral on põhjendatud vaid kindlustusvõtja huvides, sest TsMS § 457 lg 6 järgi kui kohustatud isiku vastutuskindlustuse puhul on jõustunud kohtuotsusega kindlustusandja või kindlustusvõtja suhtes tuvastatud, et kannatanul ei ole kahju hüvitamise nõuet, kehtib otsus nii kindlustusandja kui kindlustusvõtja suhtes sõltumata sellest, kas nad mõlemad osalesid kohtumenetluses.

Autor on seisukohal, et kindlustuse puudumine võiks teatud juhtudel piirata kahjuhüvitise vähendamise võimalust. Eelkõige kehtib see olukorras, kus seadus sätestab kohustusliku kindlustuse. Nii näiteks sätestab liikluskindlustusseadus kohustusliku vastutuskindlustuse (Liikluskindlustuse seaduse § 2), samuti peab kohustusliku vastutuskindlustuse sõlmima näiteks notar (Notariaadiseaduse § 15) ja kohtutäitur (Kohtutäituri seadus § 7). Alapeatükis, mis käsitles vastutuse iseloomu, asus autor seisukohale, et riskivastutuse juhul peaks kahjuhüvitise vähendamise võimalused olema piiratumad. Kohustusliku kindlustuse puudumine võiks olla üks tegur, mis seda võimalust veelgi kitsendab. Jättes seadusest tuleneva kohustuse sõlmida kindlustusleping täitmata, võib kogukahju väljamõistmisel kaasneda kahju hüvitamiseks kohustatud isiku elustandardi langus. Arvestamata ei saa aga jätta asjaolu, et kahju hüvitamiseks kohustatud isik on kohustust rikkunud kaks korda, esiteks, tekitades kahju ja teiseks, jättes kohustusliku kindlustuse sõlmimata. Nende kohustuste rikkumist peaks vaatlema seotult, kui kahju hüvitamiseks kohustatud isik tugineb kahjuhüvitise vähendamise taotluse esitamisel oma halvale majanduslikule olukorrale. Tuleb arvesse võtta, et kohustatud isiku halb majanduslik olukord tekkis seetõttu, et ta jättis kohustusliku vastutuskindlustuse sõlmimata. Sel põhjusel leiabki autor, et kohustusliku vastutuskindlustuse puudumine kahju hüvitamiseks kohustatud isikul peaks piirama kahjuhüvitise vähendamise võimalust.

3.5 Muud asjaolud

VÕS § 140 lg 1 sätestab lahtise loetelu asjaoludest, mida tuleb arvestada, et hinnata, kas kahju hüvitamine täies ulatuses on kohustatud isiku jaoks äärmiselt ebaõiglane või muudel põhjustel mõistlikult vastuvõtmatu. Sellest tulenevalt tekib küsimus, millised võivad olla

need muud asjaolud, mis õigustaksid kahjuhüvitise vähendamist. Sellele küsimusele võib vastuse leida arvestades teiste riikide kogemust.

Hollandis on leitud, et BW art 6: 109 sätestatud muud asjaolud, mis võimaldavad kahjuhüvitist vähendada on näiteks:

- kahju tekitamine omakasupüüdmata abi pakkudes,
- juhul, kui töölepingu järgi oli isik kohustatud võtma riske,
- kahjuhüvitamiseks kohustatud isik ise kannatas märkimisväärset kahju¹⁹⁰

Soome kohtupraktikas on arvesse võetud seda, et kahjutekitajate töö olemusest tulenevalt tuli neil võtta tavapäraselt suuremaid riske. Nii leiti, et kahjuhüvitist on võimalik vähendada, kuigi panga juhtkond tekitas hooletuse tõttu pangale kahju. Kohus leidis, et kuigi äritegevuses võetavate riskide tavapärane määr oli ületatud, on riskide võtmine panga tegevuses tavaline.¹⁹¹ Samuti on Soome kohtupraktikas kahjuhüvitise vähendamisel arvesse võetud, et kahju tekkis riigile seetõttu, et firma majanduslikku olukorda üritati tervendada, ning et tervendamise eesmärgiks oli ka töökohtade säilitamine.¹⁹²

Arutleda võib ka selle üle, kas kahjutekitaja suhtumine oma õigusvastasesse teosse võiks olla asjaoluks, mis võimaldab kahjuhüvitist vähendada. Sellisesse võimalusse on mõõnvalt suhtunud näiteks juhul, kui kahju tekitaja oma tegu kahetseb või kui tal tegelikult olid head motiivid teo tegemisel.¹⁹³ Sisuliselt kordab viimatimainitu autori arvates osaliselt Hollandis avaldatud seisukohta, et kahjuhüvitist on võimalik vähendada, kui kahju tekitati omakasupüüdmata abi pakkudes.

Põhjendatud on nn andeksantava otsuse tegemist sellega, et see peegeldab moraalset inimlikkust,¹⁹⁴ võimaldab reintegreerida kostjat ühiskonda, kuna leevendab temale langevaid sotsiaalseid tagajärgi¹⁹⁵ ja võib viia demokraatlikuma ja õiglasema lahendi

¹⁹⁰ S. A. Hartkamp. Osutatud töö, p 150.

¹⁹¹ Soome kõrgema kohtu 04.07.1997.a otsus nr 1997: 110 ja 04.07.1997.a otsus nr 1997:111

¹⁹² Soome kõrgema kohtu 19.03.1984.a otsus nr 1984 II 47

¹⁹³ R. N. Feigenson. Merciful Damages: Some remarks on Forgiveness, Mercy and Tort Law. - Fordham Urban Law Journal 2000, N 7, p 1640.

¹⁹⁴ Ibd, p 1647.

¹⁹⁵ Ibd, p 1648.

tegemisele, kuna aitab korrigeerida seda, et seadused osutavad tavaliselt vähe tähelepanu isikutele, kes traditsiooniliselt on ühiskonnas vähem eelistatud positsioonis.¹⁹⁶

Eesti kohtupraktikas on muude asjaolude hulgas, kahjuhüvitise vähendamise põhjendusena arvestatud head käitumistava. Harju Maakohtu 30.04.2010.a otsuses leidis kohus, et heaks käitumistavaks oli kostja poolt võimalikult kiiresti kahjustada saanud kannatanu korteriga tutvumine.¹⁹⁷ Harju Maakohtu 17.03.2010.a otsuses leidis kohus, et arvestades kostja käitumist liiklusõnnetuse kohta tagasi tulles ning oma seletuskirja andes tuleb hinnata selliselt, et kahju hüvitamine täies ulatuses oleks tema suhtes ebaõiglane.¹⁹⁸

Kahju hüvitamise õiguse uurimustes on arutletud ka kahju tekkepõhjuste kokkusattumise argumenti kui võimalust kahjuhüvitise vähendamiseks.¹⁹⁹ Selle teooria filosoofilist käsitlust on arutanud filosoof Thomas Nagel. Ta toob esile, et kõige lihtsam on tegusid vaadata objektiivselt, s.o. et kõik teod on põhjuslikult seotud. Selline vaatenurk tõstab esile siiski probleemid, mis seonduvad vabadusega.²⁰⁰ Ta märgib, et kõik inimeste juures, kaasa arvatud nende teod, paistavad kokkusulanduvat taustsüsteemiga, mille üle neil kontroll puudub. Ta tõdeb, et vähemal osaliselt omab tähtsust: 1) milline on inimene ise oma olemuselt, 2) millistesse olukordadesse ta satub, 3) kuidas varemjuhtunu teda mõjutab.²⁰¹

Autor kahtleb viimatinimetatud argumendi põhjendatuses kahjuhüvitise vähendamisel. Siiski võib see argument autori arvates olla põhjendatud seoses süü hindamisega. Kui kahju põhjustasid mitu omavahel kokkulangenud sündmust, võiks teatud juhtudel asuda seisukohale, et kahju tekitaja süü astet võiks hinnata kergemalt.

Autori arvates võivad muud asjaolud majandusliku olukorra, vastutuse iseloomu ja isikutevahelise suhete kõrval olla kahjuhüvitise vähendamise põhjendamisel asjakohased, kuid eraldiseisvana ei saa need olla piisavad hüvitise vähendamise õigustamiseks.

¹⁹⁶ R. N. Feigenson. Sympathy and Legal Judgment: A Psychological Analysis. – Tennesy Law Rewiew, 1997, N 1, p 27.

¹⁹⁷ Harju Maakohtu 30.04.2010.a otsus tsiviilasjas nr 2-09-25396.

¹⁹⁸ Harju Maakohtu 17.03.2010.a otsus tsiviilasjas nr 2-08-5503

¹⁹⁹ M. Hemmo. Osutatud töö, s 324.

²⁰⁰ G. Watson. Free Will. Oxford 2003, p 208.

²⁰¹ Ibd, p 238.

3.6 Kahjuhüvitise vähendamise aluseks olevate asjaolude omavaheline seos

VÕS § 140 lg 1 teise lause ülesehitusest nähtuvalt tuleb arvestada kahjuhüvitise vähendamise otsustamisel kõiki sättes eraldi väljatoodud asjaolusid ning lisaks veel neid, mida märgitud ei ole, kuna säte toob esile vaid näidisloetelu otsustamise aluseks olevatest asjaoludest. VÕS § 140 lg 1 ei väljendu selge seisukoht selle kohta, kas mõni, ja kui jah, siis milline normis sätestatud eeldus omab suuremat tähtsust kahjuhüvitise vähendamise otsustamisel ning milline peaks olema esile toodud asjaolude omavaheline suhe selleks, et kahjuhüvitise vähendamine oleks põhjendatud.

Hollandi õiguskirjanduse kohaselt sätestab BW art 6:109 kolm olulist kriteeriumit kahjuhüvitise vähendamise otsustamiseks, kuid ka teised asjaolud võivad olla olulised kahjuhüvitise vähendamise otsustamiseks.²⁰²

Võlaõigusseaduse kommenteeritud väljaanne toob esile, et kohustatud isiku suhtes äärmiselt ebaõiglaseks või muudel põhjustel mõistlikult vastuvõtmatuks võib teatud juhtudel pidada seda, kui inimene peab äärmiselt suure kahju hüvitamise kohustuse tõttu jääma eluks ajaks pankroti- ja täitemenetluse normide alusel tagatava elatusmiinimumi piirile. Seetõttu ei tuleks totaalrestitutsiooni põhimõtet kohaldada nt juhul, kui see tooks kaasa isiku vastutuse sellises ulatuses, et ta ei suudaks elu lõpuni sellest kohustusest vabaneda.²⁰³

Kuigi selgesõnaliselt seda märgitud ei ole, võib asuda seisukohale, et kommentaaride autor peab eelnimetatud sõnastuse tõttu kõige tähtsamaks kahju hüvitamise vähendamise aluseks olevaks asjaoluks kahjutekitanu majanduslikku olukorda.

Kuigi VÕS § 140 lg-st 1 ei nähtu otseselt, et majanduslik olukord on tähtsaim eeldus kahju hüvitamise vähendamiseks, on ka käesoleva töö autor veendunud, et majanduslik olukord on üks tähtsamaid asjaolusid kahju hüvitise vähendamise otsustamisel. Võib isegi

²⁰² P. Busch. et al. The Principles of European Contract Law and Dutch Law: A Commentary. 2000, p 408.

²⁰³ P. Varul. jt. Osutatud töö (2006), lk 490-491.

öelda, et ilma kahju hüvitamiseks kohustatud isikule majanduslikult raske olukorra võimaluse saabumiseta ei ole võimalik kahjuhüvitist vähendada.

Teisteks olulisteks asjaoludeks on süü – tahtlus ja raske hooletus üldjuhul välistavad kahjuhüvitise vähendamise võimaluse vastavalt eelpooltoodule. Samuti välistab kahjuhüvitise vähendamise võimaluse tõenäoliselt asjaolu, et kahju on tekitatud lepingulise kohustuse rikkumisega. Seega on autor seisukohal, et kui üks VÕS § 140 lg-s 1 lahtises loetelus märgitud asjaoludest välistab kahjuhüvitise vähendamise võimaluse, puudub vajadus hinnata teisi asjaolusid. Kahjuhüvitise vähendamist võimaldavad ülejäänud asjaolud omavad autori arvates tähendust ainult hüvitise vähendamisel summa suuruse kindlaksmääramisel. Eraldiseisvana sättes loetletud asjaoludest ei õigusta nad hüvitise vähendamist.

4. Tõendamiskoormis

VÕS § 140 lg-st 1 nähtuvalt ei ole seadusandja pidanud vajalikuks piirata kahju hüvitise vähendamise otsustamist, sidudes selle õiguse kasutamise võimaluse poole taotlusega, nii nagu näiteks sätestab VÕS § 162 lg 1, mille kohaselt võib kohus leppetrahvi maksmiseks kohustatud lepingupoole nõudmisel vähendada leppetrahvi, kui tasumisele kuuluv leppetrahv on ebamõistlikult suur.

Ilmselt tulenevalt sellest, et VÕS §-s 140 lg 1 puudub konkreetne viide kohtu õigusele kahju hüvitist vähendada ainult kohustatud poole taotlusel, ongi Eesti õiguskirjanduses väljendatud, et VÕS §-s 140 lg 1 toodud kahjuhüvitise vähendamise võimalust saab kohus kasutada omal algatusel, st sõltumata kahju tekitaja vastavast taotlusest.²⁰⁴

Käesoleva töö autor leiab, et väitesse, mille kohaselt saab kohus VÕS § s 140 lg 1 toodud kahjuhüvitise vähendamise võimalust kasutada omal algatusel, tuleb suhtuda kriitiliselt. Kahju hüvitamise nõude esitamisel peab hageja üldjuhul tõendama kohustuse rikkumise, oma kahju ning põhjusliku seose rikkumise ja kahju vahel.²⁰⁵ Vastutuse või süü puudumise aluseks olevatele asjaoludele peab tuginema kostja, samuti on kostja kohustus vastavalt VÕS §-le 103 lg 1 ja § 1050 lg 1 tõendada vastutuse või süü puudumist.

Üldreeglina saab ainult kahjuhüvitise tasumiseks kohustatud isikul olla ülevaade sellest, kas taotletav ja tõenäoliselt väljamõistetav kahjuhüvitis oleks asjaolusid arvestades tema jaoks äärmiselt ebaõiglane või muudel põhjustel mõistlikult vastuvõtmatu. Seetõttu on käesoleva töö autor seisukohal, et kohustatud isik peab VÕS § 140 lg 1 kohaldamiseks asjakohased väited ise esile tooma ja neid ka tõendama. Seda seisukohta toetab ka Šveitsi õiguskirjanduses avaldatu. Nii on osutatud, et kahju tekitaja kohustus on tõendada kahjuhüvitise väljamõistmisel temale tekkida võivat rasket olukorda.²⁰⁶ Tallinna Ringkonnakohtu 26.03.2010.a otsuses asus kohus seisukohale, et kohtul ei ole antud juhul alust teha järeldust, et hageja poolt nõutava kahjuhüvitise kostja kanda jätmise oleks äärmiselt ebaõiglane ja mõistlikult vastuvõetamatu nagu kostja apellatsioonkaebuses väidab. Apellatsioonkaebuses esitatud paljasõnalist väidet kostja pankrotistumise kohta

²⁰⁴ Ibd, lk 491.

²⁰⁵ Ibd, lk 369.

²⁰⁶ R. Brehm. Osutatud töö, S 146.

ringkonnakohus ei arvesta.²⁰⁷ Sellega väljendas apellatsioonikohus sisuliselt, et isik, kes VÕS §-140 lg-le 1 tugineb, peab sätte kohaldamiseks vajalikke asjaolusid tõendama. Harju Maakohtu 08.12.2009.a otsuse kohaselt jättis kohus kahjuhüvitise vähendamata, kuna vaatamata kohtu ettepanekule ei esitanud kostja tõendeid selle kohta, et tal on kaks väikest last ja puuduvad sissetulekud.²⁰⁸ Otsuse põhjendusest tuleneb, et ka Harju Maakohus ei pidanud võimalikuks kahjuhüvitist vähendada kostja paljasõnaliste väidete alusel.

Autori seisukohta toetab ka asjaolu, et kohtunikul puudub absoluutne kaalutusõigus.²⁰⁹ Kaalutusotsuse langetamisel on teatud piirangud ja protseduurid, mida kohtunik peab järgima. Põhiline on kohustus olla neutraalne, kohtunik peab kohtlema kõiki pooli võrdselt ja andma neile võrdse võimaluse. Tal ei tohi olla mitte mingisugust isiklikku huvi seoses lõpptulemusega. Ta peab andma pooltele võimaluse oma argumendid välja öelda, kaalutus peab põhinema tõenditel, mis kohtunikule esitatakse.²¹⁰

TsMS § 5 lg 1 kohaselt menetletakse hagi poolte esitatud asjaolude ja taotluse alusel, lähtudes nõudest ning lg 2 kohaselt on pooltel võrdne õigus ja võimalus oma nõuet põhjendada ja vastaspoole esitatud ümber lükata ning sellele vastu vaielda. Pool määrab ise, mis asjaolud ta oma nõude põhjendamiseks esitab ning milliste tõenditega neid asjaolusid tõendab.

Poolte kohustust esitada kohtule vaidluse lahendamiseks asjaolud, taotlused ja tõendid leevendab kohtu selgitamiskohustus TsMS § 351 lg 1 ja lg 2 järgi ning kohtu võimalus teha pooltele ettepanek täiendavate tõendite esitamiseks TsMS § 230 lg 2 järgi. TsMS § 348 lg 2 kohaselt tuleb kohtul hoolitseda selle eest, et asja arutatakse ammendavalt ja edasi lükkamata. Riigikohus on oma 17.12.2008.a otsuses selgitanud, et asja ammendava arutamise kohustus tähendab muu hulgas kohtu kohustust selgitada pooltele asjas tõendamist vajavaid asjaolusid ning asjaolude tõendamise koormust.²¹¹

Kuivõrd kohus peab andma mõlemale vaidlevale poolele võrdsed võimalused esitada vaidluse lahendamiseks olulisi asjaolusid ning tõendeid, tekib küsimus kohtu

²⁰⁷ Tallinna Ringkonnakohtu 26.03.2010.a otsus tsiviilasjas nr 2-07-26875.

²⁰⁸ Harju Maakohtu 08.12.2009.a otsus tsiviilasjas nr 2-08-81392.

²⁰⁹ A. Barak. *Judicial Discretion*. London 1989, p 19.

²¹⁰ *Ibd*, p 22.

²¹¹ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 17.12.2008.a. otsus nr 3-2-1-114-08, p 14. – RT III 2008, 52, 364.

selgitamiskohustuse piiridest juhul, kui kohustatud isik ise ei esita väidet selle kohta, et tema jaoks oleks kahjuhüvitise tasumine täies ulatuses äärmiselt ebaõiglane või mõistlikult vastuvõetamatu.

Käesoleva töö autor on seisukohal, et juhul, kui kohtul on informatsiooni selle kohta, et esinevad asjaolud (poolte majanduslik seisund on ilmselgelt ebavõrdne; kostja tugineb süü puudumisele, kuid kohtu arvates jääb see tõenäoliselt tõendamata jne), millest tulenevalt võiks järeldada, et kohustatud poolel oleks põhjendatud tugineda VÕS §-le 140 lg 1, siis tuleks kohtul kohustatud isikule seda ka selgitada. TsMS § 351 lg 1 järgi peab kohus arutama menetlusosalisega vaidlusaluseid asjaolusid ja suhteid vajalikus ulatuses nii faktilisest kui ka õiguslikust küljest. Riigikohus osutas oma 17.12.2009.a otsuses, et kui kohus soovib kohaldada seadust, mis seab menetlusosalised olulisel määral uude protsessuaalsesse positsiooni, tuleb seda menetlusosalistega arutada ja anda neile võimalus esitada oma seisukohad ja vajadusel ka tõendid.²¹²

Harju Maakohtu 03.08.2010.a otsusest nähtuvalt märkis kostja esindaja kohtuvaidluste raames, et kostja on kurt, tema ülalpidamisel on kolm väikest last (kaks neist erivajadustega) ning neljas kohe sündimas. Kohus möönis, et põhimõtteliselt võiks poolte majanduslik seisund ja ülalpeetavate arv muude tähtsust omavate asjaolude kontekstis anda kohtule võimaluse VÕS § 140 lg 1 kohaldamiseks. Samas ei toonud kostja kõiki mainitud asjaolusid sisulisel arutelul välja, väiteid esitati ainult selle kohta, et kostja on kurtumm. Kohus jättis seetõttu kahjuhüvitise vähendamata.²¹³ Kuna nimetatud kohtuasjas tugines kostja süü puudumisele VÕS § 1050 lg 2 järgi alles kohtukõnes ning VÕS § 140 lg 1 kohaldamise aluseks olla võinud asjaoludele tugineda peale sisulise arutamise lõppu, siis ei olnudki kohtul võimalik selgitamiskohustust täita.

Kuigi Harju Maakohtu 03.08.2010.a otsusest nähtuvalt ei esitanud kostja taotlust VÕS § 140 lg 1 kohaldamiseks, tuleb otsuse sisalduvat lõppjäreldust kahjuhüvitise vähendamata jätmise kohta pidada õigeks. TsMS § 402 lg 2 järgi võib kohtukõnes viidata üksnes asja sisulisel arutamisel esiletoodud asjaoludele ja kohtuistungil uuritud tõenditele. Küsitav on siiski see, kas kohus ilma taotluseta üldse oleks pidanud VÕS § 140 lg 1 kohaldamise kohta oma seisukohta andma. Otsusest nähtuvalt kostja sellesisulist taotlust ei esitanud.

²¹² Riigikohtu Tsiviilkolleegiumi 17.12.2009.a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-137-09, p 12. – RT III 2010, 1, 3.

²¹³ Harju Maakohtu 03.03.2010.a otsus tsiviilasjas nr 2-05-15519

Tuleb siiski märkida, et Soome kohtupraktika kohaselt on kohus vähendanud kahjuhüvitist ka ilma kohustatud isiku taotluseta. Viidatud seisukoht tuleneb lahendist, kus kahju hüvitamiseks kohustatud isik kahjuhüvitise vähendamist ei taotlenud, kuid ta tugines süü puudumisele. Kohus leidis siiski, et isik on vastutav, kuid vähendas omal algatusel kahju hüvitist.²¹⁴

Autor on seisukohal, et taolisel viisil ei ole Eestis võimalik kohtuvaidlust lahendada. Süü puudumisele tuginemisel VÕS § 1050 lg 2 järgi hinnatakse, kas objektiivsete hoolsusnormide rikkumine kahju tekitaja poolt on subjektiivselt vabandata. Majanduslik olukord ei saa VÕS § 1050 lg 2 järgi olla süü hindamisel üheks asjaoluks. VÕS § 140 lg 1 järgi on aga majanduslik olukord üks olulisematest asjaoludest, mis kahjuhüvitise vähendamise otsustamisel tähtsust omab. TsMS § 436 lg 3 järgi võib kohus tugineda otsust tehes üksnes tõenditele, mida pooltel oli võimalik uurida, ja asjaoludele, mille kohta oli pooltel võimalik oma arvamust avaldada, lg 4 järgi ei või otsust tehes kohus tugineda asjaolule, mida ei ole menetluses arutatud. Seega tuleb asuda seisukohale, et isegi kui kostja tugineb süü puudumisele, ei saa kohus otsust tehes omal algatusel hakata hindama kahjuhüvitise vähendamise võimalust VÕS § 140 lg 1 alusel.

TsMS § 230 lg 1 sätestatud üldreegli kohaselt peab kumbki pool hagimenetluses tõendama neid asjaolusid, millele tuginevad tema nõuded ja vastuväited.

Seega peab kahju hüvitamiseks kohustatud pool tõendama oma väidet, et esinevad asjaolud, mis on kahjuhüvitise vähendamise aluseks. Kuna kahju hüvitamiseks kohustatud isiku peamiseks argumendiks kahjuhüvitise vähendamise taotluse esitamisel võib siiski lugeda tema kehva majanduslikku seisundit, millest tulenevalt oleks täies ulatuses kahjuhüvitise väljamõistmine tema jaoks ebaõiglane, siis tekib küsimus, kuidas saab kohus kindlaid andmeid kohustatud isiku varalise seisundi kohta.

Põhimõtteliselt võib esineda juhus, kus kohustatud isiku sooviks on näidata, et ta on majanduslikult vähekindlustatud, et kahjuhüvitist vähendataks võimalikult suurel määral.

²¹⁴ Soome kõrgema kohtu 21.08.1981.a otsus nr 1981 II 102

Soome kohtupraktikas on esinenud juhtumeid, kus kahju hüvitamiseks kohustatud isiku varalise olukorra väljaselgitamine on olnud puudulik.²¹⁵ Siiski peaks selle probleemi ületamise initsiatiiv tulema käesoleva töö autori arvates kahjustatud isikult, sest tema eesmärk on saavutada kogukahju hüvitamine. Kui kahjustatud isikule teadaolevalt on kahju hüvitamiseks kohustatud isiku varaline seisund tunduvalt parem, kui isik seda ise väidab, siis saab ta kohtu kaudu (pangakonto väljavõtted, registrites olemasolev vara jne) taotleda dokumentide väljanõudmist vastavalt TsMS § 236 lg 2 järgi, mis sätestab, et kui tõendit esitada sooviv menetlusosaline ei saa tõendit ise esitada, võib ta taotleda kohtult tõendite kogumist.

Käesolevas töös väljendatud seisukohta, mille kohaselt tuleb kriitiliselt suhtuda väitesse, et kohus saab VÕS §-s 140 toodud kahjuhüvitise vähendamise võimalust kasutada omal algatusel, toetab ka TsMS-s 24. peatükis sätestatud tõendite esitamise regulatsioon. Nimelt võimaldab TsMS kohtul nõuda omal algatusel dokumente välja, kuid see on piiratud ainult teatud vaidlustega. Nii sätestab TsMS § 230 lg 4, et abieluasjas ja põlvnemisasjas, samuti lapse huve puudatavas vaidluses ja hagita menetluses võib kohus tõendeid koguda omal algatusel, kui seadusest ei tulene teisiti. Seega ei võimalda ka menetlust reguleerivad sätted kohtu initsiatiivi eelpool väljendatud moel vaidlusesse sekkumiseks.

Asjaolu, et kahju põhjustaja rahalist olukorda ei saa kohus ise kontrollida isegi siis, kui kahju tekitajale tekkiv „raske olukord“ on õiguslik küsimus, on väljendatud ka Šveitsi õiguskirjanduses²¹⁶ ja kohtupraktikas.²¹⁷

Seega tuleb asuda lõplikule seisukohale, et omal algatusel ei ole kohtul võimalik kahjuhüvitist vähendada. Taotlus tuleb esitada isikul, kes kahjuhüvitise vähendamist soovib. Kui taotlust ei esitata, ei välista see kohtu selgitamiskohustust juhul, kui kohtul on andmeid, et täies ulatuse kahjuhüvitise väljamõistmine on kohustatud isiku jaoks ebaõiglane.

²¹⁵ M. Hemmo, L. Kartio, A. Saarnilehto. Osutatud töö, s 566.

²¹⁶ R. Brehm. Osutatud töö, s 146.

²¹⁷ Šveitsi Föderalkohtu otsus nr 79 11 350 S. 355

Kokkuvõte

Kahjuhüvitise vähendamine on lahutamatult seotud kahju hüvitamise põhimõtetega. VÕS § 140 lg 1 kohaldamisele eelneb kahjustavast sündmusest kahjustatud isikule tekkinud kahju väljaselgitamine ning konkreetses suuruses kahjuhüvitise tasumise kohustuse tuvastamine kahju hüvitamiseks kohustatud isiku poolt. Alles peale seda on võimalik asuda välja selgitama, kas esinevad asjaolud, mis on kahjuhüvitise vähendamise aluseks. Eeltoodust tulenevalt pidas autor käesolevas töös vajalikuks käsitleda ka kahju hüvitamise üldpõhimõtteid.

Kahju hüvitamise õiguses on oluline küsimus selle kohta, mida loetakse konkreetses õiguskorras kahjuks. VÕS §-is 128 sätestatakse hüvitatava kahju liigid. Täpsustades, mis on kahju, seotakse näiteks kahju olemasolu määratlemata õigusmõistega „mõistlikud kulud“. Kuivõrd kahju ei ole midagi õigusväliselt kindlaksmääratud, mida õiguskord tunnustama peab, pidas autor vajalikuks käsitleda kahju olemasolu VÕS § 128 järgi sellest vaatenurgast, kas varalisel kahjul on olemas turg või ei ole (kommertsialiseerumistees). Autor jõudis järeldusele, et varaline kahju võib esineda nii juhul, kui hüvel, mida kahjustati, on turuväärtus olemas kui ka turuväärtuse puudumise korral.

Kahju hüvitamise eesmärgi sisustamiseks käsitles autor restitutsiooni, preventsiiooni ning karistuslike kahjuhüvitiste võimalikkust Eesti õiguses. Restitutsioon toimub selle kaudu, et taastatakse olukord, mis oli kahjustatud isikul enne kahjustava sündmuse toimumist. Kahju hüvitamise õigusliku reguleerimise kaudu toimub käitumisviiside mõjutamine ning see kannab preventsioonilist eesmärki. Eripreventsiooniks peetakse mõju, mille tagajärjel väldivad isikud kahjutekitamist hirmu tõttu, kuna kahju tekitamise tagajärjel tuleb tasuda kahjuhüvitis. Üldpreventsiooniks peetakse mõju, mille tõttu väldivad isikud kahjutekitamist, kuna ühiskond mõistab teisi isikuid kahjustava käitumise hukka.

Eesti kahju hüvitamise õiguses kehtib senini põhimõte, et kahju hüvitamise eesmärgiks ei ole kohustust rikkunud poole karistamine. Seda põhimõtet väljendab VÕS § 127 lg-s 5, mille kohaselt tuleb kahjuhüvitisest maha arvata igasugune kasu, mida kahjustatud isik sai kahju tekitamise tagajärjel, eelkõige tema poolt säästetud kulud, välja arvatud juhul, kui kasu mahaarvamine oleks vastuolus kahju hüvitamise eesmärgiga. Siiski on viimasel ajal

seoses ringhäälinguseaduse, kriminaalmenetluse seadustiku, tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja võlaõigusseaduse muutmise seaduse eelnõuga tõusetunud küsimus, kas Anglo-Ameerika õigusele iseloomulik karistuslike kahjuhüvitiste väljamõistmine on kavas sätestada võlaõigusseaduses. VÕS § 127 lg 1 kavatsetakse hetke eelnõu järgi muuta nii, et sättele lisatakse: „Esimeses lauses sätestatu ei välista, et kahju hüvitamise eesmärgiks on ka mõjutada kahju tekitajat hoiduma edasisest kahju tekitamisest“.

Kuigi karistuslike kahjuhüvitiste sätestamist viidatud eelnõu seletuskirjas eitatakse, on käesoleva töö autor seisukohal, et muul viisil ei ole võimalik plaanitavat regulatsiooni põhjendada. Preventsiooniline eesmärk sisaldub juba kehtivas kahju hüvitamise regulatsioonis. Autor on seisukohal, et karistuslike kahjuhüvitiste kehtestamine Eesti võlaõigusseaduses ei ole kohane. Esiteks on karistuslike kahjuhüvitiste sätestamine vastuolus asjaoluga, et kriminaalmenetluses ja tsiviilkohtumenetluses on erinevad tõendamisstandardid ning tõendamisreeglid. Teiseks ei ole millegagi tõendatud, et karistuslikud kahjuhüvitised loodetud eesmärki, vältida kahju tekitamist, saavutavad. Kolmandaks leidis autor, et eelnimetatud eelnõus märgitud eesmärgi saavutamiseks ei ole vaja karistuslike kahjuhüvitiste regulatsiooni, kuivõrd soovitud eesmärgini on võimalik jõuda ka teisel viisil. Kehtiva võlaõigusseaduse üldsätete järgi on mittevahalise kahju eest rahalise hüvitise väljamõistmine võimalik vaid erandlikel juhtudel. Kahjustatud isiku kasuks mittevahalise kahju väljamõistmise hõlbustamise tagajärjeks on autori arvates väljamõistetavate hüvitiste suurenemine. Seadusandaja tahtena väljendatud senise regulatsiooni leevendus ja eeldus, et teatud õigushüvede kahjustamisel mittevahaline kahju tekib, on sellele selgeks signaaliks.

Võlaõigusseaduse § 140 lg 1 sätestatakse, et kohus võib kahjuhüvitist vähendada, kui kahju hüvitamine täies ulatuses oleks kohustatud isiku suhtes äärmiselt ebaõiglane või muudel põhjustel mõistlikult vastuvõtmatu. Seejuures tuleb arvestada kõiki asjaolusid, eelkõige vastutuse iseloomu, isikutevahelisi suhteid ja nende majanduslikku olukorda.

Sellisenä viiendatud õigus kahjuhüvitise vähendamiseks piirab oluliselt Põhiseaduse (PS) §-s 25 sätestatud, mille kohaselt on igäihei õigus talle ükskõik kelle poolt õigusvastaselt tekitatud moraalse ja materiaalse kahju hüvitamisele. Taoline piiramine tekitab küsimuse milline on PS §-s 25 sätestatud põhiõigusega kollideeruv põhiõigus või muu põhiseaduslikku järku õigusväärus, mis proportsionaalse hindamise kaudu õigustaks PS §-

s 25 sätestatud põhiõiguse riivet. Autor on seisukohal, et selleks on PS §-s 10 sätestatud sotsiaaliigi põhimõttest tulenev põhiõigus. PS § 25 järgi on põhiõiguse kandjal õigus nõuda regulatsiooni, mille kaudu ta saab temale tekitatud kahju hüvitatud. Kahju hüvitamiseks kohustatud isikul tekib juhul, kui ta kahju hüvitamise tagajärjel majanduslikult laostuks, õigus nõuda riigilt abi puuduse korral. Tal on õigus inimväärikale elule ja õigus vabale eneseteostusele, mida majanduslike võimaluste puudumine piirab.

Põhiõiguste kataloogis tekib põhiõiguste vahel alati kollisioone. Need tekivad juhul, kui ühe põhiõiguse kandja põhiõigust riivatakse teise põhiõiguse kandja põhiõiguse realiseerimise tõttu. Riive on põhjendatud ainult siis, kui see on püstitatud eesmärgi saavutamiseks sobiv, vajalik ning mõõdukas.

Autor leidis, et riive õigustus puudub, kui VÕS § 140 lg 1 alusel vähendada kahjuhüvitist nii, et hüvitis jääb täielikult välja mõistmata. Riive on põhjendatud ning kahjuhüvitist on võimalik vähendada juhul, kui kahjustatud isiku elustandard kahjuhüvitise vähendamise tagajärjel ei muutu. Kahjustatud isiku vajadus kahjuhüvitise saamiseks taandub kahju hüvitamiseks kohustatud isiku vajaduse ees. Riive on õigustatud, kui kõik VÕS § 140 lg 1 lahtises loetelus kahjuhüvitise vähendamist võimaldavad asjaolud annavad aluse arvata, et kahju hüvitamiseks kohustatud isiku jaoks on kahju täielik väljamõistmine äärmiselt ebaõiglane.

VÕS § 140 lg 1 kohaldamisel tekib küsimus, kas säte võimaldab kohtunikul kaalutusõigust teostada ehk kas tegemist on üldse kaalutusnormiga. Väga lihtsalt sõnastatuna on kaalutlemise eesmärgiks teha otsustus, mis konkreetsete eluliste asjaolude esinemise korral oleks õiglane. Seejuures tuleb teha valik paljude samal ajal seaduslike otsuste vahel. Segamini ei saa ajada määratlemata õigusmõistete tõlgendamist ja kaalutlemist. Teatud juhtudel on kohtuniku kaalutusõigus reguleeritud seaduses otseselt, kuid teatud juhtudel võivad selleks õigustuse anda seaduses kasutatud formuleeringud nagu „võib“, „peab“ või „tuleb“. Autori arvates ei ole kaalutusõiguse definitsioonist lähtuvalt võimalik väita, et VÕS 140 lg 1 võimaldab teha kaalutusotsust, st kas hüvitist vähendada või mitte, kuigi seadus kasutab väljendit „kohus võib kahjuhüvitist vähendada“. Juhul, kui esinevad asjaolud kahjuhüvitise vähendamiseks, on kohtul kohustus kahjuhüvitist vähendada.

VÕS § 140 lg 1 järgi tuleb kahjuhüvitise vähendamise otsustamisel arvestada kõiki asjaolusid, mille tõttu oleks kahjuhüvitise täielik väljamõistmine kahju hüvitamiseks kohustatud isikult äärmiselt ebaõiglane, kuid eelkõige vastutuse iseloomu, isikutevahelisi suhteid ja poolte majanduslikku olukorda.

Majanduslik olukord kahjuhüvitamise vähendamise aluseks oleva asjaoluna võib mitmest küljest tähtsust omada. Tähtis on kahjustatud isiku majanduslik olukord. Autor on seisukohal, et kahjustatud isiku vajadus kahjuhüvitise saamiseks taandub kahju hüvitamiseks kohustatud isiku vajaduse ees vähendada kahjuhüvitist. Kahjustatud isiku majandusliku olukorra arvestamisel tuleb lähtuda kahjustatud sündmuse eelsest isiku elustandardist. Kahju hüvitamiseks kohustatud isiku vajadusele kahjuhüvitise vähendamiseks viitab tema elustandardi langus alla miinimumstandardi, st. olukord, kui isik langeks peale hüvitise täies ulatuses tasumist sotsiaalabi vajajate hulka. Autori arvates ei ole põhjendatud hüvitise vähendamine, kui isik on juba maksejõuetu. Kui kahjuhüvitise mõistlik vähendamine väldib pankrotistumist on kahjuhüvitise vähendamine põhjendatud.

Üheks poolte majanduslikku olukorda iseloomustavaks teguriks, mida tuleb hüvitise vähendamisel arvesse võtta on kindlustuse olemasolu. Seejuures ei oma tähtsust mitte poliisi olemasolu, vaid kindlustusandja reaalse hüvitise maksmise kohustuse olemasolu. Hüvitise maksmata jätmine võib oluliselt mõjutada kindlustusvõtja majanduslikku olukorda, seega ei väljenda ainuüksi kindlustusleping piisavalt poolte majanduslikku olukorda. Autori arvates tuleb eristada kindlustuslepingu olemasolu kahjustatud isiku ja kahju hüvitamiseks kohustatud isiku vahel. Kui kahjustatud isik ei nõua mingil põhjusel oma kindlustusandjalt hüvitist, siis on kaheldav kas see asjaolu saaks soodustada kahjuhüvitise vähendamist. Isegi juhul, kui kahjustatud isik oleks kindlustusjuhtumi tõttu kindlustusandjalt hüvitist saanud, läheks kindlustusandjale regressi korras üle nõue kahju hüvitamiseks kohustatud isiku vastu. Autor seisukohal, et kindlustuse puudumine võiks teatud juhtudel piirata kahjuhüvitise vähendamist. Eelkõige kehtib see seisukoht olukorras, kus seadus kohustab sõlmima vastutuskindlustuse. Kahju tekitamist ja vastutuskindlustuse sõlmimata jätmist peaks sellisel juhul vaatlema seotult, kui kahju hüvitamiseks kohustatud isik taotleb hüvitise vähendamist oma halva majandusliku olukorra tõttu.

Vastutuse iseloomu, kui üht asjaolu mis kahjuhüvitise vähendamise otsustamisel kuulub arvestamisele, tuleb autori arvates käsitleda esiteks eristades riskivastutust ja süülist

vastutust ning seejärel eristades süü vorme. Riskivastutus võimaldab kahju hüvitamise nõude rahuldamist kergemini võrreldes süülise vastutusega. Seda tuleb arvesse võtta kahjuhüvitise vähendamise otsustamisel. Kui normi eesmärgiks on hõlbustada kahjunõude rahuldamist, peaks kahjuhüvitise vähendamise võimalus olema piiratum.

Autor on seisukohal, et tahtlikult kahju tekitamise korral ei ole kahjuhüvitist võimalik vähendada ning selline võimalus on ebatõenäoline ka raske hooletuse korral. VÕS normide järgi ei ole võimalik vastutust piirata või välistada tahtlikult tekitatud kahju korral. Seepärast tuleb sellest põhimõttest lähtuda ka kahjuhüvitise vähendamise otsustamisel.

Hoolimata VÕS § 140 lg 1 paiknemisest seaduse üldsätetes on autor seisukohal, et üldreeglina ei ole lepingulise kohustuse rikkumise puhul kahjuhüvitise vähendamine võimalik. Võlaõigusseaduse lepingulise vastutuse üldreeglis on eeldus, et kohustatud pool garanteerib täitmise, sõltumata takistustest, mis lubaduse täitmisele ette võivad tulla ning sellest tulenevalt vastutab võlgnik üldjuhul alati oma kohustuste rikkumise eest. VÕS § 127 lg-tes 2 ja 3 sätestatakse, et kahju hüvitise arvestamisel tuleb lähtuda rikutava kohustuse eesmärgi ning kahju ettenähtavuse reeglist. Nendest asjaoludest lähtuvalt on autor seisukohal, et lepingulise kohustuse rikkumisel on kahjuhüvitise vähendamise võimalus ebatõenäoline.

VÕS § 140 lg-st 1 nähtuvalt ei ole seadusandja pidanud vajalikuks piirata kahjuhüvitise vähendamise otsustamist, sidudes selle õiguse kasutamise võimaluse poole taotlusega. Autor on seisukohal, et hüvitise vähendamist peab pool taotlema. Üldreeglina saab ainult kahjuhüvitise tasumiseks kohustatud isikul olla ülevaade sellest, kas taotletav ja tõenäoliselt väljamõistetav kahjuhüvitis on asjaolusid arvestades tema jaoks äärmiselt ebaõiglane või muudel põhjustel mõistlikult vastuvõtmatu. Siiski on autor seisukohal, et kui kohtul on teada asjaolude esinemine, millest tulenevalt on kahjuhüvitise vähendamise taotluse esitamine põhjendatud, siis kohtu selgitamiskohustuse raames tuleks selle õiguse kasutamise võimalusele osutada.

Kokkuvõttes tuleb käesoleva töö autori arvates VÕS § 140 lg 1 sätestatud kahju hüvitise vähendamise eesmärgiks pidada õiglase lahendi saavutamist. Eesmärgiks on tasakaalustada kahju hüvitamisest tulenevat võimalikku ebaõiglust, lähtudes muu hulgas sellest, et isikute tegutsemisega kaasneb alati teatud riskide realiseerumise võimalus. Õiglast lahendit on

võimalik saavutada ainult õigluse ideest ja mõistlikkusest lähtudes, see aga nõuab piisavat paindlikkust, sest iga individuaalse vaidluse puhul võib tähtsust omavate asjaolude tasakaal muutuda.

Summary

The main aim of this Master's thesis is to analyse whether subsection 1 of section 140 of the Law of Obligations Act is in concordance with the constitution and to discuss the court's discretion limits. Also, to try to provide meaning for indeterminate legal concepts like "grossly unfair", "reasonably unacceptable" through analysing all circumstances, provided in the open list of subsection 1 of section 140 of the Law of Obligations Act, that are considered as basis for reducing the compensation for damage.

Reduction of compensation for damage is inseparably related with the principles of compensation for damage. The application of subsection 1 of section 140 of the Law of Obligations Act is preceded by the determination of incurred losses to an injured person and the determination of compensation for damage obligation for compensation for damage by the obligated person.

In compensation for damage legislation one important topic is the issue of what is considered as damage in this specific legal order. Types of compensable damage are provided in section 128 of the Law of Obligations Act. By determining the damage, for example the existence of damage is bound with an indeterminate legal concept "reasonable expenditure". Insofar as damage is not determined in a non-regulatory manner, which a legal order must recognise, the author considered it necessary to analyse the existence of damage, pursuant to section 128 of the Law of Obligations Act, from the perspective of whether the material damage has market value or not (commercialisation thesis).

To provide meaning for the aim of compensation for damages, the author analysed the possibility of restitution, prevention and punitive damages in Estonian law. Restitution occurs when the situation that the injured person had, before the damaging event took place, is restored. Behaviour influence takes place through regulation of compensation for damage and this has preventative aim. Special prevention is an impact due to which persons avoid causing damage because of fear, as compensation for damage is payable if damage is caused. General prevention is an impact due to which persons avoid causing damage because the society condemns behaviour that damages other persons.

The principle, that the aim of compensation for damage is not the penalisation of the person who violated an obligation, is still valid in Estonian law of compensation for damage. Still, recently in connection with Broadcasting Act, Code of Criminal Procedure, Code of Civil Procedure and draft Act to amend the Law of Obligations Act an issue has been raised, whether future plans include the provision of ordering punitive damages, which is characteristic to Anglo-American law, into the Law of Obligations Act.

Although in the explanatory report of the referred draft, the provision of compensation for damage is denied, the author of this thesis claims that it is impossible to explain the regulation to be planned in any other way. Preventative aim is included in the valid regulation of compensation for damage. The author claims that the establishment of punitive damages in Estonian Law of Obligations Act is not appropriate. Firstly, provision of punitive damages contradicts the fact that there are different standards of proof and rules of proof in criminal procedure and civil procedure. Secondly, it has not been proved that punitive damages are successful in achieving expected objective, which is the prevention of causing damages. Thirdly, the author discovered that to achieve the objective, described in the aforementioned draft, there is no need for a regulation of punitive damages, as it is possible to achieve the desired objective with other means.

The right to reduce compensation for damage, described in subsection 1 of section 140 of the Law of Obligations Act, infringes significantly the right in section 25 of the Constitution, according to which everyone has a right to compensation for moral and material damage, caused by anyone unlawfully. Therefore a question arises, which is the fundamental right or other legal value of constitutional category, colliding with the fundamental right provided in section 25 of the Constitution, that through proportional evaluation would justify the infraction of the fundamental right in section 25 of the Constitution. The author claims that it is the fundamental right, arising from the principle of social state, provided in section 10 of the Constitution. Pursuant to section 25 of the Constitution, subject of a fundamental right has the right to demand regulation, by which the damage that was caused to the subject will be compensated. If the obligor who is to compensate for the damage would become bankrupt after compensating for the damage, the person would have a right to demand help from the state in case of need. The person has a right to a dignified life and a right to free self-realisation which are restricted by lack of economic opportunities.

Collisions always occur between fundamental rights in catalogue of fundamental rights. These occur when a fundamental right of a subject of a fundamental right is infringed due to the realisation of a fundamental right of another subject of a fundamental right. Infraction is justified only if it is suitable, necessary and moderate to achieve an established objective.

The author discovered that there is no justification for infraction if on the basis of subsection 1 of section 140 of the Law of Obligations Act the compensation for damage is reduced so, that compensation is not ordered to the full extent. Infraction is justified and it is possible to reduce the compensation for damage, if the living standard of the injured person does not change due to the reduction of the compensation for damage. The need of an injured person for receiving compensation for damage becomes less important before the need of the person with an obligation of compensation for damage. The infraction is justified when all circumstances, in the open list of subsection 1 of section 140 of the Law of Obligations Act, that enable the reduction of compensation for damage, state simultaneously that for the person with the obligation of compensation for damage, an order of complete compensation is extremely unjustified.

During the application of subsection 1 of section 140 of the Law of Obligations Act an issue emerges, whether the provision enables the judge to exercise discretion, or in other words, whether it is a discretionary provision at all. Simply said, the objective of discretion is to make a decision that would be justified when specific vital circumstances occur. At the same time there has to be a choice between many simultaneously legal decisions. Interpretation and discretion of indeterminate legal concepts cannot be confused. In some specific cases the judge's discretion is directly regulated in the law but in some specific cases the justification is provided by formulations used in the law, like "can" or "must". It is the opinion of the author that based on the definition of discretion it cannot be claimed that subsection 1 of section 140 of the Law of Obligations Act enables to make a discretion decision, i.e. whether to reduce the compensation or not, although the following expression "the court can reduce the compensation for damage" is included in the law. If there are circumstances that allow reducing the compensation for damage, the court has an obligation to reduce the compensation for the damage.

Economic situation as a basic circumstance for reducing compensation for damage can be important from many aspects. The economic situation of the injured person is important. The need to reduce the compensation for the damage of a person with an obligation to compensate for damage is indicated by a drop of a living standard below minimum level, meaning a situation when the person would have to start applying social aid after paying off the compensation completely. It is the opinion of the author that compensation reduction is not justified when a person is already insolvent. When a reasonable reduction of compensation for damage avoids bankruptcy the reduction of compensation for damage is justified.

The author claims that in case of intentional damage it is not possible to reduce compensation for damage and this option is unlikely also in case of severe negligence. According to provisions of the Law of Obligations Act it is impossible or to restrict or exclude responsibility in case of intentionally caused damage. Thus this has to be the principle when also deciding on the reduction of compensation for damage.

Despite the location of subsection 1 of section 140 of the Law of Obligations Act among the general provisions of the law it is the opinion of the author that in case of contractual obligation infraction it is not possible to reduce compensation for damage. General rule of the contractual obligation of the Law of Obligations Act is a presumption that the party with obligation guarantees fulfilment, despite obstacles, that can hinder the fulfilment of promise and in that respect the debtor is usually always responsible for its violation of obligations. Subsection 3 of section 2 of the Law of Obligations Act provides that when considering compensation for damage, the objective of the obligation to be violated and the rule of foreseeability of damage must be used as premise. Based on these circumstances it is the opinion of the author that in case of contractual obligation violation it is not possible to reduce compensation for damage.

It is clear from subsection 1 section 140 of the Law of Obligations Act that the regulator has not considered necessary to limit the compensation for damage reduction decision by binding the possibility to use that right with the party's application. It is the opinion of the author that compensation for damage reduction must be applied by the party. As a general rule only the person with the obligation to pay the compensation for damage can have an overview of whether the applicable and probably orderable compensation for damage,

taking into consideration the circumstances, is extremely unjust or is in other ways reasonably unacceptable. Still, it is the author's opinion that if the court is aware of the circumstances due to which the application for compensation for damage reduction is justified, then under court's discretion obligation the possibility to use this right should be indicated.

Kasutatud kirjanduse loetelu

- 1.Aarnio, A. Õiguse tõlgendamise teooria. Tallinn 1996;
- 2.Alexy, R. Põhiõigused Eesti Põhiseaduses.- Juridica 2000, eriväljaanne;
- 3.Alexy, R., Ernits, M. Kollisioon ja kaalumine kui põhiõiguste dogmaatika põhiprobleemid.- Juridica 2001, nr 1;
- 4.Anajeva, J., Kask, P., Laasik, E. Eesti NSV Tsiviilkoodeks. Kommenteeritud väljaanne Tallinn 1969;
- 5.Bar, C. Principles of European Law Non-Contractual Liability Arising out of Damage Caused to Another Prepared. Oxford 2009;
- 6.Bar, C. The Common European Law of torts. Volume One. Oxford 1998;
- 7.Barak, A. Judicial Discretion. London 1989;
- 8.Brehm, R. Das obligationenrecht.Band VI, 1. Ableitung. Bern 1990;
- 9.Busch, P. et.al. The Principles of European Contract Law and Dutch Law:A Commentary. Kluwer Law 2000;
- 10.Cane, P., Stapleton, J. The Law of Obligation. Oxford 1998;
- 11.Chorus, J.M.J. et al.. Introduction to Dutch Law. Kluwer Law 1999;
- 12.Daniels, S., Martin, J. Myth and Reality in Punitive Damages. – Minnesota Law Review, 199, N 1;
- 13.Feigenson, N. Merciful Damages: Some remarks on Forgiveness, Mercy and Tort Law.- Fordham Urban Law Journal, 2000, N 7;
- 14.Feigenson, N. Sympathy and Legal Judgment: A Psychological Analysis. - Tennesy Law Review, 1997, N 1;
- 15.Goldberg, J. Two Conceptions of Tort Damages: Fair v. Full Compensation.- DePaul Law Review, 2006, N 2;
- 16.Hartkamp, S. A. Judicial Discretion under the New Civil Code of Netherlands.- The American Journal of Comparative Law,1992, N 3;
- 17.Heinrichs, H. Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. München 1994;
- 18.Hemmo, M. Vahingokorvauksen sovittelu ja moderni korvausoikeus. Helsingi 1994;
- 19.Hemmo, M., Kartio, L., Saarnilehto, A. Varalisuusoikeus.Helsingi 2001;
- 20.Heriot, G. Civilizing Punitive Damages: Lessons from Restitution. – Loyola of Los Angeles Law Review, 200, N 36;
- 21.Honsell, H., Vogt, N. P., Wiegard, W. Obligationenrecht I. Baller Kommentar. Helbig ja Lihtenhahn 2007;
- 22.Jellinek, W. Verwaltungsrecht =Enzyklopädie der Rechts – und Staatswissenschaft. Berlin 1929;
- 23.Kahru, J., Routamo, E., Stahlberg, P. Suomen vahinkokorvausoikeus. Helsinki 2006;
- 24.Kingissepp, M. Kahjuhüvitis postmodernses deliktiõiguses. Doktoritöö. Tartu 2002;
- 25.Koopmans, T. Comparative Law and the Courts. - International and Comparative Law Quarterly,1996, N 3;
- 26.Kull, I., Käerdi, M., Kõve, V. Võlaõigus I. Üldosa. Tallinn 2004;
- 27.Lahe, J. Süü deliktiõiguses. Doktoritöö. Tartu 2005;
- 28.Lahe, J., Tampuu, T. „Võlaõiguseadus I. Kommenteeritud väljaanne“. Märkusi võlaõiguseaduse 7.peatüki kohta.- Juridica, 2007, nr 5;
- 29.Magnus, U. (comp). Unification of tort law: Damages. Haag, London, Boston 2001;
- 30.Narits, R. Õiguseaduse metodoloogia. Tallinn 1997;
- 31.Oksaar, M. Kindlustuse mõju deliktiõiguslikule kahju hüvitamise kohustusele. Kahjuhüvitise vähendamine ja tagasinõudeõigus. – Juridica, 2005, nr 6;
- 32.Overbeck, A. E. Some observations on the role of the judge under The Swiss Civil Code.- Louisiana Law Review, 1976-1977, N 3;

- 33.Perczek, J. On Efficiency, Punishment, Deterrence, and Fairness: A Survey of Punitive Damages Law and A Proposed Jury Instruction.- Suffolk University Law Review, 1993, N 3;
- 34.Pikamäe, K. Kaalutusõigus ja selle kohtulik kontroll. Tartu 2003;
- 35.Schlechtriem, P. Võlaõigus. Üldosa. Tallinn 1999;
- 36.Sein, K. Ettenähtavus ja rikutud kohustuse eesmärk, kui lepingulise kahjuhüvitise piiramise alused. Doktoritöö. Tartu 2007;
- 37.Sein, K. Kas Eesti õiguses tuleks lubada karistuslikke kahjuhüvitisi? - Juridica 2008, nr 2.
- 38.Stickelbrock, B. Inhalt und Grenzen richterlichen Ermessens im Zivilprozeß. Köln 2002;
- 39.Stoll, H. Penal Purposes in the Law of Tort. - Journal of Comparative Law, 1970, N 1;
- 40.Taekema, H. S; Zermans, M. I. J. Understanding Dutch Law. Haag 2004;
- 41.Tampuu, T. Deliktiõigus võlaõigusseaduses. Üldprobleemid ja delikti üldkoosseisul põhinev vastutus. - Juridica 2003, nr 2;
- 42.Tampuu, T. Lepinguväliste võlasuhete õigus. Tallinn 2007;
- 43.Tampuu, T. Riskivastutus ja tootja vastutus võlaõigusseaduses.- Juridica 2003, nr 3;
- 44.Treitel, G. H. Remedies for Breach of Contract. A Comparative Account. Oxford 1988
- 45.Truuväli, E.-J. jt. Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn 2002;
- 46.Varul, P. jt. Võlaõigusseadus I. Üldosa (§§1-207). Kommenteeritud väljaanne. Tallinn 2006;
- 47.Varul, P. jt. Võlaõigusseadus II.2.- 7. osa (§§ 208-618). Kommenteeritud väljaanne. Tallinn 2007;
- 48.Varul, P. Võlaõigusseadus III. 8. ja 10. osa (§-d 619-916 ja 1005-1067). Kommenteeritud väljaanne. Tallinn 2009;
- 49.Viljanen, M. Vahinkokorvauksen määrä. Helsinki 2008;
- 50.Vutt, M. Kohtupraktika analüüs Riigikohtus. Kas luuakse teadust, uusi õiguse allikaid või...? - Juridica, 2009, nr 8;
- 51.Watson, G. Free Will. Oxford 2003.

Kasutatud normatiivmaterjali loetelu

- 52.Eesti Vabariigi põhiseadus. 28.06.1992. – RT 1992, 26, 349; RT I 2007, 33, 210.
- 53.Hollandi tsiviilkoodeks (Burgerlijk Wetboek) jõust. 01.01.1992.
- 54.Karistusseadustik.06.06.2001. – RT I 2001, 61, 364; RT I 2010, 29, 151.
- 55.Kohtutäituri seadus. 09.12.2009. – RT I 2009, 68, 463.
- 56.Liikluskindlustuse seadus. 10.04.2001. – RT I 2001, 43, 283; RT I 2009, 62, 405.
- 57.Notariaadiseadus. 06.12.2000. – RT I 2000, 104, 684; RT I 2009, 67, 460.
- 58.Perekonnaseadus. 12.10.1995. – RT I 1994, 75, 1326; RT I 2009, 62, 405.
- 59.Perekonnaseadus. 18.11.2009. – RT I 2009, 60, 395.
- 60.Soome kahjuhüvitamise seadus (Vahinkokorvauslaki) 31.05.1974/ 412.
- 61.Šveitsi tsiviilkoodeks (Zivilgesetzbuch) jõust. 01.01.1912.

62. Tsiviilkohtumenetluse seadustik. 20.04.2005. – RT I 2005, 26, 197; RTI 2010, 26, 128.
63. Tsiviilkoodeks. 12.06.1964 ENSV ÜT 1964, 25, 115; RT I 2002, 53, 336.
64. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. 27.03.2002. – RT I 2002, 35, 216; RT I 2009, 18, 108.
65. Täitemenetluse seadustik. 20.04.2005. – RT I 2005, 27, 198; RT I 2009, 68, 463.
66. Võlaõigusseadus. 26.09.2001. - RT I 2001, 81, 487; RT I 2010, 7, 30.

Kasutatud kohtupraktika loetelu

67. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 10.09.2004.a otsus nr 3-2-1-81-04. – RT III 2004, 23, 254;
68. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 27.09.2005.a otsus nr 3-2-1-81-05. – RT III 2005, 30, 303.
69. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 21.12.2005.a otsus nr 3-2-1-137-05. – RT III 2006, 3, 26.
70. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 26.09.2006.a otsus nr 3-2-1-53-06. - RT III 2006, 33, 283.
71. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 18.06.2008.a otsus nr 3-2-1-45-08. – RT III 2008, 42, 285.
72. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 22.10.2008.a otsus nr 3-2-1-85-08. – RT III 2008, 41, 282.
73. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 17.12.2008.a otsus nr 3-2-1-114-08. – RT III 2008, 52, 364.
74. Riigikohtu Tsiviilkolleegiumi 17.12.2009.a otsus nr 3-2-1-137-09. – RT III 2010, 1, 3.
75. Tallinna Ringkonnakohtu 23.09.2008.a otsus tsiviilasjas nr 2-07-27424
76. Tallinna Ringkonnakohtu 01.07.2009.a otsus tsiviilasjas nr 2-07-27714.
77. Tallinna Ringkonnakohtu 25.09.2009.a otsus tsiviilasjas nr 2-08-8332.
78. Tallinna Ringkonnakohtu 26.03.2010.a otsus tsiviilasjas nr 2-07-26875.
79. Tallinna Ringkonnakohtu 19.04.2010.a otsus tsiviilasjas nr 2-08-71503.
80. Viru Maakohtu 11.01.2008.a otsus tsiviilasjas nr 2-05-3651.
81. Harju Maakohtu 28.02.2008.a otsus tsiviilasjas nr 2-07-27424.
82. Harju Maakohtu 24.11.2008.a otsus tsiviilasjas nr 2-08-8332.
83. Harju Maakohtu 17.12.2008.a otsus tsiviilasjas nr 2-07-40488.
84. Harju Maakohtu 17.02.2009.a otsus tsiviilasjas nr 2-07-27714.
85. Tartu Maakohtu 24.03.2009.a otsus tsiviilasjas nr 2-08-63908.
86. Harju Maakohtu 01.04.2009.a otsus tsiviilasjas nr 2-08-1410.
87. Harju Maakohtu 17.04.2009.a otsus tsiviilasjas nr 2-07-28748.
88. Harju Maakohtu 09.06.2009.a otsus tsiviilasjas nr 2-08-2088.
89. Harju Maakohtu 30.06.2009.a otsus tsiviilasjas nr 2-07-49170.
90. Harju Maakohtu 19.10.2009.a otsus tsiviilasjas nr 2-07-33462.
91. Harju Maakohtu 08.12.2009.a otsus tsiviilasjas nr 2-08-81392.

- 92.Harju Maakohtu 21.01.2010.a otsus tsiviilasjas nr 2-08-87992.
- 93.Tartu Maakohtu 01.02.2010.a otsus tsiviilasjas nr 2-09-63938.
- 94.Harju Maakohtu 03.03.2010.a otsus tsiviilasjas nr 2-05-15519.
- 95.Harju Maakohtu 17.03.2010.a otsus tsiviilasjas nr 2-08-5503.
- 96.Harju Maakohtu 28.04.2010.a otsus tsiviilasjas nr 2-09-1460.
- 97.Harju Maakohtu 30.04.2010.a otsus tsiviilasjas nr 2-09-25396.
- 98.Tartu Maakohtu 14.05.2010.a otsus tsiviilasjas nr 2-07-22093.

Soome kõrgema kohtu (Suomen Korkein oikeus) otsused

- 99.Soome kõrgema kohtu 03.03.1981.a otsus nr 1981 - II – 20
- 100.Soome kõrgema kohtu 05.03.1981.a otsus nr 1981 – II – 23
- 101.Soome kõrgema kohtu 21.08.1981.a otsus nr 1981 – II - 102
- 102.Soome kõrgema kohtu 10.09.1982.a otsus nr 1982 – II - 140
- 103.Soome kõrgema kohtu 19.03.1984.a otsus nr 1984 – II – 47
- 104.Soome kõrgema kohtu 19.06.1985.a otsus nr 1985 – II – 101
- 105.Soome kõrgema kohtu 04.07.1997.a otsus nr 1997 : 110
- 106.Soome kõrgema kohtu 04.07.1997.a otsus nr 1997 : 111
- 107.Soome kõrgema kohtu 07.12.1998.a otsus nr 1998 : 149
- 108.Soome kõrgema kohtu 18.03.1999.a otsus nr 1999 : 41
- 109.Soome kõrgema kohtu 05.05.2000.a otsus nr 2000 : 58
- 110.Soome kõrgema kohtu 30.05.2001.a otsus nr 2001 : 70
- 111.Soome kõrgema kohtu 25.10.2001.a otsus nr 2001 : 111

Šveitsi Föderaalkohtu (Schweizerisches Bundesgericht) otsused

- 112.Šveitsi Föderaalkohtu tsiviilkolleegiumi otsus nr 80 II 247
- 113.Šveitsi Föderaalkohtu tsiviilkolleegiumi otsus nr 45 II 310
- 114.Šveitsi Föderaalkohtu tsiviilkolleegiumi otsus nr 52 II 451
- 115.Šveitsi Föderaalkohtu tsiviilkolleegiumi otsus nr 59 II 467
- 116.Šveitsi Föderaalkohtu tsiviilkolleegiumi otsus nr 90 II 9
- 117.Šveitsi Föderaalkohtu tsiviilkolleegiumi otsus nr 40 II 490
- 118.Šveitsi Föderaalkohtu tsiviilkolleegiumi otsus nr 108 II 422
- 119.Šveitsi Föderaalkohtu tsiviilkolleegiumi otsus nr 79 II 305

Kasutatud muud materjalid

120. Barendrecht, M.J. Pure economic loss in the Netherlands. Arvutivõrgus. Kättesaadav <http://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=63681>

121. Hedemann, J.W. Das Deliktsrechtssystem des BGB i.d.F. von 1900. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://www.spacezone.de/jura/seminar.pdf>

122. Ringhäälinguseaduse, kriminaalmenetluse seadustiku, tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja võlaõigusseaduse muutmise seadus (656 SE I) ja selle seletuskiri. Arvutivõrgus. Kättesaadav. <http://www.riigikogu.ee/page=en-vaade&op=ems&eid=886980&u=20100602130941>.

123. Võlaõigusseaduse eelnõu seletuskiri. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://web.riigikogu.ee/ems/saros-bin/mgetdoc?itmid=ems&server=ragne11>

124. Võlgade ümberkujundamise ja võlakaitse seaduse eelnõu (743 SE I) ja selle seletuskiri. Arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://www.riigikogu.ee/?page=en-vaade&op=ems&eid=10044095&u=201200618093832>.

Kasutatud lühendid

BW - Hollandi tsiviilseadustik

PerekS - Perekonnaseadus

PS – Põhiseadus

TsK - Tsiviilkoodeks

TsMS – Tsiviilkohtumenetluse seadustik

TsÜS – Tsiviilseadustiku üldosa seadus

VÕS - Võlaõigusseadus